

МИЛОВАН ТРБОЈЕВИЋ • ЗОРАН МАЛБАШИЋ
БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМИ ДРЖАВА
ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКОГ ПРОСТОРА

Библиотека
Друштво и наука

Едиција
Посебна издања

Издавачи
Агенција за националну безбедност
ЈП „Службени гласник“

За издаваче
Проф. др Драјан Симеуновић, в.д. директор
Др Јелена Триван, директор

Уредник
Петар В. Арбушина

Рецензенти
проф. др Драјан Симеуновић,
Факултет политичких наука Универзитета у Београду
проф. др Љубиша Десићковић,
Институт за политичке студије у Београду
проф. др Марко Парезановић,
Академија за националну безбедност
проф. др Реља Жељски,
Академија за националну безбедност

Милован Трбојевић • Зоран Малбашић

БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ
СИСТЕМИ ДРЖАВА
ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКОГ
ПРОСТОРА

Садржај

ПРЕДГОВОР.....	9
I. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ ДРЖАВЕ	11
1. Појам и елементи безбедносно-обавештајног система	13
2. Дефинисање појмова обавештајна и безбедносна служба	18
2.1. Облици деловања обавештајних и безбедносних служби.....	22
2.2. Фазе обавештајно-безбедносног циклуса	25
3. Контрола безбедносно-обавештајног система.....	31
II. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ И ОРГАНИЗАЦИЈА БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОГ СИСТЕМА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ	33
1. Безбедносно-обавештајни систем у XIX веку	36
2. Развој безбедносно-обавештајног система у Краљевини Србији, Краљевини СХС и Краљевини Југославији	40
3. Безбедносно-обавештајни систем у Другом светском рату и другој Југославији.....	44
3.1. Безбедносно-обавештајни систем од Брионског пленума до распада СФРЈ	48

III. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	53
1. Развој безбедносно-обавештајног система „треће Југославије“	53
2. Уставни и законски оквир деловања безбедносно-обавештајног система Републике Србије	58
3. Основни елементи безбедносно-обавештајног система Републике Србије.....	60
3.1. Народна Скупштина	60
3.2. Председник Републике.....	64
3.3. Влада.....	66
3.4. Савет за националну безбедност	68
3.4.1. Биро за координацију рада служби безбедности и Канцеларија Савета за националну безбедност и заштиту тајних података.....	71
3.5. Војска Србије	72
3.6. Министарство унутрашњих послова	75
3.7. Безбедносно-обавештајне установе.....	78
3.7.1. Безбедносно-информативна агенција.....	79
3.7.2. Војнобезбедносна агенција	84
3.7.3. Војнообавештајна агенција.....	90
IV. АКТУЕЛНИ БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМИ ОСТАЛИХ ДРЖАВА БИВШЕ СФРЈ	95
1. Безбедносно-обавештајни систем Републике Словеније.....	96
1.1. Савет за националну безбедност	98
1.2. Словеначка обавештајно-безбедносна агенција	100
1.3. Обавештајно-безбедносна служба Министарства одбране.....	102
2. Безбедносно-обавештајни систем Републике Хрватске.....	106
2.1. Вијеће за националну сигурност.....	114
2.2. Савјет за координацију сигурносно-обавештајних агенција.....	115
2.3. Уред вијећа за националну сигурност	117
2.4. Завод за безбедност информационалних система.....	118
2.5. Оперативно технички центар за надзор телекомуникација	119
2.6. Сигурносно-обавештајна агенција.....	120
2.7. Војносигурносно-обавештајна агенција.....	125

2.8. Средишњица електроничког извиђања Главног стожера оружаних снага.....	127
2.9. Систем контроле обавештајно-безбедносне заједнице...	128
3. Безбедносно-обавештајни систем Босне и Херцеговине.....	131
3.1. Министарство безбједности.....	134
3.1.1. Гранична полиција.....	135
3.1.2. Државна агенција за истраге и заштиту.....	137
3.1.3. Служба за послове са странцима.....	138
3.1.4. Дирекција за координацију полицијских тела	139
3.1.5. Агенција за полицијску подршку	140
3.1.6. Агенција за форензичка испитивања и вештачења ...	141
3.1.7. Агенција за школовање и стручно усавршавање кадрова	141
3.2. Обавјештајно-сигурносна агенција.....	142
3.3. Агенција за идентификацију, документа, евиденције и размену података	143
3.4. Безбедносно-обавештајни органи у оружаним снагама и министарству одбране.....	145
3.5. Министарство унутрашњих послова Републике Српске.....	145
3.6. Министарство унутрашњих послова Федерације Босне и Херцеговине и кантонална министарства унутрашњих послова	146
3.7. Полиција Брчко дистрикта.....	147
4. Безбедносно-обавештајни систем Републике Црне Горе.....	149
4.1. Агенција за националну безбедност.....	154
4.2. Обавештајно-безбедносни директорат	157
4.3. Дирекција за заштиту тајних података	159
5. Безбедносно-обавештајни систем Републике Северне Македоније	161
5.1. Обавештајна агенција.....	168
5.2. Агенција за националну безбедност	170
5.3. Сектор – Служба за безбедност и обавештајни рад	172
5.4. Оперативно-техничка агенција.....	173
5.5. Дирекција за безбедност тајних података	175
 ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	 179
 ЛИТЕРАТУРА	 185

ПРЕДГОВОР

Безбедносно-обавештајни систем сваке државе има стратешки задатак да државно руководство благовремено и свеобухватно информише о носиоцима и модалитетима претњи националној безбедности. На основу тога доносе се одлуке о предузимању адекватних мера и радњи ради отклањања опасности и заштите виталних вредности и националних интереса државе. Централно место у овом систему заузимају обавештајне и безбедносне службе.

Полазећи од те чињенице, у монографији *Безбедносно-обавештајни системи држава јосијугословенској јеросијора* анализирано је шест безбедносно-обавештајних система држава које су настале након распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, а касније и Државне заједнице Србије и Црне Горе. На основу расположивих домаћих и страних извора у монографији је изложен историјски развој, актуелна организациона структура, надлежности, те механизми контроле сваког безбедносно-обавештајног система понаособ.

Ова монографија је конципирана кроз четири поглавља и закључна разматрања од којих је најкомплексније поглавље у коме се анализира безбедносно-обавештајни систем Републике Србије.

Прво поглавље – „Безбедносно-обавештајни систем државе“, садржи теоријски и појмовни оквир неопходан за објашњење и разумевање безбедносно-обавештајног система и његових најзначајнијих

сегмената, а то су обавештајне и безбедносне службе. У овом поглављу се разматрају и облици деловања обавештајних и безбедносних служби, фазе обавештајно-безбедносног циклуса, те системи контроле безбедносно-обавештајног система државе.

У другом поглављу – „Историјски развој и организација безбедносно-обавештајног система бивше Југославије“, дат је приказ настанка и развоја и организациона структура безбедносно-обавештајног система на простору бивше Југославије.

Поглавље „Безбедносно-обавештајни систем Републике Србије“ почиње анализом развоја безбедносно-обавештајног система од распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије до 2006. године, тј. до изласка Црне Горе из Државне заједнице. Надаље, у овом поглављу говори се о законској регулативи којом се дефинише и усмерава рад безбедносно-обавештајног система у нашој земљи. Потом се разматрају надлежности, организациона структура и модалитети контроле субјеката безбедносно-обавештајног система Републике Србије, а акценат је стављен на безбедносно-обавештајне установе (Безбедносно-информативна агенција, Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција).

Последње поглавље – „Актуелни безбедносно-обавештајни системи осталих држава бивше СФРЈ“, садржи анализу и приказ историјског развоја, актуелне надлежности, организациону структуру и систем контроле безбедносно-обавештајних система: Републике Хрватске, Босне и Херцеговине, Републике Словеније, Црне Горе и Републике Северне Македоније.

Аутори су свесни одговорности и значаја да се ова изузетно важна, сложена и недовољно истражена проблематика на овај начин приближи јавности, а при томе имају у виду да ће суд о вредности и значају ове монографије дати стручна јавност. Монографија *Безбедносно-обавештајни системи држава њосијујословенској љросћора* намењена је превасходно студентима Академије за националну безбедност, али и студентима других високообразовних установа које се баве облашћу безбедности.

На крају, захваљујемо се рецензентима: проф. др Драгану Симеуновићу, проф. др Љубиши Деспотовићу, проф. др Марку Парезановићу и проф. др Рељи Жељском на предлозима и сугестијама који су свакако допринели квалитету монографије *Безбедносно-обавештајни системи држава њосијујословенској љросћора*.

I. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ ДРЖАВЕ

Најстарији облик људске заједнице с атрибутима државе била је војна заједница која је формирана ради одбране од разних непријатељски расположених група или сличних заједница. У правцу реализације тог приоритетног циља од чланова заједнице формирана је војска, чији је основни задатак био заштита заједнице од спољних угрожавања.

Временом се дошло до спознаје (коју је пракса верификовала), да функционисање људске заједнице – државе може бити угрожено не само споља, већ и изнутра, одређеним деструктивним понашањем појединаца и група. Наиме, повремено је у оквирима заједнице, због одређених личних или пак групних интереса, долазило до разних конфликта који су слабили њену одбрамбену моћ, а у неким случајевима и продуковали рат унутар заједнице – државе.

Имајући у виду чињеницу да је важан услов за егзистенцију и развој државе успешно отклањање унутрашњих и спољних опасности по њену безбедност, неопходно је образовање одговарајућег одбрамбено-заштитног механизма. С тим циљем формира се обавештајно-безбедносни систем, јер једино он може одговарајућим средствима и методама доћи до адекватних сазнања о носиоцима

опасности, нарочито онима који делују тајно, а чији је иницијатор људски фактор или страна државна институција.

Дакле, обавештајно-безбедносни системи су данас један од најважнијих елемената система националне безбедности савремених држава, а разлог томе је јачање разних глобалних безбедносних претњи, које угрожавају како националну, тако и међународну безбедност.^[1] Они обухватају тајне агенције које доносиоцима одлука пружају информације значајне за безбедност и у име државе спроводе тајне операције.^[2] Један од основних разлога за постојање овог система јесте елиминисање или максимално редуковање ризика у доношењу одлука од стране носилаца извршне власти као крајњих корисника безбедносних информација. Правовремена, свеобухватна и тачна информација значајна за националну безбедност свакако ће олакшати доношење квалитетних и исправних одлука од стране државног врха. С друге стране, безбедносно-обавештајни подаци су само један сегмент у информисању носилаца извршне власти, али су често од виталног значаја за доношење најважнијих стратешких одлука и креирање државне политике.

Обавештајне и безбедносне службе као сегменти безбедносно-обавештајног система нису само инструмент заштите већ и полуга моћи државе, која их може злоупотребити. Због тога треба развијати механизме надзора и вршити перманентну контролу, јер се у случају злоупотребе наноси огромна штета виталним националним интересима.

У складу с дефинисаним националним вредностима и интересима, данашњи безбедносно-обавештајни систем државе свој рад темељи на: стратегији националне безбедности, матичним законима појединих безбедносно-обавештајних установа који одређују делокруг рада и унутрашњу организациону структуру, те другим законским и подзаконским актима из домена националне безбедности.

Савремене националне безбедносно-обавештајне системе чине: највиша тела законодавне и извршне власти; установе задужене за руковођење, надзор, контролу и координацију и безбедносно-обавештајне установе.

[1] Милован Трбојевић, „Организација и надлежности обавештајно-безбедносног система Босне и Херцеговине“, *Култура полица*, год. XVI, бр. 38, Култура–Полис, Нови Сад, 2019, стр. 107.

[2] Loch K. Johnson (ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford University Press, Oxford, 2010, p. 3.

1. ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОГ СИСТЕМА

Како бисмо дефинисали шта је безбедносно-обавештајни систем, најпре је неопходно поћи од препознавања самог концепта безбедности. Негативистички гледано, безбедност се може посматрати као одсуство било каквих претњи, што имплицира да је „безбедност тежња ка слободи од претњи“.^[3] Јасно је да је безбедност појам који се мора посматрати из веома широке перспективе, тако да уз њега иду и бројна питања, попут „Безбедност за кога? Безбедност за које вредности? Колико безбедности? Безбедност од којих претњи? Којим средствима? По коју цену? У ком периоду?“^[4]

Реалисти су безбедност углавном симплификовали на одсуство војних претњи, чиме је држава безбедна и сигурна у опстанак у анархичном свету препуном индивидуалних интереса држава као примарних актера у међународним односима. Неореалисти су потом тврдили да је управо та анархична структура заслужна за циклусе конфликта у свету што је свакако појачало потребу за улагањем у безбедност на глобалном нивоу,^[5] па и нови приступ у истраживању безбедности. Крај хладног рата и настанак нових држава донео је окончање биполарне међународне структуре и смањено бојазан од војних сукоба са нуклеарним потенцијалом, али је на позорницу избацио нове безбедносне изазове, попут етничких унутардржавних сукоба, транснационалног организованог криминала, тероризма и сл.

Нове трендове у студијама безбедности најадекватније су истраживали представници копенхашке школе студија безбедности (Бари Бузан, Оле Вивер, Јап де Вилде и др.), који су проширили концепт безбедности из војне сфере у области политике, економије, друштва и заштите животне средине.^[6] Вивер је увео теорију секуритизације^[7]

[3] Barry Buzan, *People, states and fear: An Agenda for security Analysis in the Post-Cold War Era*, Brighton, Wheatsheaf, 1991, p. 18.

[4] Видети: David A. Baldwin, „The Concept of Security“, *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 1, Cambridge University Press, 1997, pp. 5–26.

[5] Зоран Малбашић, „Албански и мађарски сепаратизам као генератори политичког насиља у Југоисточној Европи“ (докторска дисертација), Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2019, стр. 3.

[6] Видети: Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books LTD, Brighton, 1983.

[7] Ole Waever, „Security The Speech Act, Analysing the Politics of a Word“, *Working Paper No. 19*, Centre for Peace and Conflict Research, Copenhagen, 1989.

у студије безбедности, која се бави безбедношћу као социјалним конструктом. Наиме, секуритизација је поступак који се одвија у две фазе: најпре се политички одлучиоци опредељују који ће референтни објекат бити сматран угроженим (држава, природно станиште, језик, национални идентитет), након чега се опстанак секуритизованог објекта подиже на ниво егзистенцијалне претње. У другој фази се друштво у целини уверава у стварну претњу по релевантни објекат, што изискује ванредне адекватне мере којима се конкретна претња елиминише. Секуритизацијом се стога добија легитимитет од јавности да се примене мере којима се ограничавају људска права и слободе, примењује прекомерна сила и сл. (процес спроведен у САД након терористичког напада 11. септембра 2001. године када је објављен „рат тероризму“).

Терористички напади у САД од 11. септембра 2001. године дефинитивно су показали да примарне претње по националну, па и светску безбедност не долазе од других држава, већ од недржавних актера. Стога се и сам концепт безбедности суштински проширио, те изашао из оквира класичних војних претњи на изазове у социјеталној, економској, па чак и еколошкој сфери. Исто тако, фокус је склоњен са безбедности државе на безбедност појединца, друштва, региона, али и света у целини.

Као и појам безбедности, термин „систем“ је у свакодневној употреби и користи се у разним областима (у политици, економији, екологији, безбедности и др.), а у литератури се наводе бројне дефиниције овог појма. У најширем смислу под појмом систем можемо сматрати више међусобно повезаних елемената чија активност је усмерена на остварење дефинисаног циља. Он подразумева и „скуп елемената (делова), чији међусобни односи почивају на одређеним законима и принципима“.^[8] Системи се могу класификовати по разним основама на природне и вештачке. Вештачки системи се деле на организационе и техничке. Даља подела система могућа је на основу стабилности организације и односа елемената у систему (статички и динамички), на основу структуре (сложени и прости) и на основу повезаности система као целине с окружењем (отворени и затворени).^[9]

Вештачки системи су уско повезани са организацијом која је продукт делатности човека и успоставља се ради постизања

[8] Стеван Куколеча, *Основи теорије организационих система*, Привредно финансијски водич, Београд, 1980, стр. 1.

[9] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 25.

одређених циљева. Основни циљеви организационих система, односно организација представља њихов опстанак, раст и развој.^[10] У том контексту већина аутора дефинише појам организације. Тако Стевановић и Стајић наводе да је организација „функционална, структурно уређена и циљано усмерена људска творевина или као рационално усклађен скуп удружених људи и средстава који, на основу поделе рада и одговорности, функционише као складна целина ради остварења одређеног циља“.^[11] Према Јовановићу организација је „група са одређеним средствима рада, структурно и релативно самостална, формирана ради постизања заједничког циља“.^[12] Миловановић сматра да је организација „људска творевина, настала као резултат потребе да се удруже напори више људи ради постизања циља, који се не би могао појединачним радом“.^[13] Дакле, организацију формирају људи ради остваривања конкретних циљева, а то је суштина њеног функционисања, што „постиже задејствованим системом“.^[14]

У научним круговима који се баве теоријом организације, систем је дефинисан:

- циљевима – вредности које треба сачувати, постићи, стећи или остварити;^[15]
- функцијама – представљају групу идентичних или сличних послова, чијом реализацијом се остварује један од циљева организације;
- структуром – подразумева унутрашњу вертикалну, хоризонталну и дијагоналну повезаност и уређеност међусобних веза и односа између организационих делова, људи, материјалних, енергетских, информатичких и других ресурса организације.^[16]

[10] Зоран Кековић, *Системи безбедности*, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 15.

[11] Обрад Стевановић, Љубомир Стајић, *Безбедносни менаџмент*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2015, стр. 22.

[12] Бранислав Јовановић, *Руковођење ОНО и ДСЗ*, Завод за организацију пословања и образовања кадрова, Београд, 1987, стр. 37.

[13] Веселин Миловановић, *Један системски прилаз изради модела производног предузећа*, Машински факултет Сарајево, Сарајево, 1987, стр 2.

[14] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 26.

[15] Обрад Стевановић, Љубомир Стајић, *Безбедносни менаџмент*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2015, стр. 27.

[16] *Ibid.*, стр. 38.

Овакав приступ је прихватљив и за дефинисање безбедносно-обавештајног система. Наиме, безбедносно-обавештајни систем формиран је на основу устава и закона одређене државе, и то одговарајућом људском активношћу са циљем благовременог откривања и отклањања претњи усмерених премаштићеној вредности државе. Уколико тај систем постиже зацртане циљеве он је функционалан. Да би се постављени циљеви могли перманентно остваривати неопходно је тај систем развијати, односно прилагођавати новим изазовима, ризицима и претњама, а то између осталог подразумева стално кадровско ојачавање и опремање одговарајућим средствима.

Он је сложен и специфичан систем који основну намену остварује кроз две функције:

- 1) безбедносну – штити податке које су државни органи прогласили тајним, а чије би откривање имало штетне последице по националну безбедност матичне државе. Поред тога, прати, анализира и процењује опасности које настају као продукт унутрашњих конфронтација у држави, а које могу угрозити националну безбедност;
- 2) обавештајну – основни циљ је сазнавање тајних информација страних држава, организација и институција, поготово оних информација које указују на конкретне видове опасности по виталне вредности и националне интересе сопствене државе.^[17]

Основни циљ и задатак безбедносно-обавештајног система је да доносиоце политичких одлука снабдева релевантним и благовременим информацијама о носиоцима и модалитетима претњи националној безбедности. На основу њихових одлука и налога елементи безбедносно-обавештајног система предузимају адекватне мере одговора (превентивне/репресивне) на плану заштите виталних вредности и националних интереса.

Свеобухватну дефиницију безбедносно-обавештајног система дао је Стајић, који га је формулисао као „облик организовања и функционисања друштва у спровођењу ефикасних мера и активности на превентивном и репресивном плану, које се предузимају ради очувања суверенитета и интегритета државе, њеног уставом утврђеног поретка, права и слобода грађана, као и свих осталих друштвених

[17] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 34.

и међународних вредности од свих облика и носилаца угрожавања, без обзира на место и време извршавања“.^[18]

Безбедносно-обавештајни систем у ширем смислу сачињавају структуре које на било који начин усмеравају и надзиру рад у овом домену и оперативне структуре – безбедносне, обавештајне безбедносно-обавештајне и полицијске службе. Дакле, безбедносно-обавештајни систем састоји се од два елемента: руководеће-надзорног и оперативног.^[19]

Безбедносно-обавештајним системом најчешће руководи председник државе непосредно или посредно преко посебног органа.^[20] Тај орган може имати саветодавну улогу председника државе коме помаже у доношењу одлука из домена националне безбедности или да у складу са законом руководи, усмерава и контролише безбедносно-обавештајни систем. Чланови тог тела су најчешће: председник државе, премијер, министри одбране и унутрашњих послова, директори служби и начелник Генералштаба. Међутим, у зависности од дневног реда седнице, могу им присуствовати и други министри и представници државних органа.

Други сегмент безбедносно-обавештајног система је оперативни, који чине обавештајне и безбедносне службе државе. Највећи број држава у данашње време има више обавештајних и безбедносних служби, међутим, њихов број често варира, односно врши се перманентна реформа сходно актуелним изазовима, ризицима и претњама националној безбедности. Сходно томе, неке службе престају с радом или се оснивају нове, а није редак случај да поједине само промене име, а да суштинска намена остане иста.

[18] Љубомир Стајић, *Основи система безбедности*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2013, стр. 43.

[19] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 35–36.

[20] У неким државама то је Савет безбедности (нпр. у Руској Федерацији), а у другима је то Савет за националну безбедност (САД, Република Србија). Међутим, у појединим земљама (Великој Британији), где је влада надлежна за руковођење безбедносно-обавештајним системом, она своју улогу обавља преко Секретара кабинета, Министарског комитета за надзор и управљање обавештајним службама и Владиног поткомитета за приоритете и учинак службе безбедности.

2. ДЕФИНИСАЊЕ ПОЈМОВА ОБАВЕШТАЈНА И БЕЗБЕДНОСНА СЛУЖБА

Обавештајне и контраобавештајне активности егзистирају од почетка људске цивилизације и оне су одувек биле средство владајућег слоја којим се, с једне стране, настојала очувати постојећа власт, а с друге стране, биле су у функцији реализације политичких циљева. Настанком државе ове активности добијају институционалну форму у виду обавештајних и безбедносних служби, јер се испоставило да су оне нужан фактор за ефикасно функционисање државе. Наиме, свака држава настоји да сакрије сопствене и открије тајне планове и намере других земаља, а то су најважнији послови и задаци обавештајних и безбедносних служби. Дакле, безбедносно-обавештајне службе државе су интегрални део система националне безбедности и на националном нивоу с другим субјектима чине безбедносно-обавештајни систем.

Обавештајна служба, као посебна друштвено-политичка категорија, одувек је имала значајну улогу у друштвеним збивањима, како у оквиру политичких система, тако и у сфери међународних односа.^[21] Може се посматрати и као посебно устројена институција у оквиру државног апарата и представља синоним за активност којом се акумулирају првенствено тајни и недоступни подаци.^[22] На сличан начин обавештајну службу посматра Орхан Драгаш и истиче да је то „специјализована институција државног апарата овлашћена да свим средствима и методама прикупи, обради и достави жељене податке потребне за успешније одређивање циљева државне политике“.^[23]

С друге стране, Љубомир Стајић даје ширу дефиницију и наводи да је обавештајна служба „специјализована, релативно самостална институција државног апарата, овлашћена да легалним јавним али и тајним средствима и методама, прикупља значајне обавештајне податке и информације о другим државама или њеним институцијама и могућим унутрашњим противницима сопствене државе, потребних за вођење политике земље и предузимање других поступака у миру

[21] Милан Милошевић, *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001, стр. 15.

[22] Обрен Ђорђевић, *Лексикон безбедности*, Привреда публик, Београд, 1989, стр. 300.

[23] Орхан Драгаш, *Савремена обавештајно-безбедносна заједница – уједињена или реалности*, Рад, Београд, 2009, стр. 29.

и у рату и да сопственом активношћу, самостално или у сарадњи са другим државним органима, спроводи део државних и политичких циљева земље“.^[24] Младен Бајагић сматра да су обавештајне службе „специјализоване установе извршне власти које применом специфичних метода, мера и поступака, спроводе обавештајно-информативне, обавештајно-безбедносне и друге необавештајне активности (тајне), у циљу реализације националних интереса и заштите и унапређења националне безбедности“.^[25] Сви поменути аутори обавештајну службу дефинишу као институцију државног апарата.

За разлику од њих, Мирослав Прцовић понудио је нешто другачију дефиницију, у којој наводи да је „обавештајна служба посебан облик организације, специфичне структуре и превасходно државни (или вандржавни) орган (обавештајна служба у формалном смислу) чија се делатност састоји у прикупљању, обради, провери и презентацији релевантних података везаних за објекат интересовања, као и у предузимању посебних необавештајних активности и мера сопствене заштите постављених од стране владајућих кругова и других субјеката са циљем реализације и помоћи у остваривању постављених политичких, војних, економских и осталих циљева (обавештајна делатност, тј. обавештајна служба у материјалном смислу)“.^[26] Овде је видљиво да аутор сматра да обавештајна служба може бити и вандржавни орган, што је, према нашем мишљењу могуће, без обзира на чињеницу да су оне са аспекта позитивноправне регулативе државе нелегалне. Наиме, познато је да су поједини ослободилачки покрети имали формиране обавештајне службе.

Из изложених дефиниција видљиво је различито поимање обавештајне службе, што значи да не постоји општеприхваћена дефиниција поменутог појма. Међутим, неспорно је да је основни задатак обавештајних служби да правовремено открију намере, циљеве и интересовања других како би се правовремено и свеобухватно утврдила стратегија заштите сопствених интереса, вредности и циљева.^[27]

[24] Љубомир Стајић, *Основи система безбедности*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2013, стр. 221.

[25] Mladen Bajagić, Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi, MARSO d. o. o., Beograd, 2010, str. 23.

[26] Мирослав Прцовић, „Појам, суштина и задаци савремене обавештајне службе“, *Безбедност*, број 4, МУП Републике Србије, Београд, 1998, стр. 499.

[27] Len Scott, Peter Jackson, „The Study of Intelligence in Theory and Practice“, *Intelligence and National Security*, 19 (2), 2004, p. 152.

Насупрот њима, основни циљ безбедносних служби је да спрече откривање државних тајни, и евентуално субверзивно деловање против државе. У научним круговима користе се различити синоними за службу безбедности (служба државне безбедности, тајна полиција, служба за заштиту уставног поретка, контраобавештајна служба и сл.), а сходно томе и дефиниције. Тако је служба државне безбедности дефинисана као стручна служба надлежна да открива, идентификује, прати, онемогућава, пресеца и сузбија носиоце у земљи и из иностранства угрожавајућих делатности постојећег уставног поретка, и да о томе обавештава надлежне субјекте.^[28] Контраобавештајна служба, према Милану Милошевићу, представља специјализовану организацију државног апарата која специфичним средствима и методама спроводи контраобавештајну и контрасубверзивну делатност против страних обавештајних служби.^[29]

Службе безбедности већина аутора поистовећује са контраобавештајним службама због њихове основне делатности (супротстављање обавештајној и субверзивној делатности страних обавештајних служби), што није реално, јер је делокруг њиховог рада знатно шири. У том контексту наводимо дефиницију Зорана Драгишића, који сматра да је служба безбедности „Државни орган устројен на основу закона, који се бави праћењем делатности страних обавештајних служби и њихове агентуре на територији своје државе, праћењем друштвених појава и процеса који представљају или могу представљати претњу законски санкционисаним (секуритизованим) вредностима државе и друштва, обрадом и анализом података о свим процесима и појавама које могу оличавати опасност по државне и друштвене вредности и извештавање надлежних државних органа о својим налозима“.^[30]

Сличну дефиницију понудио је и Милан Мијалковски, који наводи: „Безбедносна служба државе је специјализована релативно самостална организација која, у складу са надлежностима и овлашћењима, примењује специфичне, првенствено офанзивне и тајне методе и средства ради заштите тајни (државне, војне, службене) и безбедности виталних вредности матичне државе од унутрашњих

[28] Обрен Ђорђевић, *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986, стр. 342.

[29] Милан Милошевић, *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001, стр. 167.

[30] Зоран Драгишић, *Систем националне безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 227.

и спољних носилаца шпијунских и необавештајних (субверзивних) делатности и својом ефикасношћу знатно доприноси спречавању неконвенционалних изненађења по националну безбедност.^[31]

Евидентно је да постоји велики број опасности које настају као последица унутрашњих конфронтација у држави које нису продукт деловања страних обавештајних система, а представљају претњу безбедности државе и друштва, што је такође у фокусу служби безбедности. У том контексту, супротстављање обавештајној и субверзивној делатности страних обавештајних служби само је један од сегмената рада безбедносне службе, јер су у њиховом делокругу рада и праћење и сагледавање других илегалних активности, које су, или могу бити, претња безбедности државе и друштва. Ово се пре свега односи на институције које имају статус централне безбедносне службе у обавештајно-безбедносном систему државе.

С друге стране, постоје ресорне безбедносне службе у чијој су надлежности контраобавештајни и други безбедносни послови, којима се спречава угрожавање ресора коме припадају. Делују у складу са законским и подзаконским актима, а за свој рад одговарају ресорним министрима, централним органима који руководе обавештајно-безбедносним системом, законодавној и извршној власти.

У протеклих неколико деценија дошло је до промене геополитичких прилика и појаве нових или модификована познатих облика претњи као што су: сајберкриминал, разни облици идеолошки и неидеолошки мотивисаних екстремизама, тероризам, све већа спрега организованог криминала са миграцијама и тероризмом, и др. С обзиром на то да је присутна каузална веза између наведених претњи, на плану заштите државе (односно националне безбедности) није довољно ангажовање само безбедносних служби, већ је неопходно да се ангажује и обавештајна компонента, односно обавештајне службе. Због тога, већина територијално малих и средњих држава обједињује безбедносну и обавештајну компоненту у једној служби ради ефикасног супротстављања унутрашњим и спољним претњама по виталне вредности и националне интересе.^[32] Тако поједини аутори дефинишу безбедносно-обавештајне службе као „организације које за потребе државе, посебно њеног политичког и војног руководства,

[31] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 147.

[32] Опширније у: Марко Парезановић и др., *Тактика и методика рада служби безбедности*, Академија за националну безбедност, Београд, 2020, стр. 11–18.

у циљу постизања политичких циљева и спољнополитичких интереса државе прикупљају и анализирају податке о могућностима, наменама и активности страних снага и других обавештајно-безбедносних субјеката и штите их од њихових обавештајних и других активности, осим отворене оружане агресије, која може угрозити националну безбедност“.^[33] Све ово у доброј мери утиче на то да, за сада, у научним круговима није постигнута сагласност око јединствене дефиниције појма службе безбедности.

2.1. Облици деловања обавештајних и безбедносних служби

Устав као највиши правни акт државе и Стратегија националне безбедности као полазни стратешко-доктринарни документ опредељују правце деловања обавештајних и безбедносних служби, док облике њиховог рада у земљи и иностранству дефинишу закони и подзаконски акти ових институција.

Савремене обавештајне и безбедносне службе извршавају веома комплексне послове и задатке у области националне безбедности државе. Могу се класификовати према различитим критеријумима: по положају у обавештајно-безбедносном систему на аутономно-централне и ресорне (економске, научно-технолошке, војне, електронске и др.); по карактеру циљева на стратегијске и тактичке, итд.

Њихов основни задатак је да сазнају тајне објекта који истражују (државе, институције, организације, групе и др.), и истовремено да заштите тајне сопствене државе. Целокупна њихова делатност одвија се кроз три основна облика рада:

- обавештајна делатност;
- субверзивна (необавештајна) делатност;
- контраобавештајна делатност.

Обавештајна делатност – Обавештајна служба без обзира на место и улогу у обавештајно-безбедносном систему државе извршава

[33] Damir Črnčec, „Obveščevalno-varnostna dejavnost vs človekove pravice in temeljne svoboščine po 11. Septembru 2001“, u: *Dnevi varstvoslovja, Slovenski dnevi varstvoslovja*, V. B. Lobnikar (ur.), Fakulteta za policijsko-varnostne vede, Ljubljana, 2004, str. 59.

сложене и специфичне послове и задатке. Производ њиховог рада у реализацији обавештајне делатности су обавештајна сазнања која се синтетизују у различите форме обавештајних докумената и уступају доносиоцима политичких одлука који дефинишу спољнополитичке циљеве.^[34] У савременој цивилизацији највећи број држава, које доследно поштују и понашају се у складу са међународним правом, резултате рада обавештајних служби искључиво користе за благовремено реаговање на претње које могу угрозити националну безбедност.

Обавештајна делатност подразумева скуп планских, организационих и непрекидних сложених активности које предузимају обавештајне службе претежно у иностранству, по потреби и у матичној земљи, а све у циљу долажења до сазнања о виталним тајнама држава (плановима, намерама и могућностима), које представљају објекат обавештајног интересовања, ради правовремене, адекватне и ефикасне активности матичне државе на плану очувања и унапређења виталних вредности и националних интереса.

Субверзивна (необавештајна) делатност – Историјске промене и развој технике значајно су утицали на концепцију деловања обавештајних служби. Конфронтације различитих интереса у свету и развој софистицираних и убојитих врста наоружања, свакодневно су појачавали потребу за остваривањем увида у стање и намере противника, али истовремено и развој техника тајног мешања или вршења утицаја на политичке, економске, војне, културне и друге процесе у одређеним државама. Дакле, обавештајне и безбедносне службе могу имати значајну улогу у обликовању унутрашње и спољне политике државе. Наиме, различитим видовима деловања могу „произвести“ и обликовати различите врсте криза и сукоба, што се најчешће проводи кроз необавештајне активности које су један од најнефикаснијих видова спољнополитичког деловања државе, поготово у случајевима када се доносиоци политичких одлука определе за употребу силе и принуде у реализацији националних интереса и циљева.^[35] Најчешће употребљавани синоними за субверзивну делатност у стручној литератури која се бави обавештајном делатношћу јесу: „прикривене операције“, „тајне операције“, „тајне акције“, „специјалне активности“, „неконвенционална дејства“ и др.

[34] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, MARSО d. o. o., Beograd, 2010, str. 22.

[35] Милован Трбојевић, „Необавештајни облик деловања обавештајних служби“, *Српска ђолићичка мисао*, бр. 4, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 319.

Поједини аутори у тајне акције убрајају: коришћење агената од утицаја; политичке и економске операције, медијске манипулације и паравојне операције.^[36] Брус Берковиц и Алан Гудман наводе да тајна операција представља невојни начин остваривања циљева које дипломатија није у могућности да у потпуности оствари,^[37] док ЦИА тајне операције дефинише као активности усмерене на остваривање утицаја на стране владе, организације, појединце или догађаје са циљем подршке спољној политици Сједињених Америчких Држава.^[38] Из изложеног је видљиво да наведени аутори суштину тајних операција своде на грубо мешање у унутрашње послове других држава ради промене владајуће структуре државе која представља мету необавештајног деловања.

Уколико се ове активности проводе против становника матичне државе, то представља терор,^[39] што је најстрашнија злоупотреба обавештајно-безбедносних служби од стране доносиоца таквих одлука.

Контраобавештајна делатност – Ова делатност је претежно у надлежности безбедносних служби и усмерена је приоритетно на супротстављање активностима страних обавештајних служби у матичној држави, али и на праћење и спречавање деловања терористичких, екстремистичких, организованих криминалних група и појединаца, као и других група и организација које својим деловањем угрожавају или могу угрозити виталне вредности и националне интересе државе. Међутим, ову врсту делатности проводе и обавештајне службе у иностранству, и то са циљем спречавања „стратегичког изненађења“. Наиме, оне стварају или уграђују агентурну мрежу у обавештајно-безбедносни систем и друге државне институције земаља у окружењу преко које долазе до правовремених сазнања о евентуалним тајним плановима и намерама страних држава да угрозе виталне интересе и вредности матичне државе. Поред тога, овакав вид делатности обавештајна служба предузима на плану заштите својих припадника, агентурне мреже и других ресурса од откривања и угрожавања

[36] Loch Johnson (ed.), *Strategic Intelligence*, Vol. 2, Westport, Connecticut, Praeger Security International, London, 2007, p. 3.

[37] Bruce Berkowitz, Allan Goodman, *Best Truth*, Yale University Press, New Haven, London, 2000, pp. 124–146.

[38] Fain Tyrus (ed.), *The Intelligence Community: History, Organization and Issues*, R. R. Bowker Company, New York, 1977, p. 675.

[39] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 61.

безбедносне службе државе која се обавештајно истражује. Обавештајне службе појединих држава од безбедносних претњи контра-обавештајно штите и дипломатско-конзуларна представништва и њихов персонал у иностранству.

2.2. Фазе обавештајно-безбедносног циклуса

Полазећи од чињенице да је очување безбедности континуирани процес који изискује значајне материјалне, временске, организационе и персоналне капацитете, обавештајно-безбедносне активности је неопходно анализирати као циклус са фазама, које су свака за себе подједнако важне. Иако је тенденција да се овај комплексни процес донекле симплификује, адекватно препознавање и раздвајање свих фаза обавештајно-безбедносног циклуса пружа квалитетан увид у процедуру којом тајне службе прикупљају, интерпретирају и приказују податке.

У САД основна дефиниција безбедносног циклуса који креира безбедносно-обавештајни систем јесу „знање и предзнање (предвиђање) о свету око нас – увод у председничку одлуку и деловање“.^[40] Ова дефиниција обавештајне податке схвата као продукт планских, аналитичких и предиктивних способности чланова обавештајне заједнице о безбедносним појавама на националном и глобалном нивоу које су од суштинског значаја за доношење одлука централног носиоца извршне власти у држави. Обавештајни циклус се у научној заједници уобичајено дефинише као процес издвајања информација од класичних података и укупно знања из специфичне области. Поједностављено, обавештајно-безбедносни циклус је процес „прикупљања, обраде, интеграције, анализе, евалуације и интерпретације доступних информација“.^[41]

Обавештајно-безбедносни циклус не треба посматрати као искључиво ригидан и непромењив сет процедура, нити као процес који ће бити неуспешан уколико једна од фаза овог поступка изостане, али досадашња пракса и ставови већине у научној заједници која

[40] Central Intelligence Agency, *Factbook on Intelligence*, DIANE Publishing Company, Washington, D. C., 1993, p. 15.

[41] Matthew Edwards, „The Role of Intelligence in Defence Against Terrorism“, in: *Analyzing Different Dimensions and New Threats in Defence against Terrorism*, Adil Duyan (ed.), Vol. 104, IOS Press, Amsterdam, 2012, pp. 52–53.

се бави овом тематиком јасно указују на то да су основне фазе овог циклуса следеће: планирање и усмеравање, прикупљање података, обрада података, анализа података и дисеминација, односно дистрибуција података. Евидентно је да је обавештајно-безбедносни циклус перманентан процес, уједно константан и непрекидан, те изискује обиље систематичних активности подељених у фазе.

Слика 1. Обавештајно-безбедносни циклус^[42]

Планирање и усмеравање, као иницијалне фазе обавештајно-безбедносног циклуса, често су кључне етапе у читавом процесу. Недовољно јасне инструкције креатора безбедносне политике током почетне фазе планирања и усмеравања најевидентнија су мана у обавештајно-безбедносном циклусу. Следствено томе, јасно дефинисање листе приоритетних активности свих елемената безбедносно-обавештајног система ограничиће могућност грешке у раду до које може доћи у случају прекомерне импровизације појединих делова овог система. Планирање је фаза у којој се препознају најрелевантнији извори који могу пружити адекватан, односно оперативно употребљив податак који се може обрађивати у даљим фазама овог циклуса.

[42] Видети на: Central Intelligence Agency (CIA), *Factbook on Intelligence*, Office of Public Affairs, October 1993, p. 14.

Под изворима безбедносно-обавештајних података углавном се подразумевају лица од којих се добијају информације или предмети (документа, материјали, вредности, резултати мерења), односно одговори на бројна питања која се у обавештајно-безбедносном циклусу константно постављају.

Према томе, у средишту обавештајно-безбедносног циклуса је информација. Да би један податак био препознат као информација од безбедносног значаја, мора испуњавати следеће карактеристике: *извесносћ* (мора бити објективна), *јошјуносћ*, *комјашибилносћ* и *иншјершјешјивносћ* (мора постојати могућност проверљивости свих њених елемената), *ашјрибушјивносћ* (мора бити повезана са идентификованим извором), *шјравовременосћ*, *локализованосћ* (мора бити одређена у времену и простору) и *акшјуелносћ* (не може се односити на већ познате ствари, односно мора садржати претходно непознате елементе, у целини или делимично).^[43] Стога је идентификација безбедносно релевантне информације и њено издвајање из обиља података који се хиперпродукују у савременом свету комплексна и сегментирана активност, која изискује константно усавршавање у изузетно живој области као што је безбедносни менаџмент.

Прикупљање података, односно одређивање која је категорија података индикативна, представља важан предуслов за наредне фазе обавештајно-безбедносног циклуса. Начини прикупљања информација од безбедносног значаја доживели су с напретком технологије бројне модификације и мултипликације, па су тако некадашње традиционалне методе долажења до информација (реализација разговора на добровољној бази, саслушавање осумњичених лица, измамљивање података, прикупљање података путем прикривених истражника и др.), данас допуњене и проширене бројним варијацијама техничких метода (надзори простора уређајима за аудио-визуелно детектовање, адаптирани дронави, беспилотне летелице, телекомуникациони сателити и многи други). Ипак, ни широк спектар људско-техничких могућности у прикупљању безбедносно релевантних података није довољан гарант чак ни моћним суперсилама да ће доћи до свих података значајних за националну, регионалну и глобалну безбедност, већ само да ће се могућност пропуста у долажењу до тражених података свести на минимум.

Сваки сегмент обавештајно-безбедносне заједнице има широк спектар метода за долажење до података које су познате под

[43] Antonella Colonna Vilasi, „The Intelligence Cycle“, *Open Journal of Political Science*, Vol. 8, No. 1, January 2018, p. 37.

заједничким називом *ints*, односно „обавештајне активности“.^[44] Тако су фотографије, односно подаци до којих се дошло путем техничких метода за креирање фото-записа назване збирним појмом *imint* (*imagery intelligence*), односно „сликовни обавештајни податак“, затим *geoint* (*geospatial intelligence*), или „геопросторни обавештајни податак“, те *sigint* (*signals intelligence*), односно „сигнални обавештајни податак“, док на супрот техничким методама (*technical intelligence* – *techint*) стоји *humint* (*human intelligence*) метода која обухвата све начине прикупљања података преко живих извора.^[45] Као посебне поткатегорије сигналних обавештајних података (*sigint*) издвајају се тзв. *comint* обавештајни подаци (комуникациони сигнали између лица или групе лица који укључују гласовне, текстуалне и друге групе порука), те *elint* и *telint* обавештајни подаци (сигнали који нису класично комуникациони – телеметрија сателита, пројектила и других видова техничких средстава која су даљински навођена, попут дронова и др.).^[46] Осим наведених категорија података који нису јавно доступни, за безбедносно-обавештајни систем неретко су подједнако важни и тзв. *osint* (*open-sources intelligence*), односно обавештајни подаци из отворених, јавно доступних извора, попут интернета, библиотечких фондова, штампаних и *online* медија, па све до говора званичника и њихових обраћања средствима јавног информисања, а као најновији извор података издвојила се и категорија тзв. *masint* података (*measurement and signatures intelligence*) – „мерни и сигнатурни обавештајни подаци“, који представљају мерење присутности одређених контролних гасова, хемијских и биолошких индикатора или електронске емисије појединих оружаних система са циљем детекције података од значаја за безбедност.^[47] И поред бројних унапређења техничких метода, прикупљање података посредством живих извора, са свим својим мањкавостима, и даље је неизоставна метода у прикупљању података безбедносно-обавештајног значаја, а често и једини начин за долажење до њих, јер ни најсавременији

[44] Видети: Mark M. Lowenthal, *Intelligence: From Secrets to Policy*, 4th ed., CQ Press, Washington, D. C., 2009.

[45] Loch K. Johnson (ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford University Press, Oxford, 2010, p. 15.

[46] Видети: Richard L. Bernard, *Electronic Intelligence (ELINT) at NSA*, Center for Cryptologic History, National Security Agency, 2009.

[47] Loch K. Johnson (ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford University Press, Oxford, 2010, pp. 16–17.

сателити, дрoнови и скупии уређаји с даљинским навођењем нису у могућности да продру нпр. у авганистанске пећине где се крију терористи, подземна складишта Северне Кореје са ускладиштеним нуклеарним арсеналом или да се инфилтрирају у строго затворене нарко-банде, супкултурне групе екстремистичке идеолошке оријентације и сл. Стога је најбоља опција комбиновање више оперативнo-техничких метода приликом прикупљања података од значаја за безбедносно-обавештајну заједницу.

Обрада података, као наредна фаза у безбедносно-обавештајном циклусу, представља конвертовање, односно трансформацију релативно необрађене, сирове групе података у информацију која је лако схватљива и употребљива у даљим фазама овог циклуса. Категоризација и класификација огромне количине података прикупљених посредством свих наведених метода, одвајање битних од мање битних података и њихова обрада, представља подједнако важну фазу у обавештајно-безбедносном циклусу као и претходно набројани делови.

Након што се подаци класификују, они се у овој фази синтетишу са циљем даље употребе од стране обавештајних аналитичара. Обиље информација се обрађује путем широког спектра метода: експлоатације аудио, видео, фото, текстуално-документационих и сигналних података, њиховог декодирања и конвертовања сигнално-емисионих података, свођења телеметрије у опсег погодан за даљу анализу, припрема информација за рачунарску обраду и коначно, смештања података добијених од живих извора у разумљив контекст погодан за даљу анализу.

Анализа података и њихова евиденција према значају, довела је до тога да су аналитички елементи безбедносно-обавештајне заједнице израсли у сегмент од изузетног значаја свих водећих безбедносно-обавештајних система. Након аналитичке фазе, где се одваја правремена и важна информација од потенцијалне дезинформације и информације слабијег значаја, тако процесуиран податак може бити даље употребљив за финалног корисника. Исто тако, одговорност аналитичког сегмента је у најмању руку иста, ако не и значајно већа у односу на претходне сегменте обавештајно-безбедносног циклуса, јер је историја показала да су неадекватна обрада, погрешна антиципација и непридавање значаја одређеној групи података довели до катастрофалних последица по националну, па и глобалну безбедност (напад Јапана на Перл Харбор 1941. године, терористички напад Ал Каиде од 11. септембра 2001. и сл.). Због тога обавештајна аналитика у савременом свету има више нивоа, од стратешког, преко тактичког, до оперативног нивоа.

Ипак, упркос великом значају и одговорности коју носи ова фаза обавештајно-безбедносног циклуса, анализа података само припрема терен за доношење одлука и евентуалних контрамера од креатора безбедносне политике, јер задатак аналитичара није да дефинише шта представља, а шта не представља претњу, већ да опише процес и објасни зашто се неки проблем третира као безбедносна претња.^[48] Дакле, аналитички сегмент у обавештајно-безбедносном циклусу има неколико кључних задатака: 1) да индицира и прати нове изазове, ризике и претње; 2) анализира безбедносне трендове на свим нивоима, од локалних до глобалних; 3) анализира оперативне податке са циљем олакшавања дефинисања политике и решавања проблема; 4) да пружа информације и процене од значаја за одлучивање; 5) да прати исходе дефинисаних политика и стратегија; 6) обезбеђује информације које ће креаторима политике олакшати и поједноставити тумачење реалности и амортизовање нестабилности; 7) пружи анализе које омогућавају одбрану од обмане; 8) антиципира развој догађаја од значаја за националне интересе и 9) да укаже на могућности за унапређење националних интереса.^[49]

Дисеминација (дистрибуција), односно приказивање и ширење резултата и утицаја одређеног податка или групе података, представља завршну фазу у обавештајно-безбедносном циклусу. Дисеминација је процес премештања безбедносно-обавештајног податка од креатора ка конзументу. Ова фаза је дакле окончана када се одређене информације дистрибуирају крајњем кориснику, било да је у питању политичко руководство било јавност. Коначни продукт овог циклуса може имати бројне форме (писане или у виду оралне презентације), у зависности од конкретних захтева крајњих реципијената и потенцијалне примене информације која је предмет дисеминације.

Начин на који ће финални подаци бити презентовани свакако оставља могућност за прављење грешака, тако да је и ова фаза подједнако значајна за читав циклус, иако се на први поглед чини као једноставна, последична активност која се дешава готово аутоматски. Дисеминација затвара овај циклус, али се њеним окончањем отвара нови круг и то креирањем нових захтева од политичких одлучилаца и креатора безбедносне политике.

[48] Filip Ejdus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012, str. 107.

[49] Предраг Павлићевић, *Аналитика у функцији националне безбедности*, Академија за националну безбедност, Београд, 2020, стр. 116–117.

3. КОНТРОЛА БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОГ СИСТЕМА

У развијеним демократским друштвима устаљено је мишљење да је контрола безбедносно-обавештајних служби задужених за очување националне безбедности једна од основних претпоставки за квалитетну и свеобухватну заштиту и промоцију људских и грађанских права. Међутим, парламентарна контрола безбедносно-обавештајног система институт је новијег датума и уведен је у демократске системе знатно након што је унутар самих служби безбедности већ успостављен разгранат систем контролних механизма. Дотадашња искуства у развијеним демократијама указивала су да је ексклузивитет у контроли служби безбедности примарно намењен носиоцима извршне власти, а не изабраним народним представницима. У САД и Великој Британији класична парламентарна контрола законитости у раду свих сегмената безбедносно-обавештајног система уведена је тек у другој половини XX века (у САД током седамдесетих, а у Великој Британији тек током деведесетих година XX века).^[50] У Француској је адекватан закон у овој области донет тек 2007. године, док су прве парламентарне контролне механизме система безбедности увеле Холандија 1952, односно Савезна Република Немачка 1956. године.^[51] Један од примарних узрока увођења парламентарне контроле у системе традиционалних западних демократија треба тражити и у чињеници да је друга половина XX века (нарочито седамдесете године прошлог века) обиловала аферама извршне власти, а у центру скандала била су прекорачења овлашћења и злоупотребе у коришћењу података до којих су долазиле службе безбедности. Конгресне истраге вођене у том периоду у САД, као и сличне процедуре спровођене у Канади и Аустралији, појачале су потребу да контролни механизми у раду служби безбедности пређу из руку политичких одлучилаца у окриље независних парламентарних тела.

Овакав систем контроле и подређеност безбедносних служби цивилним властима и тиме, посредно, општем интересу, поред вишеслојне заштите људских и грађанских права, креира и изванредно проблем, пре свега политичке природе. Наиме, парламентарна контрола и надзор рада обавештајних и безбедносних служби од стране

[50] *Intelligence Service Act*, UK Public general Acts, Chapter 13, 1994, доступно на: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/contents> (9. 3. 2021).

[51] Wolfgang Kriger, *Istorija tajnih službi – Od faraona do NSA*, Laguna, Beograd, 2016, str. 435–436.

носилаца извршне власти пружа могућност злоупотребе података којима ове службе располажу у политичке сврхе. Исто тако, поставља се и питање адекватне експертизе од стране делегираних носилаца законодавне и извршне власти који спроводе институционалну контролу служби безбедности, односно довољне упућености у суштину и начин рада свих делова безбедносно-обавештајног система. Такође, саме службе безбедности су последњих деценија, а нарочито оне у развијеним демократијама, након пада Берлинског зида постале демократичније и транспарентније у раду, а након терористичких напада од 11. септембра 2001. у великој мери су се окренуле међународној сарадњи са партнерским организацијама што је уз развој модерних технологија и начина комуникације само проширило и додатно специјализовало рад ових служби, а то је начине контроле њиховог рада учинило сложенијим. Стога ће за правну државу либералнодемократске оријентације контрола безбедносно-обавештајног система, а нарочито рад тајних служби остати специфичан етички и политички изазов.^[52]

Полазећи од чињенице да је парламентарна контрола безбедносно-обавештајног система један од важних продуката правне државе, односно да је у складу са принципом поделе власти, уставности и законитости, Устав Републике Србије дефинише Народну скупштину као „највише представничко тело и носилац уставотворне и законодавне власти у Републици Србији“^[53] које у својој надлежности има и надзор над радом обавештајних и безбедносних служби.^[54] Поред парламентарног надзора и провере од стране извршне и судске власти, специфичан облик контроле над радом обавештајних и безбедносних служби спроводе и специјализовани државни органи који уживају пуну независност у раду попут Заштитника грађана (Омбудсмана), Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, Државне ревизорске институције, генералних инспектората, буџетских инспекција и сл., док специфичне облике контроле служби безбедности спроводе и бројне институције грађанског друштва, попут експертских група, невладиног сектора, удружења грађана, као и јавност у целини.^[55]

[52] Wolfgang Kriger, *Istorija tajnih službi – Od faraona do NSA*, Laguna, Beograd, 2016, str. 440.

[53] Члан 98. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

[54] Члан 99. став 1. тачка 6. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

[55] Радојица Лазић, *Контрола служби безбедности у Србији*, Академија за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2014, стр. 32.

II. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ И ОРГАНИЗАЦИЈА БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОГ СИСТЕМА ЗЕМАЉА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Значајна историјска грађа говори нам да су обавештајна и контраобавештајна активност старе готово колико и сама цивилизација. Изузетак није ни регион Балкана, у коме су бројни облици шпијунских активности предузимани са циљем доласка на власт и њеног очувања регистровани још у иницијалним фазама настанка држава на овим просторима. Младе државице тога доба, односно средњовековне форме државног политичког организовања на простору средишњег Балкана, у дипломатско-обавештајним активностима угледале су се на Византију – најмоћнију средњовековну државу на том простору (и шире). Византија се током средњег века простирала на три континента, а како би успела да сачува огромна пространства под својом контролом, развила је разгранат систем како јавних (дипломатских), тако и тајних (обавештајних) активности, које су током векова резултирале обиљем информација о свим релевантним племенским вођама у њеном константно непријатељском окружењу, затим њиховим аспирацијама ка суседним територијама, војној моћи, савезницима и непријатељима. До обиља ових података византијски владари су долазили путем шпијунаже, односно разгранате мреже родбинских

веза, као и кроз трговачку делатност,^[56] што је тада представљало зачетке обавештајних система какве препознајемо данас.

По узору на Византију, али и на Млетачку републику, Дубровник је као независна република вековима опстајао на међународној сцени као значајан регионални актер највише захваљујући свом безбедносно-обавештајном систему, који је био врло напредан за то доба. И Дубровачка република је у доба свог највећег просперитета и те како знала да вишеструко искористи своју разгранату трговачку мрежу не само за економске већ и за дипломатске и обавештајне бенефите. Још на самом почетку XIV века (1301. године), дубровачки Сенат је (иако је тада град признавао власт Венеције) изабрао групу лица способних да бране град, али и да у иностранству прикупљају информације од значаја за безбедност, политичке и привредне интересе Дубровника.^[57] Из наведеног је видљиво да тадашњи дубровачки сектор безбедности није познавао поделу на унутрашње и спољашње послове, односно на обавештајну и контраобавештајну активност. Као нарочити напредак за то време, дубровачки обавештајци су у својим дипломатско-обавештајним препискама користили сложен шифарски систем, који је стално усавршаван, што је у значајној мери допринело да овај град-република дуго сачува независност и заштити интересе своје властеле.

Средњовековна српска држава такође се може подичити постојањем одређених института и професионализованих професија које се препознају као претеча савремених безбедносно-обавештајних институција. За време владавине цара Стефана Душана Немањића, највећег српског великаша из династије Немањић, донет је Душанов законик, најзначајнији српски средњовековни правни акт, који је поред правне унификације на целокупном простору под влашћу овог монарха, предвиђао и већи број различитих звања која су у тадашњем управном систему (по узору на византијски) обављала послове у вези са безбедносно-обавештајним активностима (кефалије, властелини, крајишници властелини и др.).^[58] Јасно је да су носиоци

[56] Милан Милошевић, *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 1998, стр. 52.

[57] Младен Бајагић, *Методика обавештајној рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010, стр. 19.

[58] Кефалије су, на пример, биле задужене за управљање провинцијама и у њиховим рукама су била сконцентрисана данашња полицијска овлашћења, а у одређеним случајевима и судска власт (Душанов законик, чл. 157. – О чувању путова и 160. – О гостима и о разбојницима).

обавештајно-безбедносних активности у српској средњовековној држави усмеравали све своје активности на очување јавног реда и мира и владаревог достојанства, тако да им је основна делатност била очување монархових интереса и борба против унутрашњег и спољњег непријатеља, као и прикупљање информација о расположењу код поданика, али и о стварној снази супарничких држава у окружењу, те су представљали зачетке каснијих политичких полиција.

1. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ У XIX ВЕКУ

Србија је била прва држава будуће југословенске федерације која је почетком XIX века успела да обнови своју државност путем народних устанака – револуција усмерених против вишевековне османске власти. Остали балкански народи који ће касније формирати Краљевину СХС у овом периоду нису имали могућност да формирају институције које ће наликовати на савремене службе безбедности, с обзиром на то да су се територије које су настајивали налазиле у саставу Хабзбуршке монархије и Османског царства (са изузетком Хрватске која је током XIX века имала променљиве успехе у поступку стицања аутономије у односу на Беч и Будимпешту).

Током Првог српског устанка обавештајна служба је егзистирала као саставни део војноуправне службе како централних, тако и нахијских устаничких органа, а имала је обавештајно-извиђачки (на ослобођеним територијама), али и пропагандно-агитаторски карактер (на територијама под турском окупацијом).^[59] Иако није била формирана као посебна обавештајно-безбедносна служба, кроз војну шпијунажу у редовима турске војске, као и борбом против иностраних (махом аустријских) шпијуна, први српски обавештајци су у великој мери допринели дуготрајности устанка и одржавању устаничке власти на територијама ослобођеним од турске власти. Правни основ за функционисање безбедносно-обавештајног система у устаничкој Србији био је тзв. Карађорђево законик,^[60] који је препознавао одређене институте креиране са циљем заштите тековина устанка и његових организационих структура. Током 1810. године донето је Начертаније,^[61] које је у првом члану предвиђало раздвајање војних и полицијских послова, а формирано је и *Појечитиљство внутрени дела*,^[62] односно Министарство унутрашњих послова задужено за безбедност на територији под контролом Карађорђевих устаника. Први попечитељ задужен за унутрашње послове био је бив-

[59] Владимир Стојанчевић, „Предговор“, у: *Обавештајна служба у Карађорђевој и Милошевој Србији*, Државни секретаријат народне одбране, Управа безбедности, Београд, 1964.

[60] Детаљније: Богољуб Милосављевић, „Старање о безбедности државе у Карађорђевој Србији“, *Безбедности*, Vol. 42, бр. 1, Београд, 2000, стр. 99–120.

[61] „Начертаније устројства полицијне власти у Београду и по том прочим мјестима Отчества“ од 8. марта 1811. године.

[62] Бранко Богдановић, *Два века полиције у Србији*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2002, стр. 16.

ши председник Правитељствујушчег совјета и најближи Карађорђево сарадник Јаков Ненадовић, који је ову дужност обављао од почетка 1811. године па све до слома устанка крајем 1813. године.

Успех Другог српског устанка и владавина Милоша Обреновића донели су и нов начин организовања безбедносно-обавештајног система младе српске државе. С обзиром на то да је готово сва власт била сконцентрисана у рукама кнеза Милоша, није било јасне поделе између извршне и судске власти, као ни између војних и цивилних послова. Тек након 1830. године долази до делегирања кнежевих надлежности, па тако и до формирања органа са безбедносно-обавештајном компонентом који су функционисали под строгом контролом Милоша Обреновића као класична политичка полиција. Уредбом од 2. априла 1831. године установљена је *Тајна полиција за поличке њослове*,^[63] а војна компонента система безбедности се 1834. године издвојила у *Војно поличество* (министарство), на чије је чело постављен Тома Вучић Перишић.^[64] Исте године за „попечитеља внутрени дела“ именован је Ђорђе Протић.^[65]

Активности институција безбедносно-обавештајног система на плану учвршћивања кнежеве власти нарочито су интензивирани пошто је Србија стекла статус вазалне кнежевине Османског царства 1830. године, након чега су у Београд почели да долазе европски конзули – аустријски 1836. године, британски 1837. године, руски 1838. године и француски 1839. године.^[66] Тада је београдска полиција са пажњом пратила све активности европских дипломата у престоници, као и активизам присталица Уставобранитељског покрета, који је напослетку и свргао кнеза Милоша са власти 1839. године.

Крајем 1939. године (12. новембра) донет је Војни закон, који представља први правни акт којим се на свеобухватан начин дефинишу питања контраобавештајне заштите Војске Књажевине Србије,

[63] Андреја Савић, Младен Бајагић, *Безбедности светица – од њајности до јавности*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005, стр. 401.

[64] Владимир Стојанчевић, *Обавештајна служба у Карађорђевој и Милошевој Србији*, Државни секретаријат народне одбране, Управа безбедности, Београд, 1964, стр. 164.

[65] Мирослав Свирчевић, *Локална управа и развој модерне српске државе – Од кнежинске до оличинске самоуправе*, Балканолошки институт Српске академије наука и уметности, Београд, 2011, стр. 112.

[66] Владимир Стојанчевић, *Обавештајна служба у Карађорђевој и Милошевој Србији*, Државни секретаријат народне одбране, Управа безбедности, Београд, 1964, стр. 171.

па су тако у главама XIV и XV предвиђене санкције за дела издаје, бекства, побуне и сл., док су у чл. 7. и 8. посебно разрађени противправни акти шпијунаже, те дела против Устава и слободе народа.^[67]

За време владавине уставобранитеља (1842–1858) нису спровођене озбиљније реформе безбедносно-обавештајног сектора, да би за време владавине кнеза Михаила Обреновића 1862. године била основана Централна државна управа са укупно седам министарстава, међу којима се налазило и *Министџерсџиво унутрашњих дела* и *Министџерсџиво војно*.^[68] Министџерство унутрашњих дела је, поред заштите јавног реда и поретка, било задужено и за надзор штампе, као и сумњивих лица и организација чије су активности биле усмерене против државе („надзор над рђавим људима и друштвима“), чиме се јавила потреба за додатном диференцијацијом послова јавне и државне безбедности кроз специјализоване службе.^[69] Након српско-турских ратова (1876–1878), те територијалног проширења и међународног признавања суверености на Берлинском конгресу 1878. године, Србија је приступила даљој реформи система безбедности, а у складу са све интензивнијом дипломатско-обавештајном активношћу и све сложенијом унутрашњом политичком ситуацијом. Озбиљнија организација војнообавештајних структура у Србији везује се за 1884. годину, када је Уредбом о ђенералштабној струци установљен *Сџолни одсек Оџераџивноџ одељења ђенералџштаба*, којем је назив убрзо промењен у *Извешџајни одсек оџераџиџскоџ одељења*.^[70] Овакве тенденције у реформи безбедносно-обавештајног система Кнежевине, а потом и Краљевине Србије (од 1882. године) формализоване су за време краља Александра Обреновића оснивањем *Одељења за џоверљиве џолиџиџске џослове* у оквиру Министарства унутрашњих дела 17. октобра 1899. године.^[71]

Одељење за поверљиве полиџиџске послове била је прва специјализована установа система безбедности Краљевине Србије чија

[67] Радоџиџа Лазић, *Конџирола служби безбедносџиџи у Србиџи*, Академиџа за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2014, стр. 45–46.

[68] Младен Ваџаџић, *Ѕпиџунаџа и XXI веку – Савремени обавештајно-безбедносни системи*, Book & Marso, Београд, 2008, стр. 354.

[69] Радоџиџа Лазић, *Конџирола служби безбедносџиџи у Србиџи*, Академиџа за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2014, стр. 46.

[70] Зоран Драџиџић, *Сисџтем националне безбедносџиџи Рџепублике Србије*, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Београд, 2011, стр. 232.

[71] Безбедносно-информативна агенџиџа (БИА) обележава 17. октобар као своџ дан.

је основна делатност била заштита националне безбедности.^[72] По узору на Француску и Аустроугарску тајну полицију, Одељење за поверљиве полицијске послове се (пored класичних обавештајних и контраобавештајних послова) бавило сузбијањем пропаганде против краља и државних званичника, као и борбом против хајдучије и коруптивних активности у државној управи. Већ следеће, 1900. године, Указом краља Александра Обреновића ово одељење је укинуто, а његове надлежности су пребачене у Полицијско одељење при Министарству унутрашњих дела.

Крајем XIX века јављају се и прве обавештајне делатности на тлу данашње Републике Северне Македоније, када је Централни комитет Конгреса Унутрашње македонске револуционарне организације (*Внајтрешна македонска револуционерна организација – ВМРО*), формирао *Одељење тајне полиције*, са основним задатком праћења активности унутрашњих и спољних непријатеља ове револуционарне организације.^[73] ВМРО је првобитно основана са циљем остваривања аутономије македонске и једренске области у оквиру османске империје, али се убрзо трансформисала у пробугарску организацију и заштитника великобугарских интереса на балканској геополитичкој позорници. Међутим, озбиљност ВМРО огледала се и у чињеници да је у њеном саставу функционисала специјализована група која је по свим карактеристикама и делокругу рада наликовала на савремене обавештајне службе.

[72] У члану 27а наводи се да Одељење за поверљиве полицијске послове „има задатак да се стара за одржавање унутрашњег државног поретка и опште земаљске безбедности“ (Закон о допуни и измени устројства Централне државне управе, Народна скупштина Краљевине Србије, 5. октобар 1899, Ниш).

[73] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, str. 403.

2. РАЗВОЈ БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОГ СИСТЕМА У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ, КРАЉЕВИНИ СХС И КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Након мајског преврата и доласка династије Карађорђевић на престо дошло је и до реформисања српских служби безбедности, а све у складу с припремама за неизбежан сукоб са моћним аустроугарским суседом. Војнообавештајна делатност у Босни усмерена против Аустроугарске нарочито је интензивирана по окончању балканских ратова (1912/1913. године), а у овим активностима предњачили су припадници организације Уједињење или смрт, познатије као Црна рука, који су своје активности реализовали без икакве контроле војних и цивилних служби безбедности. Своје активности Црна рука је неретко спроводила посредством повереника тзв. народне одбране, милитантне организације основане 1908. године са циљем анимирања Срба ван граница Краљевине формирањем комитских чета и извођењем акција у Аустроугарској.^[74]

Ратне године у Краљевини Србији (од 1912. до 1918. године) до-неле су примат војних безбедносно-обавештајних установа, а цивилне службе безбедности биле су пред озбиљним изазовом, нарочито када су њихове активности измештене ван матице. Од Главног ђенералштаба формиран је Штаб српске Врховне команде, а Извештајни одсек операцијског одељења постао је *Обавештајни одсек Ойеративної одељења Врховне команде*, који се бавио изградом студија о страним државама и војскама, одржавањем веза са страним мисијама и сузбијањем непријатељске обавештајне делатности.^[75] Током Великог рата Министарство унутрашњих дела је своја одељења изместило махом у Грчку, па је тако и **Одељење службе безбедности** током операција на Солунском фронту премештено у Солун. Ово одељење је у својој надлежности имало контраобавештајне послове (како за потребе српске, тако и савезничке војске), активности везане за заштиту избеглица, старање о безбедности у позадини српске војске, али и безбедносно заштиту краља Петра Карађорђевића и чланова краљевске породице.^[76]

[74] Радојица Лазич, Маша Томић, *Цивилна служба безбедности у Србији*, Службени гласник, Београд, 2019, стр. 62 и 166.

[75] Зоран Драгишић, *Систем националне безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Београд, 2011, стр. 232–233.

[76] Радојица Лазич, Маша Томић, *Цивилна служба безбедности у Србији*, Службени гласник, Београд, 2019, стр. 64–65.

Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1. децембра 1918. године, довело је до обједињавања југословенског безбедносно-обавештајног система и његовог деловања на простору целокупне новостворене државе, што је у почетку био изузетно тежак посао, јер је у пракси било тешко изводљиво унификовати и спроводити све прописе на територијама које су се вековима развијале под потпуно различитим политичко-конфесионалним утицајима и у оквиру различитих држава. Следствено томе, у новоствореној држави врло брзо је креиран снажан отпор југословенској идеји и државној централизацији, а незадовољство положајем пре свега хрватског народа у Краљевини продуковало је низ политичких криза које су потресале земљу у наредне две деценије. Стога је безбедносно-обавештајни систем Краљевине представљао основни елемент у очувању југословенске државности, националне безбедности и заштити краљевог ауторитета. Након доношења првих прописа по уједињењу који су регулисали област безбедности, цивилна служба безбедности Краљевине СХС (и касније Краљевине Југославије од 1929. године) деловала је у склопу Министарства унутрашњих дела, док је војна компонента система безбедности функционисала у Министарству војске и морнарице.^[77]

Након 1920. године војни обавештајни послови концентришу се унутар *Ойеративної и обавештајної одељења йри Главном йенералшійабу јујословенске војске*, а оваква систематизација војне команде остаје на снази до 1941. године.^[78] Врховна команда је 1920. године преименована у *Главни Ђенералшійаб*^[79] са четири одељења, међу којима је било и Обавештајно одељење, које се бавило прикупљањем података и израдама студија о страним војскама, одржавањем веза са страним војним изасланицима и мисијама и сузбијањем непријатељских радњи у намери прикупљања података о нашој војсци и земљи.^[80] Непосредно пред Други светски рат Обавештајно одељење

[77] Андреја Савић, Младен Бајагић, *Безбедности светила – од тајности до јавности*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005, стр. 406–409.

[78] Андреја Савић, Увод у државну безбедност, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000, стр. 174–175.

[79] Уредба Владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца о Главном Ђенералштабу и Ђенералштабној струци од 10. априла 1920. године, „Службени војни лист“, број 24/1920.

[80] Члан 7. Уредбе Владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца о Главном Ђенералштабу и Ђенералштабној струци.

се поделило на *Први и Други одсек* – за обавештајни и контраобавештајни рад.^[81]

С друге стране, развој цивилног дела безбедносно-обавештајног система прве Југославије развијао се знатно динамичније од војне компоненте, па је тако већ крајем 1920. године формирано посебно *Одељење за државну заштитицу* при Министарству унутрашњих дела. Основна делатност овог одељења, које је имало четири одсека, било је прикупљање информација о домаћим и страним држављанима чије су активности усмерене против интереса Краљевине, вођење регистара тих лица, као и превентивни рад „над фабрикацијом и продајом оружја, муниције и разних експлозива; штампом, зборовима и удружењима, сумњивим странцима и уопште над свима појавама и личностима које могу угрозити државну безбедност“.^[82] За управно подручје Баната, Барање и Бачке формирано је 16. јуна 1919. године *привремено одељење* при Министарству унутрашњих дела са циљем што бољег информисања цивилних и војних власти о стању на терену,^[83] а због значајног удела мађарске и немачке националне мањине у укупном броју становника ових области,^[84] као и агресивне комунистичке пропаганде из тадашње Мађарске Совјетске Републике.^[85] Начелник овог одељења одговарао је директно министру унутрашњих дела, а анализа делокруга рада одељења указује на то да је била реч о класичној политичкој полицији оформљеној са циљем установљавања и очувања нових власти на територијама које су донедавно биле у саставу Аустроугарске.

Доношење Видовданског устава, који је Краљевину СХС дефинисао као унитарну државу, значио је и увођење управа на нивоу области, округа, срезова и општина које су деловале као експозитуре министарстава. Тако се засебна Управа за Хрватску и Славонију састојала из шест одељења, међу којима је било и *Одељење за унутрашњу полицију*, док је, на пример, покрајинска управа за Далмацију била лишена аутономије за унутрашње послове, те је била под директном

[81] *Vojnoobaveštajna agencija – istorijat*, доступно на: <http://www.voa.mod.gov.rs/sr/istorijat/istorijski-razvoj-vos-izmedju-dva-svetska-rata#.YIEanUVR0dU> (22. 4. 2021).

[82] Душан Алимпић, *Полицијски речник I*, Геца Кон, Београд, 1924, стр. 56.

[83] „Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца“, број 59/1919, год. I, Београд.

[84] Zoran Janjetović, *Deca careva, pastorčad kraljeva: nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 2005, str. 64–67.

[85] Зоран Малбашић, „Албански и мађарски сепаратизам као генератори политичког насиља у Југоисточној Европи“ (докторска дисертација), Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2019, стр. 249.

управом Министарства унутрашњих дела са седиштем у Београду.^[86] Покрајинске управе су трајале свега неколико година, када су њихове надлежности пренете на Министарски савет. Унитаризам у Краљевини само је додатно допринео политичким тензијама које су кулминирале краљевим завођењем Шестојануарске диктатуре почетком 1929. године.

Закон о краљевској власти и врховној државној управи од 6. јануара 1929. био је основ за доношење више закона везаних за очување државне безбедности и заштиту поретка. Законом о унутрашњој управи од јуна 1929. године^[87] и Уредбом донетом наредног месеца Министарство унутрашњих послова подељено је на *Дирекцију јавне безбедности* (са четири одељења) и *Дирекцију националне безбедности* (са три одељења).^[88] *Одељење за државну заштиту* при Дирекцији националне безбедности старало се о заштити државне безбедности, сузбијању антидржавне пропаганде (са посебним акцентом на активности комуниста) и надзору над штампом. Територијална надлежност Одељења за државну заштиту обухватала је подручје читаве Краљевине, а своју делатност је спроводила кроз среске и обласне (касније и бановинске) организационе целине. Обласни начелници – велики жупани (као политички представници Владе Краљевине) имали су обавезу да Министарству унутрашњих послова достављају извештаје о политичкој ситуацији на терену на сваких 15 дана, док су се слични извештаји отпремали у Министарство војске и морнарице једном месечно, а ови извештаји су периодично обједињавани у посебним публикацијама, односно регистрима безбедносно интересантних лица и појава.^[89] Увођењем нове административне поделе Краљевине Југославије на девет бановина, у седиштима бановина основане су *Управе полиција*, а управници полиција били су подређени бану као представнику врховне, државне власти. Уз минималне корекције, оваква организациона структура МУП-а и надлежности Одељења за државну заштиту задржале су се до капитулације Југославије у априлском рату 1941. године.

[86] Hrvoje Čapo, „Državni represivni aparat na području Hrvatske od 1918. do 1941. godine“ (doktorski rad), Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011, str. 125.

[87] „Службене новине Краљевине Југославије“, број 143 од 21. јуна 1929.

[88] Радојица Лазић, *Контрола служби безбедности у Србији*, Академија за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2014, стр. 47.

[89] *Упутје за сузбијање антидржавне пропаганде и ширене шпијунаже*, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Министарство унутрашњих дела Краљевине СХС, Одељење за државну заштиту, Београд, 1923, стр. 13.

3. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ И ДРУГОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ

Након слома оружаних снага Југославије, Министарство унутрашњих послова и Министарство војске и морнарице Краљевине Југославије наставило је своје деловање у иностранству, као део краљевске Владе у избеглиштву. У распарчаној држави подељеној на више окупационих подручја систем безбедности Краљевине Југославије могао је да функционише само у строгој илегалу, уз помоћ британске обавештајне службе и обавештајних центара избегличке владе стационираних у више градова Европе, Африке и Азије, односно на територијама савезничких земаља. С друге стране, на простору Југославије установљен је окупациони безбедносно-обавештајни систем, с подршком више квислиншких полицијско-безбедносних структура. У италијанској окупационој зони деловале су безбедносно-обавештајне установе Италије, на територијама под мађарском и бугарском окупацијом деловале су службе ове две земље, док је на територији новофирмиране Независне Државе Хрватске формирана *Усташка надзорна служба и Равнајшељство за јавни ред и сигурносћ* (РАВСИГУР).^[90] У Србији су за време Другог светског рата деловале безбедносне службе Трећег рајха – Абвер, Гестапо, SD (*Sicherheitsdienst*), као и реформисане безбедносне установе предратне Краљевине, које су се за време Владе народног спаса Милана Недића трансформисале у *Српску државну сигражу* и *Српску државну безбедносћ*.^[91]

У хаотичном стању на свим нивоима услед ратних дешавања, на простору Југославије је средином 1941. године формиран партизански покрет с комунистичким руководством, а заједно са њим и систем руководства у виду Врховног штаба народноослободилачког покрета (НОП) на челу са Јосипом Брозом Титом и системом народноослободилачких одбора (НОО), са органима који су били задужени за безбедност на територијама под контролом Партизанских одреда Југославије (ПОЈ). Други обавештајни одсек Врховног штаба НОП је средином 1942. године наложио да се у штабовима оперативних

[90] Marko Davinić, „Pravno ustrojstvo i delovanje vojnih i policijskih snaga Nezavisne Države Hrvatske“, u: *Pravi poredak Nezavisne Države Hrvatske*, Boris Begović, Zoran S. Mirković (ur.), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2018, str. 131–137.

[91] Андреја Савић, Младен Бајагић, *Безбедносћ свешта – од тајносћии до јавносћии*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005, стр. 410.

јединица изаберу „обавештајни повереници“ са циљем организације обавештајног рада, да би током октобра исте године при Врховном штабу био основан *Привремени уйравни одсек задужен на уйравне и безбедносне йослове*.^[92] До Другог заседања Авноја (Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије), 29. новембра 1943. године унутар НОП-а су деловале две службе безбедности: *Служба безбедности* и *Обавештајна служба Народноослободилачке војске и йартизанских одреда*,^[93] док је непосредно пре формирања привремене југословенске владе априла 1943. основана *Комисија за борбу йрошив йеће колоне и йероризма*, која се старала за контраобавештајни рад на ослобођеним територијама и која се трансформисала у Одсек за заштиту народа (ОЗН) у септембру исте године.^[94] Озна је у свој састав интегрисала и поједине комунистичке обавештајне формације формиране током рата широм Југославије, те је на тај начин Озна припојена *Сиурносно-обавештајна служба (Varnostno-obveščevalna služba)*, која је 1942. године формирана на територији Словеније под контролом партизана.^[95]

Реорганизацијом Одсека за заштиту народа у *Одељење за заштитиу народа* 13. 5. 1944. године,^[96] Озна је установљена као централна организација безбедносно-обавештајног система нове државе, са одељењима за све новоформиране југословенске Републике, као и каснијом систематизацијом и формирањем нижих организационих јединица, попут одељења за округе и опуномоћства за срезове. Првенствено замишљена као контраобавештајна служба, Озна је подељена у четири одсека: 1) за обавештајни рад на окупираним територијама и иностранству; 2) за контраобавештајни рад на ослобођеној територији; 3) за контраобавештајну заштиту оружаних снага и установа НОВ-а (Народноослободилачке војске Југославије) и 4) за обраду података и аналитику. Почетком 1945. године формиран је и Пети одсек за супротстављање деловању страних

[92] Радојица Лазих, *Контрола служби безбедности у Србији*, Академија за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2014, стр. 48.

[93] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obavestajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, str. 355.

[94] *Историјаји Војнобезбедносне ајенције* (ВБА), доступно на: http://www.vba.mod.gov.rs/II_faza.html (27. 4. 2021).

[95] Bojan Dimitrijević, „Intelligence and Security Services in Tito’s Yugoslavia 1944–1966“, *Istorija 20. veka*, god. 37, br. 2/2019, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2019, str. 10.

[96] Тринаести мај је обележаван као Дан безбедности у другој Југославији.

обавештајних служби, као и Шести одсек формиран за послове заштите саобраћајница.^[97]

У периоду од 1945. до 1953. године на територији Југославије деловао је и *Корпус народне одбране Југославије (КНОЈ)*, посебна јединица војске формирана са циљем потпуног чишћења ослобођених територија Југославије од окупационих и квислиншких војних и паравојних формација које су егзистирале током рата (усташа, балиста и др.). Као класична војна организација, била је подељена на дивизије и бригаде, а бројност јединица је варијала у зависности од потреба и бројности непријатељских снага. Јединице КНОЈ-а су биле директно одговорне Титу, који је њима управљао посредством начелника Озне.^[98] Након окончања борбених дејстава са остацима непријатељских јединица, надлежности КНОЈ-а су прешле у ингенције Граничним јединицама ЈНА и Народној милицији.

Формирањем Демократске Федеративне Југославије (ДФЈ), а потом и Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ), 1945. године створени су услови за формирање савременог система безбедности заснованог на новим легислативним темељима, као и услови да се изврши реформа безбедносно-обавештајног система у правцу јасног раздвајања надлежности министарства унутрашњих послова и министарства одбране. Тако је у марту 1946. године од I, II, V и VI одсека Озне, Радио-центра и Групе за шифру Министарства народне одбране формирана *Управа државне безбедности – УДБ (Угба)*, као централна цивилна безбедносно-обавештајана организација Савезног министарства унутрашњих послова ДФЈ, а потом и Савезног секретаријата за унутрашње послове ФНРЈ, док се од III и дела IV одсека Озне формира *Контробрабавештајна служба (КОС)*, која 1953. прераста у *Службу безбедности ЈНА*.^[99]

Војна компонента националне безбедности реорганизована је 1955. године, када су органи задужени за ову област измештени из Генералштаба у *Државни секретаријат за народну одбрану (ДСНО)*, а касније и *Савезни секретаријат за народну одбрану (ССНО)*.

[97] Радојица Лазић, Маша Томић, *Цивилна служба безбедности у Србији*, Службени гласник, Београд, 2019, стр. 91–93.

[98] Nikola Anić, Sekula Joksimović, Mirko Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije: pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta 1941–1945*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982, str. 400.

[99] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, str. 356.

У ДСНО, а потом и ССНО егзистирала је *Управа безбедности*, са органима који су деловали у формацијском саставу команди, јединица и установе војске,^[100] док је 1955. године успостављена и *Војна милиција*.^[101]

Поред Удбе, у оквиру Министарства унутрашњих послова (МУП) формирана је *Управа јавне безбедности и Управа народне милиције*,^[102] а Удба током 1952. године постаје класична цивилна служба, када су уведена цивилна звања и када је укинута ношење униформе. Управа државне безбедности имала је организациону структуру коју је чинило осам одељења:

1. Обавештајно одељење које се бавило организацијом и координацијом активности према иностранству;
2. Политичко одељење задужено за борбу против „унутрашњег непријатеља“, које је обављало послове политичке полиције;
3. Контраобавештајно одељење које се бавило активностима представника иностраних дипломатско-конзуларних представништава и откривањем страних агентурних мрежа на простору Југославије, са четири одсека формирана по географском принципу (Исток, Запад, Север и Југ);
4. Одељење за послове везе и евиденције, подељено у пет одсека, које се бавило организацијом и руковођењем радио-службе у земљи и иностранству, контраприслушним активностима, тајном контролом и прегледом поште и телефонско-телеграфске комуникације;
5. Одељење за материјално-финансијске послове и техничко обезбеђење;
6. Одељење за контраобавештајну и физичку заштиту највиших државних званичника и партијских руководиљаца;
7. Одељење за израду шифарске документације, истраживање и развој криптозаштите, и
8. Кадровско одељење са одсецима за организацију и персонална питања.^[103]

[100] *Vojnobezbednosna agencija – Istorijat*, доступно на: www.mod.gov.rs/lat/4340/vojnobezbednosna-agencija-istorijat-4340 (12. 5. 2021).

[101] Bojan Dimitrijević, „Intelligence and Security Services in Tito’s Yugoslavia 1944–1966“, *Istorija 20. veka*, god. 37, br. 2/2019, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2019, str. 21–22.

[102] Закон о народној милицији, „Службени лист ФНРЈ“ од 17. 12. 1946. године.

[103] *Историјају БИА*, доступно на: <https://www.bia.gov.rs/muzej/istorijat/> (27. 4. 2021).

Цивилна служба безбедности тога доба није функционисала само у оквиру МУП-а, већ и у саставу Министарства за иностране послове, односно Државног секретаријата за иностране послове Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ), где је 1952. године формирано *Координационо одељење за организовање обавештајних йослова у иносйтрансйву*.^[104] Ово одељење је формирано од првог (обавештајног) одељења Удбе, које од 1963. године носи назив – *Служба за истраживање и документацију (СИД)*.

Правилником о раду из 1963. године Служба за истраживање и документацију (СИД) била је дефинисана као део Државног секретаријата за иностране послове, чија је програмска оријентација усклађивана с примарним спољнополитичким интересима СФРЈ. СИД је деловала преко обавештајних центара дипломатско-конзуларних представништава СФРЈ, али и посредством југословенских грађана у иностранству (новинских дописника, представника привредних организација и установа СФРЈ, стручњака, студената и др.).^[105]

3.1. Безбедносно-обавештајни систем од Брионског пленума до распада СФРЈ

Настанком друге Југославије и формирањем потпуно новог безбедносно-обавештајног система у првим послератним годинама, службе безбедности су стављене пред бројне изазове, попут борбе са остацима бројних квислиншких формација који су у годинама по окончању Другог светског рата водиле герилски рат са снагама безбедности нове државе, а додатни изазови су били заоштравање дипломатских односа између капиталистичких земаља Запада и комунистичких система Истока, да би једну од највећих претњи по стабилност новоуспостављеног поретка представљала Резолуција Информбироа, којом је југословенску политику осудио читав комунистички свет.^[106]

[104] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, str. 356.

[105] Радојица Лазић, „Служба за истраживање и документацију од Брионског пленума до 2007. године“, *Безбедносй*, год. LXII, број 3/2020, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2020, стр. 89–90.

[106] На другом по реду саветовању Информбироа (Комунистички информациони биро – *Коминформ*, који је био наследник *Коминйерне* – Комунистичке интернационале, распуштене 1943. године) у Букурешту, од 20. до 28. јуна 1948, донета је резолуција „О стању у Комунистичкој партији Југославије (КПЈ)“,

Поред организационих промена (Удба је између 1949. и 1954. године при првом обавештајном одељењу формирала *Обавештајне центри* и *Обавештајне подцентри* са циљем оперативног продора према „не-пријатељским“ државама комунистичког блока – Мађарској, Румунији, Бугарској и Албанији^[107]), под контролом Управе државне безбедности се од 1949. године до средине педесетих година налазио и злогласни „камп“, односно затвор Голи оток, стационаран на изолованом острву у Јадранском мору, где су смештани политички затвореници, махом присталице стаљинизма и уопште Титови политички противници.

Након турбулентних година, условљених догађањима на међународној и унутрашњој сцени, у којима су службе безбедности имале централну улогу у очувању комунистичког поретка и које су због тога претрпеле значајне организационе промене, 1966. година се узима као полазна тачка за нове, опсежне реформе, које су биле највеће од оснивања служби безбедности комунистичке Југославије. Наиме, Четврти пленум Централног комитета Савеза комуниста Југославије (ЦК СК), који је одржан на Брионима 1. јула 1966. године, означио је ново раздобље у развоју Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ),^[108] које се нарочито рефлектовало у сектору безбедности југословенске федерације. Након Брионског пленума, на којем су анализирани пропусти у раду безбедносних служби у вези са афером прислушкивања Јосипа Броза Тита и највиших партијских функционера, са свих функција је смењен најближи Титов сарадник, оснивач Озне и први министар унутрашњих послова друге Југославије Александар Ранковић, који је у време разрешења 1966. године обављао функцију секретара ЦК СК Југославије, председника СУБ-НОР-а Југославије (Савез удружења бораца Народноослободилачког рата Југославије) и потпредседника СФРЈ. Централни комитет Савеза комуниста Југославије је поред прихватања Ранковићеве „оставке“,

познатија као Резолуција Информбироа, у којој је оцењено да КПЈ спроводи политику супротну интересима Совјетског Савеза и *Коминформа*, да је КПЈ напустио марксистичку стазу, односно да њом руководе шпијуни и страни плаћеници, који КПЈ окрећу „буржоаским циљевима“. Резолуција је позвала све комунистичке елементе у Југославији верне изворним начелима марксизма и лењинизма да смене руководство КПЈ, што је изазвало највећу политичку кризу у земљи од завршетка рата; детаљније: Petar Požar, *Rezolucija Informbiroa (prije i poslije)*, Radničke novine, Zagreb, 1988, str. 71–80.

[107] Bojan Dimitrijević, „Intelligence and Security Services in Tito’s Yugoslavia 1944–1966“, *Istorija 20. veka*, god. 37, br. 2/2019, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2019, str. 15.

[108] Нов назив држава је понела након проглашења Устава из 1963. године.

донео и одлуке којима се наређује утврђивање злоупотреба власти, кажњавање одговорних, али и препоручује реорганизација органа државне безбедности, а све у складу с „даљим развојем самоуправљања и непосредне демократије и остварења уставних права“.^[109]

Сменом једног од најмоћнијих политичара у земљи и архитекте безбедносно-обавештајног система друге Југославије отпочела је опсежна реформа система безбедности у земљи, која је окончана крајем 1966. године, када је донет Основни закон о унутрашњим пословима,^[110] којим је назив Управа државне безбедности отишао у историју, а Удба је преименована у *СДБ – Службу државне безбедности*. С обзиром на то да је претходни систем безбедности (нарочито онај који се односио на послове заштите државне безбедности) оцењен као ригидан, затворен и без адекватне цивилне и друштвене контроле, приступило се темељној реорганизацији, те су послови државне безбедности децентрализовани у новоформираним републичким организационим јединицама, а потом и у службама аутономних покрајина. Оваква децентрализација значила је да су републичке службе државне безбедности постале главни носиоци послова из овог домена на територији своје надлежности, а самим тим и аутономне у раду у односу на федералне органе извршне власти. Савезна служба државне безбедности сачувала је координациону улогу у односу на републичке службе, а у њеној надлежности су остали послови заштите савезних функционера и послови сарадње са иностраним партнерским службама. Уставни амандмани из 1971. године и нови Устав из 1974. године, који је увео концепцију општенородне одбране и друштвене самозаштите у социјалистичком самоуправном југословенском друштву били су основ за доношење Закона о основама система државне безбедности 1974. године,^[111] којим су дефинисани и задаци СДБ-а:

- борба против унутрашњег непријатеља;
- контраобавештајна заштита територије СФРЈ од страних обавештајних служби;
- супротстављање антијугословенској политичкој емиграцији;
- обезбеђење друштвено-политичких функционера;
- контраобавештајна заштита штабова и јединица Територијалне одбране и објеката од посебног друштвеног интереса;

[109] Zoran Sekulić, *Pad i ćutnja Aleksandra Rankovića*, Dositej, Beograd, 1989, str. 114–115.

[110] Osnovni zakon o unutrašnjim poslovima, „Službeni list SFRJ“, broj 49/66.

[111] Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti, „Službeni list SFRJ“, broj 1/74.

- кривично гоњење (подношење кривичних пријава и учешће у кривичноистражном поступку, кад јој то надлежни суд повери), и
- обавештавање субјеката друштвене самозаштите о појавама непријатељске делатности.^[112]

Потпуна концепцијска трансформација система безбедности СФРЈ одразила се и на реорганизацију војног сектора безбедносно-обавештајног система државе. Током 1967. године донето је ново Правило о раду органа безбедности ЈНА, према којем су у надлежности органа војне безбедности били задаци „откривања, праћења и спречавања стране војнообавештајне делатности усмерене према ЈНА и њеним припремама за одбрану земље, откривање и спречавање тајне делатности међу припадницима ЈНА која је усмерена против оружаних снага, као и спровођење мера безбедности и заштите тајности у војним јединицама и установама“.^[113] Такође, развијена је концепција „општенародне одбране“, која је формализована 1969. године доношењем Закона о народној одбрани,^[114] којим је Територијална одбрана – ТО (заједно са Југословенском народном армијом – ЈНА), дефинисана као основна компонента оружаних снага СФРЈ и коју су чинили сви оружани састави који нису припадали ЈНА и милицији. Поред наведеног, током 1982. године донет је савезни Закон о општенародној одбрани,^[115] који је представљао основ за доношење републичких прописа из овог домена.

И Служба за истраживање и документацију (СИД) претрпела је након Брионског пленума значајну реорганизацију, при чему је најпре знатно смањен персонал, затим су укинута обавештајни центри, а њихове послове су преузели шефови дипломатских мисија, а СИД је конципиран као стручна служба директно подређена савезном секретару за иностране послове.^[116] Одлуком Савезног извршног већа о пословима државне безбедности које врше поједини савезни државни органи, Служби за истраживање и документацију поверени су следећи послови: прикупљање података од значаја за међународни положај, економске и безбедносне интересе СФРЈ, прикупљање података о плановима и акцијама страних служби безбедности

[112] Радојица Лазић, Маша Томић, *Цивилна служба безбедности у Србији*, Службени гласник, Београд, 2019, стр. 111–112.

[113] *Историја и Војнобезбедносне агенције* (ВБА); доступно на: http://www.vba.mod.gov.rs/IV_faza.html (7. 5. 2021).

[114] Закон о народној одбрани, „Службени лист СФРЈ“, број 8/69.

[115] Савезни закон о општенародној одбрани, „Службени лист СФРЈ“, број 21/82.

[116] Основни закон о унутрашњим пословима, „Службени лист СФРЈ“, број 49/66.

и сличних институција у односу на СФРЈ, прикупљање података о активностима југословенске политичке емиграције; учествовање у безбедносној заштити грађана СФРЈ у иностранству, као и југословенских политичких представника; остваривање сарадње с другим органима државне безбедности, те вођење евиденције о предузетим активностима, вршење процене безбедносне ситуације и информисање представничких тела и политичких функционера о безбедносно интересантним појавама.^[117]

Реформе система довеле су до тога да је федерација водила општу политику заштите уставног поретка, док су послове државне безбедности вршили *Савезни секретаријат за унутрашње послове (ССУП)*, *Савезни секретаријат за иностране послове (ССИП)* преко *Службе за истраживање и документацију (СИД)*, док је рад војних безбедносних служби усмераван посредством *Савезног секретаријата за народну одбрану (СНО)*,^[118] односно *Управе безбедности и Друге управе генералштаба*. Контролу над радом служби безбедности спроводили су председник и Председништво СФРЈ, Савезно извршно веће (СИБ), као и Савет за заштиту уставног поретка установљен 1975. године. Овакав безбедносно-обавештајни систем СФРЈ функционисао је уз одређене корекције^[119] до распада СФРЈ почетком 90-их година прошлог века, те сачињавали су га:

- Савезни савет за заштиту уставног поретка;
- републички савети за заштиту уставног поретка;
- Служба државне безбедности ССУП-а;
- службе државне безбедности републичких и покрајинских секретаријата унутрашњих послова;
- Управа безбедности и Друга управа генералштаба у оквиру СНО, и
- Служба за истраживање и документацију и Дирекција безбедности у оквиру СИП.^[120]

[117] Радојица Лазић, „Служба за истраживање и документацију од Брионског пленума до 2007. године“, *Безбедности*, год. LXII, бр. 3/2020, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2020, стр. 92–93.

[118] *Savezni zakon o opštenarodnoj odbrani*, „Službeni list SFRJ“, broj 21/82.

[119] Од средине седамдесетих до почетка деведесетих година прошлог века извршено је неколико реорганизација покрајинских СДБ, са успостављањем нових организационих целина.

[120] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, str. 357.

.....

III. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. РАЗВОЈ БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОГ СИСТЕМА „ТРЕЋЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ“

Уставне промене, реорганизација безбедносно-обавештајног система и широка аутономија федералних јединица нису могли да спрече политичке немире широм СФРЈ током осамдесетих година XX века, а који су почетком деведесетих прерасли у међуетничке оружане сукобе и довели до распада југословенске социјалистичке федерације. Након изласка Словеније, Хрватске, Македоније и Босне и Херцеговине из СФРЈ, преостале две републике југословенске федерације формирале су Савезну Републику Југославију (СРЈ), а нови Устав је проглашен 27. априла 1992. године.^[121] У члану 77. Устава (Надлежност Савезне Републике Југославије), концепт безбедности је представљен на уопштен начин, те је ова област остављена на даљу разраду кроз уставне амандмане и законе. Као држава сукцесор СФРЈ, СРЈ је до 2002. године очувала готово идентичан безбедносно-обавештајни систем

[121] Ustav Savezne Republike Jugoslavije, „Službeni list SRJ“, broj 1/92.

претходне државе, па је тако Савезни савет и републичке савете за заштиту уставног поретка заменио Врховни савет одбране, задржана је Служба за истраживање и документацију и Дирекција безбедности у оквиру Савезног министарства иностраних послова (СМИП), као и Управа безбедности и Друга управа генералштаба у оквиру Војске Југославије. Коначно, послови заштите националне безбедности обављали су се у оквиру *Службе државне безбедности (СДБ)* унутар Министарства унутрашњих послова СРЈ, односно *Ресора државне безбедности (РДБ)* Министарства унутрашњих послова Републике Србије (други ресор МУП-а био је Ресор јавне безбедности), док је у оквиру МУП-а Републике Црне Горе поред ресора јавне, постојала и *Служба државне безбедности*.

Иако су земљу потресале политичке кризе, социјални немири и сукоби невиђени на овим просторима од завршетка Другог светског рата, од доношења Устава СРЈ пуних десет година није усвојен ниједан закон којим би се дефинисала организација, делокруг и начин рада безбедносно-обавештајних установа, већ је регулисање материје безбедности препуштено подзаконским актима. Тако су организација Ресора државне безбедности, делокруг рада, организација и методе рада РДБ регулисане Правилима о раду РДБ,^[122] у којима је РДБ дефинисана као специјализована безбедносно-обавештајна служба са основним задатком заштите уставног поретка и безбедности, а у својој надлежности Ресор је имао обавештајне и контраобавештајне послове, послове везане за унутрашњи екстремизам и тероризам, обезбеђење и безбедносно заштиту. Руковођење РДБ-ом било је поверено начелнику ресора, који је уједно обављао и функцију помоћника министра унутрашњих послова, а рад је организован посредством осам управа у седишту Ресора (са одељењима, одсецима и групама као ужим организационим јединицама), односно преко 18 центара задужених за рад по територијалном принципу (са одељењима, одсецима и деташманима).^[123] Током 1996. године РДБ је реорганизован, када је формирана Управа за контраобавештајну заштиту државних органа и организација и Управа за међународну сарадњу, *Јединица за специјалне операције (ЈСО)*, као и Образовно-истраживачки центар (до тада део Института безбедности).^[124]

[122] Као и Правилником о систематизацији радних места Ресора државне безбедности у Министарству унутрашњих послова, Београд, април 1992. године.

[123] Радојица Лазић, Маша Томић, *Цивилна служба безбедности у Србији*, Службени гласник, Београд, 2019, стр. 122–124.

[124] *Ibid.*, стр. 125.

Делокруг рада војне компоненте безбедносно-обавештајног система СРЈ дефинисан је Упутством о унутрашњој организацији, надлежностима и раду Сектора за безбедносно-обавештајну делатност Генералштаба Војске Југославије у миру, а орган који је у Војсци Југославије био задужен за послове безбедности био је *Сектор за безбедносно-обавештајну делатност*, са две главне организационе јединице: *Управа безбедности* и *Управа за обавештајне послове*.^[125]

Служба за истраживање и документацију је од формирања СРЈ неколико пута реорганизована, а 2002. године је савезним законом^[126] дефинисан делокруг рада СИД-а, као ресорне службе у оквиру МИП-а. У члану 12. овог закона наводи се да Служба за истраживање и документацију „прикупља, анализира, процењује и доставља податке политичке, економске и безбедносне природе који се односе на стране државе, међународне организације, групе и појединце, од значаја за процес утврђивања и вођења спољне политике, а нарочито оне који указују на намере, активности, прикривене планове и тајна деловања која су усмерена на угрожавање заштите Уставом утврђеног поретка, безбедности, суверенитета и територијалног интегритета СРЈ и других државних интереса СРЈ“. Међутим, новим законом који је регулисао област безбедности, донетим 2007. године,^[127] Служба за истраживање и документацију (СИД) током децембра исте године и званично је престала да постоји. Иако је било извесних иницијатива за обнављањем ове службе безбедности при српској дипломатији, до данас нису предузимани конкретни кораци ка стварном оснивању нове безбедносно-обавештајне установе по узору на некадашњи СИД.

Опсежне реформе безбедносног сектора спроведене су у Републици Србији почетком XXI века, када је републичко Министарство унутрашњих послова реорганизовано и том приликом укинута је ресорска подела. Од ресора државне безбедности средином 2002. године формирана је *Безбедносно-информативна агенција (БИА)*,^[128]

[125] Mladen Bajagić, Špijunaža u XXI veku – *Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, str. 358.

[126] *Закон о службама безбедности Савене Републике Југославије*, „Службени лист СРЈ“, број 37/02.

[127] *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије*, „Службени гласник РС“, број 116/07.

[128] *Закон о Безбедносно-информативној агенцији*, „Службени гласник РС“, број 42/02 од 19. јула 2002.

а реформа МУП-а се спроводи до 2005. године, када се у бившем ресору јавне безбедности образује *Дирекција полиције*.^[129]

Државна заједница Србија и Црна Гора која је установљена у фебруару 2003. године сачувала је систем безбедности који је постојао у СР Југославији, те су тако на основу Закона о службама безбедности СРЈ^[130] у том периоду у државној заједници егзистирале следеће службе: у оквиру Савезне владе функционисале су *Војна служба безбедности* и *Војна обавештајна служба*, док су у оквиру Савезног министарства за иностране послове деловале *Служба за истраживање и документацију (СИД)* и *Служба безбедности*. На основу наредбе министра одбране од 29. септембра 2003. године при Министарству одбране формирана је *Војнобезбедносна агенција (ВБА)*, која је почела са радом почетком 2004. године, а исте године је формирана и *Војнообавештајна агенција (ВОА)*.^[131] ВБА и ВОА су наследнице Војне службе безбедности и Војне обавештајне службе. У Црној Гори Служба државне безбедности (СДБ) је почетком маја 2005. године трансформисана у *Агенцију за националну безбедност (АНБ)*.^[132] Црна Гора је после референдума о изласку из СЦГ одржаног током маја 2006. године одлучила да напусти државну заједницу са Србијом, након чега је Република Србија потпуно самостално уредила сопствени безбедносно-обавештајни систем.

Прва деценија XXI века донела је и формирање *Савета за државну безбедност*, који је као радно тело Владе Републике Србије формиран почетком 2002. године. У надлежности овог тела било је утврђивање приоритета у раду државне безбедности, усмеравање рада Ресора државне безбедности, управљање кризним ситуацијама и вршење контроле законитости у раду овог ресора. Њега су чинили највиши политички представници на републичком нивоу – премијер (као председавајући Савета), четири потпредседника Владе, министар унутрашњих послова, министар правде и локалне самоуправе и члан Владе кога одреди Влада, начелник тадашњег РДБ и један члан

[129] Закон о полицији, „Службени гласник РС“, број 101/05.

[130] Закон о службама безбедности Савезне Републике Југославије, „Службени лист СРЈ“, број 37/02.

[131] Младен Бажацић, *Ѕпијунаџа у XXI веку – Савремени обавештајно-безбедносни системи*, Book & Marso, Београд, 2008, стр. 358.

[132] Закон о Агенцији за националну безбедност, „Службени лист РCG“, број 28/05 од 5. 2005.

начелства РДБ, начелник ресора јавне безбедности у МУП и саветник премијера за државну безбедност.^[133]

Савет за државну безбедност је 2006. године променио назив у *Савей за националну безбедност*^[134] и уместо претходних 12, бројао је 14 чланова. Иако га је основала Влада Републике Србије, половину чланова Савета чинили су високи функционери државне заједнице Србија и Црна Гора (министри одбране и спољних послова, начелник Генералштаба Војске Србије и Црне Горе), руководиоци ВБА, ВОА, СИД и СБ, као и председник Републике Србије, председник Владе Републике Србије и један потпредседник, министар правде и унутрашњих послова Владе Републике Србије, председник Народне скупштине Републике Србије и директор БИА. Надлежност Савета за националну безбедност односила се координацију рада безбедносно-обавештајног система, сарадњу с другим органима задуженим за ову област у земљи, али и сарадњу са иностраним службама безбедности, те предлагање мера за унапређење стања у сфери заштите националне безбедности.^[135] Савет за националну безбедност у пракси готово да уопште није функционисао, а након изласка Црне Горе из државне заједнице са Србијом, новом одлуком Владе Републике Србије средином 2007. године^[136] формиран Савет за националну безбедност са *Бироом за координацију рада служби безбедности*. Савет за националну безбедност је према овој одлуци дефинисан на начин врло сличан претходном савету, а коначно утврђивање надлежности, састава и начина функционисања овог савета дефинисани су Законом о основама уређења служби безбедности Републике Србије.^[137]

[133] Odluka o osnivanju Saveta za državnu bezbednost, „Službeni glasnik RS“, broj 1/02.

[134] Одлука о оснивању Савета за националну безбедност, „Службени гласник РС“, број 3/06.

[135] Радојица Лазић, *Контрола служби безбедности у Србији*, Академија за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2014, стр. 142–143.

[136] Одлука о Савету за националну безбедност Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 50 од 1. јуна 2007.

[137] *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије*, „Службени гласник РС“, број 116/07.

2. УСТАВНИ И ЗАКОНСКИ ОКВИР ДЕЛОВАЊА БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОГ СИСТЕМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Безбедносно-обавештајни систем Републике Србије након издвајања Црне Горе регулисан је комплексном законском регулативом сачињеном од бројних правних аката различитих степена важности. У Уставу Републике Србије,^[138] у члану 97. став 1. (Надлежност Републике Србије) наводи се да Република Србија уређује и обезбеђује „сувереност, независност, територијалну целовитост и безбедност Републике Србије“, док се у ставу 4. истог члана наводи да Република Србија уређује и обезбеђује „одбрану и безбедност Републике Србије и њених грађана“. Такође, у члану 99. став 6. Устава наводи се да Народна Скупштина Републике Србије „надзире рад служби безбедности“, чиме се ово представничко тело ставља у функцију једног од најзначајнијих сегмената безбедносно-обавештајног система државе.

Детаљнија регулација система безбедности Републике Србије предвиђена Законом о основама уређења служби безбедности Републике Србије из 2007. године,^[139] којим је дефинисан безбедносно-обавештајни систем Републике Србије, сачињавају безбедносна тела задужена за усмеравање и усклађивање служби безбедности – *Савет за националну безбедност* и *Биро за координацију рада служби безбедности*^[140] и службе безбедности – *Безбедносно-информативна агенција*, као посебна организација и *Војнобезбедносна агенција* и *Војнообавештајна агенција*, као органи управе у саставу Министарства одбране.^[141] Када је у питању надзор над радом служби безбедности, у овом закону се у члану 16. наводи да „Народна скупштина обавља надзор над радом служби безбедности непосредно и преко надлежног одбора“.

Деловање, организација и надлежности појединачних служби безбедности Републике Србије регулисани су *Законом о Безбедносно-информативној агенцији* из 2002. године^[142], као и *Законом*

[138] Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

[139] *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије*, „Службени гласник РС“, бр. 116/07.

[140] Чланови 5–14. *Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије*.

[141] Члан 4. *Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије*.

[142] *Закон о Безбедносно-информативној агенцији*, „Службени гласник РС“, број 42/02 од 19. јула 2002.

о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији из 2009. године.^[143]

Када је у питању војна компонента безбедносно-обавештајног система, Народна скупштина Републике Србије је крајем 2019. године донела *Стратегију одбране Републике Србије*^[144] (претходна је донета током октобра 2009. године). У стратегији одбране из 2019. године истичу се политика војне неутралности Републике Србије, европске интеграције и регионалне иницијативе, али и потреба сарадње са Организацијом северноатлантског уговора (НАТО) кроз програм Партнерство за мир, Организацијом за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), те потреба усклађености са Заједничком безбедносном и одбрамбеном политиком Европске уније (ЗБОП) и Организацијом договора о колективној безбедности (ОДКБ).

Коначно, Народна скупштина Републике Србије је крајем 2019. године донела и *Стратегију националне безбедности Републике Србије*^[145] као „највиши стратешки документ чијим спровођењем се штите националне вредности и интереси Републике Србије од изазова, ризика и претњи безбедности у свим областима друштвеног живота“,^[146] у којој је у Уводу наведено да национална безбедност „представља резултат утицаја стратедијског окружења и предузетих мера и активности државних органа и институција у извршавању безбедносних функција“. У истом делу овог документа наводи се да „Стратегија националне безбедности представља полазну основу за израду других стратешких и доктринарних докумената, докумената јавних политика и нормативно-правних аката [...] ради очувања и заштите безбедности грађана, друштва и државе“.

[143] Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији, „Службени гласник РС“, број 88/09.

[144] Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019.

[145] Претходна је важила од октобра 2009. године.

[146] Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019, Увод.

3. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОГ СИСТЕМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

На основу Устава Републике Србије и ратификованих међународних уговора, системских прописа (Закон о Народној скупштини, Закон о председнику Републике, Закон о Влади), прописа о уређењу служби безбедности (Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, Закон о Безбедносно-информативној агенцији, Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији) и стратешких докумената (Стратегија националне безбедности Републике Србије и Стратегија одбране Републике Србије), безбедносно-обавештајни систем Републике Србије чине следеће институције:

- *Народна скупштина Републике Србије;*
- *председник Републике Србије;*
- *Влада Републике Србије;*
- *Савет за националну безбедност Републике Србије;*
- *Канцеларија Савета за националну безбедност Републике Србије;*
- *Војска Србије;*
- *Министарство унутрашњих послова и*
- *безбедносно-обавештајне установе: Безбедносно-информативна агенција, Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција.*

3.1. Народна скупштина Републике Србије

Према Уставу Републике Србије из 2006. године, „Народна скупштина је највише представничко тело и носилац уставотворне и законодавне власти у Републици Србији“.^[147] У члану 99. став 1. Устава одређене су надлежности Народне скупштине:

1. доноси и мења Устав,
2. одлучује о промени граница Републике Србије,
3. расписује републички референдум,
4. потврђује међународне уговоре кад је законом предвиђена обавеза њиховог потврђивања,

[147] Члан 98. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

5. одлучује о рату и миру и проглашава ратно и ванредно стање,
6. надзире рад служби безбедности,
7. доноси законе и друге опште акте из надлежности Републике Србије,
8. даје претходну сагласност на статут аутономне покрајине,
9. усваја стратегију одбране,
10. усваја план развоја и просторни план,
11. усваја буџет и завршни рачун Републике Србије, на предлог Владе,
12. даје амнестију за кривична дела.

За безбедносно-обавештајни систем нарочито су важне тач. 5), 6), 7) и 9) става 1. члана 99. Устава које се директно и индиректно односе на област безбедности Републике Србије. Уставотворна и законодавна надлежност даје Народној скупштини ексклузивно право да уређује правни оквир за деловање свих државних органа, па тако и оружаних снага, односно читавог система безбедности у Републици Србији. Исто тако, Народна скупштина регулише и права и положај грађана у односу на државну власт, али и њихове обавезе и евентуално ограничавање људских права и слобода уколико то налажу потребе заштите националне безбедности. Уставотворна и законодавна делатност је стога од примарне важности за безбедносно-обавештајни систем, јер доношењем Устава, ратификацијом међународних споразума, доношењем системских прописа, закона којима се уређују службе безбедности и усвајањем стратешких докумената Народна скупштина на најдиректнији начин управља системом безбедности у држави.

Осим уставотворне и законодавне власти, Народна скупштина има значајна овлашћења и у домену демократске и цивилне контроле безбедносно-обавештајног система, коју врши заједно са председником Републике, Саветом за националну безбедност, али и уз надзор јавности кроз више институција цивилног друштва. Поред члана 99. став 1. тачка б) Устава Републике Србије, у члану 16. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије из 2007. године наводи се да „Народна скупштина обавља надзор над радом служби безбедности непосредно и преко надлежног одбора“.^[148]

Примарну улогу у надзору над радом служби безбедности врше радна тела у саставу Народне скупштине Републике Србије – *Одбор*

[148] Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 116/07 и 72/12.

за контролу служби безбедности, као и *Одбор за одбрану и унутрашње послове*. Одбор за контролу служби безбедности броји девет чланова (заједно са председником Одбора), док Одбор за одбрану и унутрашње послове са председником Одбора броји 17 чланова.

Делокруг рада *Одбора за контролу служби безбедности* дефинисан је Пословником Народне скупштине, којим је предвиђено да овај одбор врши следеће послове:

- надзире уставност и законитост рада служби безбедности;
- надзире усклађеност рада служби безбедности са стратегијом националне безбедности, стратегијом одбране и безбедносно-обавештајном политиком Републике Србије;
- надзире поштовање политичке, идеолошке и интересне неутралности у раду служби безбедности;
- надзире законитост примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података;
- разматра предлог буџетских средстава потребних за рад служби безбедности и надзире законитост трошења буџетских и других средстава за рад;
- разматра и усваја извештаје о раду служби безбедности;
- разматра предлоге закона, других прописа и општих аката из надлежности служби;
- покреће иницијативе и подноси предлоге закона из надлежности служби;
- разматра предлоге, петиције и представке грађана који су упућени Народној скупштини у вези са радом служби безбедности и предлаже мере за њихово решавање и о томе обавештава подносиоца;
- утврђује чињенице о утврђеним незаконитостима или неправилностима у раду служби безбедности и њихових припадника и о томе доноси закључке;
- извештава Народну скупштину о својим закључцима и предлозима.^[149]

Истим правилником Народне скупштине предвиђено је да *Одбор за одбрану и унутрашње послове* разматра:

[149] Члан 66. Пословника народне скупштине, доступно на: [http://www.parlament.gov.rs/народна-скупштина/важна-документа/пословник-\(пречишћени-текст\)/цео-пословник-\(пречишћени-текст\).1422.html](http://www.parlament.gov.rs/народна-скупштина/важна-документа/пословник-(пречишћени-текст)/цео-пословник-(пречишћени-текст).1422.html) (17. 5. 2021).

- предлог закона и другог општег акта из области војне, радне и материјалне обавезе, мобилизације, ванредног и ратног стања, статусних и других питања професионалних припадника Војске Србије, војног школства, међународне сарадње у области одбране и војне сарадње; одржавања јавног реда и мира, окупљања грађана; безбедности саобраћаја на путевима; безбедности државне границе и контроле преласка границе и кретања и боравка у граничном појасу; боравка странаца; промета и превоза оружја, муниције, експлозивних и других опасних материја из делокруга министарства надлежног за унутрашње послове; заштите од пожара; држављанства; јединственог матичног броја грађана; пребивалишта и боравишта грађана; личне карте; путне исправе; међународне помоћи и других облика међународне сарадње у области унутрашњих послова, укључујући и реадмисију; илегалне миграције; азила;
- друга питања која се односе на: Војску Србије, одбрану Републике Србије, производњу, промет и превоз наоружања и војне опреме и упућивање припадника Војске Србије и других снага одбране у мултинационалне операције ван граница Републике Србије;
- стратегију националне безбедности и стратегију одбране;
- питања у вези с остваривањем парламентарне контроле Војске Србије и одбрамбеног система;
- предлог буџетских средстава потребних за деловање Војске Србије и врши контролу трошења тих средстава;
- извештај Министарства одбране, који министар одбране тромесечно подноси Одбору, у току заседања Народне скупштине;
- питања из области јавне и државне безбедности;
- извештај о раду министарства надлежног за унутрашње послове о стању безбедности у Републици Србији, достављен Народној скупштини на њен захтев;
- као и друга питања из области одбране и унутрашњих послова.^[150]

Анализом делокруга рада наведених одбора јасно је да Народна скупштина посредством ових радних тела има централну контролну улогу када су у питању безбедносно-обавештајни систем Републике

[150] Члан 49. Пословника народне скупштине, доступно на: [http://www.parlament.gov.rs/народна-скупштина/важна-документа/пословник-\(пречишћени-текст\)/цео-пословник-\(пречишћени-текст\).1422.html](http://www.parlament.gov.rs/народна-скупштина/важна-документа/пословник-(пречишћени-текст)/цео-пословник-(пречишћени-текст).1422.html) (17. 5. 2021).

Србије, делокруг и стратегија његовог рада, начин финансирања, његова усклађеност са осталим елементима система државне управе и другим основним питањима везаним за систем одбране и укупне националне безбедности. Широка овлашћења Одбора за контролу служби безбедности и Одбора за одбрану и унутрашње послове уведена су на основу позитивних резултата рада сличних институција у развијеним демократијама, али представљају и резултат развоја демократских аранжмана у Републици Србији.

3.2. Председник Републике

Институт председника Републике (као шефа државе) еволуирао је последњих векова од апсолутног монарха, који је вршио готово све државне функције, у носиоца извршне власти (углавном заједно са парламентом), док је парламент постао носилац законодавне власти. Шеф државе је државни орган који представља државу као целину, оличава је и репрезентује пред међународном заједницом, а овај орган је најчешће организован као монарх или као председник републике, па отуд и подела на монархију и републику. У Републици Србији на снази је мешовити систем власти са суштинским дуализмом извршне власти, где председника републике непосредно бирају бирачи,^[151] те по том основу, заједно са Владом (која је политички одговорна парламенту), постаје стварни вршилац извршне власти.^[152]

Надлежности председника јасно су дефинисане у члану 112. Устава Републике Србије, где је наведено да председник Републике:

1. представља Републику Србију у земљи и иностранству,
2. указом проглашава законе, у складу с Уставом,
3. предлаже Народној скупштини кандидата за председника Владе, пошто саслуша мишљење представника изабраних изборних листа,
4. предлаже Народној скупштини носиоце функција, у складу са Уставом и законом,
5. поставља и опозива указом амбасадоре Републике Србије на основу предлога Владе,

[151] На период од пет година са могућношћу једног реизбора.

[152] Ратко Марковић, Уставно право, Правни факултет, Универзитет у Београду, Београд, 2015, стр. 322.

6. прима акредитивна и опозивна писма страних дипломатских представника,
7. даје помиловања и одликовања,
8. врши и друге послове одређене Уставом.^[153]

Осим у Уставу Републике Србије, овлашћења председника дефинисана су у Закону о председнику Републике, који је донет 2007. године.^[154] У члану 1. овога закона наводи се да „председник Републике изражава државно јединство Републике Србије“ (као и у члану 111. Устава Републике Србије), односно јединство у националном и политичком смислу, а у члану 3. да су његове надлежности одређене Уставом Републике Србије. Када је у питању ближе одређење његових надлежности, у чл. 18–22. предвиђене су надлежности председника везане за Народну скупштину, а у члану 19. као једно од његових овлашћења предвиђено је враћање закона на поновно одлучивање. Уз образложење у писменој форми, председник може да врати изгласан закон Народној скупштини ако сматра да исти није у складу са Уставом, потврђеним међународним уговорима или општеприхваћеним правилима међународног права, као и уколико сматра да при доношењу закона нису поштоване прописане процедуре. Једини закони изузети из ове категорије су они о којима су се грађани изјаснили на референдуму, а уколико Народна скупштина поново изгласа спорни закон, он ће ступити на снагу без обзира на негативан став председника по том питању. Исто тако, важна надлежност председника Републике је и распуштање Народне скупштине, коју у случају да на снази није ратно или ванредно стање, може распустити указом на образложени предлог Владе, или уколико Народна скупштина није изабрала Владу у року од 90 дана од дана свог конституисања.^[155] Распуштање парламента је стога у појединим случајевима право, док је у појединим његова обавеза, али председник нема дискреционо право да својевољно распушта Народну скупштину. Председник Републике своје одлуке доноси у форми указа, одлука, правила, наредби, наређења и других правних аката који су одређени законом.^[156]

Иако је председник Републике у Републици Србији инокосни, а не колективни орган (функцију обавља само једно лице), председнику у

[153] Члан 112. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

[154] Закон о председнику Републике, „Службени гласник РС“, број 111/07.

[155] Члан 22. Закона о председнику Републике.

[156] Члан 24. Закона о председнику Републике.

раду помажу *Генерални секретаријат* (са *генералним секретаром* и замеником генералног секретара), *Шеф Кабинета* председника Републике и *савешњаци* председника. Наведене функционере именује и разрешава председник Републике, а њима престаје функција ако поднесу оставку, уколико буду разрешени дужности или када нови председник Републике положи заклетву.^[157] По налогу председника, генерални секретар може да образује радна тела са циљем разматрања појединих питања из делокруга рада председника Републике, те давања мишљења, предлога и стручних анализа.^[158]

Поред надлежности из домена доношења указа којим проглашава законе, па самим тим и законе из домена организације и функционисања система безбедности у држави, председник Републике Србије сазива седнице и председава Саветом за националну безбедност, где заједно с председником Владе утврђује дневни ред седница Савета. Исто тако, председник Републике потписује закључке и друге акте донете на седницама Савета за националну безбедност. Коначно, председник има овлашћења да на седнице Савета за националну безбедност (самоиницијативно или на предлог члана Савета) позове руководиоце других државних органа и институција, као и лица која нису чланови Савета.^[159] Такође, у члану 112. став 2. Устава Републике Србије наведено је да „председник Републике, у складу са законом, командује Војском и поставља, унапређује и разрешава официре Војске Србије“.^[160] Централно место у Савету за националну безбедност и његова улога у командовању Војском Србије недвосмислено указује на то да је председник Републике Србије значајан чинилац у креирању безбедносне политике и функционисању безбедносно-обавештајног система Републике Србије.

3.3. Влада

Влада је (заједно са председником) главни орган извршне власти, што је карактеристично за парламентарне системе власти. Владу чине највиши функционери (министри) који се налазе на челу појединих

[157] Чланови 27–28. Закона о председнику Републике.

[158] Члан 29. Закона о председнику Републике.

[159] Члан 9. *Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије*, „Службени гласник РС“, број 116/07.

[160] Члан 112. став 2. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

ресора управе и она одређује општи правац државне политике кроз извршавање закона, организацију, усмеравање и контролу активности из оквира свих управних области. Владу образује парламент, најчешће по политичком критеријуму (од политичке већине коју чини једна или више парламентарних политичких партија), а у парламентарним системима власти шеф државе најчешће предлаже парламенту мандатара за састав владе или целокупни састав владе.^[161] У Републици Србији влада је колегијални орган којег чине председник владе, потпредседници владе и министри (ресорни и без портфеља). Надлежности Владе према Уставу Републике Србије су следеће:

1. утврђује и води политику,
2. извршава законе и друге опште акте Народне скупштине,
3. доноси уредбе и друге опште акте ради извршавања закона,
4. предлаже Народној скупштини законе и друге опште акте и даје о њима мишљење кад их поднесе други предлагач,
5. усмерава и усклађује рад органа државне управе и врши надзор над њиховим радом,
6. врши и друге послове одређене Уставом и законом.^[162]

Влада има значајну улогу у креирању и вођењу безбедносно-обавештајног система Републике, јер је овај ефективни орган извршне власти кроз доношење уредби ради проглашавања закона, као и путем предлагања закона и предлагања буџета Народној скупштини у могућности да директно утиче на безбедносну политику, организацију и функционисање и финансирање безбедносно-обавештајних установа. Такође, влада преко надлежних министара директно утиче на програмску оријентацију Министарства унутрашњих послова, Министарства одбране, њихово унутрашње уређење, планске и стратешке активности ових ресора, као и надзор над њиховим радом.

Влада представља важну детерминанту система националне безбедности и на основу чињенице да су председник владе и поједини министри интегрални део Савета за националну безбедност Републике Србије (пored председника Републике, чланови Савета су председник владе, министар одбране, министар унутрашњих послова, министар правде, начелник Генералштаба Војске Србије и директори служби

[161] Ратко Марковић, Уставно право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 335–336.

[162] Члан 123. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

безбедности^[163]). Када су у питању службе безбедности Републике Србије, Безбедносно-информативна агенција (БИА) делује на основу смерница Владе Републике Србије^[164], а директора БИА поставља и разрешава Влада, који је дужан да два пута годишње подноси извештај о раду Агенције и о стању безбедности Републике Србије Народној скупштини и Влади Републике Србије.^[165] Посматрајући организационо, персонална и функционална овлашћења владе у војном сектору безбедности, неопходно је напоменути да Војнобезбедносна агенција (ВБА) и Војнообавештајна агенција (ВОА) имају статус органа управе у саставу Министарства одбране,^[166] тако да су њихов рад, надлежност и начин функционисања под директном контролом ресорног министра, односно под контролом Владе Републике Србије.

3.4. Савет за националну безбедност

Системи безбедности демократских, али и транзиционих земаља последњих деценија имају различите координационао-саветодавне органе замишљене са циљем пуне заштите националне безбедности, без обзира на евентуалне идеолошко-политичке разлике чланова таквих тела. Углавном су састави оваквих савета мултисекторски, јер их чине највиши државни званичници који су посредно и непосредно задужени за све сфере безбедности на националном нивоу.

Савети за националну безбедност у Републици Србији надзире и координише рад комплетног безбедносно-обавештајног система у земљи. Основан је *Законом о основама уређења служби безбедности у Републици Србији* из 2007. године и представља наследника *Савета за државну безбедност*, који је као радно тело Владе Републике Србије егзистирао од 2002. до 2006. године, као и *Савета за националну безбедност државне заједнице Србија и Црна Гора*, који је формално постојао од 2006. до изласка Црне Горе из државне заједнице са Србијом. Такође, и бивша СФРЈ је од 1975. године имала *Савет за*

[163] Члан 6. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 116/07.

[164] Члан 4. став 3. Закона о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС“, број 42/02 од 19. јула 2002.

[165] Чланови 5. и 17. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

[166] Члан 2. Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији, „Службени гласник РС“, бр. 88/09, 55/12 – одлука УС и 17/13.

заштита у служби безбедности који је као контролно-координационо тело био интегрални део система безбедности федерације до њеног распада. Поред Закона о основама уређења служби безбедности у Републици Србији из 2007. године, правни основ за функционисање Савета за националну безбедност можемо тражити и у члану 112. став 2. Устава Републике Србије, где је наведено да „Председник Републике, у складу са законом, командује војском“;^[167] као и у члану 123. Устава који наводи да Влада „усмерава и усклађује рад органа државне управе и врши надзор над њиховим радом“.^[168]

На основу Закона о основама уређења служби безбедности у Републици Србији из 2007. године, Савет за националну безбедност „разматра питања од значаја за националну безбедност“;^[169] а у члану 5. овог закона дефинисане су надлежности Савета:

- разматра питања из области одбране, унутрашњих послова и рада служби безбедности;
- разматра међусобну сарадњу органа надлежних за одбрану, органа надлежних за унутрашње послове и служби безбедности и њихову сарадњу с другим надлежним државним органима, као и сарадњу са органима и службама безбедности страних држава и међународних организација;
- предлаже надлежним државним органима мере за унапређење националне безбедности;
- разматра предлоге за унапређење националне безбедности које му упућују органи надлежни за одбрану, органи надлежни за унутрашње послове, службе безбедности и други надлежни државни органи;
- разматра питања из делокруга органа државне управе, аутономних покрајина, општина, градова и града Београда која су значајна за националну безбедност;
- разматра и друга питања која су значајна за националну безбедност.^[170]

[167] Члан 112. став 2. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

[168] Члан 123. став 1. тачка 5. Устава Републике Србије.

[169] Члан 3. став 2. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 116/07.

[170] Члан 5. став 2. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије.

Исто тако, Савет за националну безбедност усмерава и усклађује рад служби безбедности на следећи начин:

- разматра обавештајно-безбедносне процене и доноси закључке којима одређује приоритете и начине заштите и усмерава остваривање националних интереса који се спроводе путем обавештајно-безбедносне делатности;
- доноси закључке у вези с радом служби безбедности и Бироа за координацију;
- доноси закључке којима усмерава и усклађује рад служби безбедности;
- доноси закључке којима усмерава сарадњу служби безбедности са службама безбедности страних држава и међународних организација;
- доноси закључке којима усклађује делатности државних органа које су посвећене међународној сарадњи у области националне безбедности и одбране;
- прати извршавање закључака које је донео;
- даје мишљења о предлозима годишњих и средњорочних планова рада служби безбедности;
- даје мишљења Влади о предлозима буџета служби безбедности и прати реализацију одобрених буџетских средстава;
- даје мишљење Влади о предлогу за постављење и разрешење директора служби безбедности.^[171]

Састав Савета за националну безбедност чине:

- председник Републике;
- председник Владе;
- министар одбране;
- министар унутрашњих послова;
- министар правде;
- начелник Генералштаба Војске Србије;
- директори служби безбедности: Безбедносно-информативне агенције, Војнобезбедносне агенције и Војнообавештајне агенције.^[172]

[171] Члан 5. став 3. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије.

[172] Члан 6. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије.

У раду Савета, извршавању закључака Савета и других послова одређених пословником, учествује *секретар савета за националну безбедност*. Секретара именује председник Републике (до измена Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије 2012. године секретар Савета је био шеф Кабинета председника Републике), а секретар учествује у раду Савета без права одлучивања.^[173] Иначе, седницама Савета за националну безбедност председава председник Републике, односно председник Владе у одсуству председника. На седнице Савета, које се одржавају најмање једном у три месеца, председник Републике може позвати руководиоце државних органа и институција, као и друга лица која нису стални чланови савета.^[174] Државни органи су у обавези да сарађују са Саветом за националну безбедност и да извршавају налоге из закључака донетих на седницама савета, а уколико оваква сарадња изостане, Савет за националну безбедност може да позове руководиоца државног органа ради предузимања мера предвиђених законом како би се остварила сарадња савета са државним органом, односно да би се реализовали закључци донети на седницама Савета.^[175]

3.4.1. Биро за координацију рада служби безбедности и Канцеларија Савета за националну безбедност и заштити њихних података

Законом о основама уређења служби безбедности у Републици Србији из 2007. године предвиђено је оснивање и *Бироа за координацију рада служби безбедности*. Биро представља оперативно тело које усклађује рад свих служби безбедности у држави и извршава закључке донете на седницама Савета за националну безбедност. Поред оперативног усклађивања делатности служби безбедности, Биро оснива мешовите радне групе и утврђује њихове задатке, а о свом раду извештава Савет за националну безбедност најмање једном у шест месеци.^[176] Биро за координацију чине руководиоци, односно

[173] Члан 7. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије.

[174] Члан 9. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије.

[175] Саша В. Мијалковић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018, стр. 342–343.

[176] Члан 11. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 116/07.

директори служби безбедности и секретар Савета за националну безбедност, а у раду Бироа по позиву могу да учествују и представници МУП-а, директор полиције и начелници управа полиције, Републички јавни тужилац, директор Управе царина, као и руководиоци других државних органа, организација и институција.^[177]

Влада Републике Србије је током фебруара 2009. године донела Уредбу о оснивању *Канцеларије Савета за националну безбедност*.^[178] Канцеларија Савета је основана као служба Владе Републике Србије која обавља стручне, административне и друге послове за потребе Савета за националну безбедност – послове у вези са сазивањем и припремом седница Савета, праћење спровођења смерница и закључака Савета, послове административно-техничке подршке Бироу за координацију рада служби безбедности, чување и стављање на увид извештаја и других аката члановима Савета и друге послове по налогу Савета или секретара Савета.^[179] Канцеларијом руководи *директор* којег поставља Влада на 5 година, а директор предлаже свог заменика којег такође поставља Влада. И директор Канцеларије и његов заменик су у свом раду одговорни Влади Републике Србије.^[180] Након што је 2009. године ступио на снагу Закон о тајности података,^[181] Канцеларија Савета за националну безбедност променила је име у *Канцеларија Савета за националну безбедност и заштитну њихових података*, а овај назив носи и данас.

3.5. Војска Србије

Војска представља укупност војних, односно оружаних снага једне државе. Војска је аутономни и издиференцирани чинилац у држави, али је исто тако државни орган и самим тим саставни део државног апарата.^[182] Према Уставу Републике Србије^[183], али и Закону о Војсци

[177] Члан 12. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије.

[178] Уредба о оснивању Канцеларије Савета за националну безбедност, Влада Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 12/09 од 13. фебруара 2009.

[179] Члан 2. Уредбе о оснивању Канцеларије Савета за националну безбедност.

[180] Чланови 3. и 4. Уредбе о оснивању Канцеларије Савета за националну безбедност.

[181] Закон о тајности података, „Службени гласник РС“, број 104/09.

[182] Ратко Марковић, Уставно право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 353.

[183] Члан 139. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

Србије, она представља „организовану оружану снагу која брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке, у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе“.^[184] Према томе, Војска у Републици Србији егзистира са примарним циљем одбране државе, али исто тако делује и превентивно, као средство одвраћања иностраних војних сила или алијанси од агресије, односно напада на интегритет и територијални суверенитет државе, а такође може да пружа помоћ државним органима у миру, ванредном стању и рату уколико то налажу потребе заштите живота и безбедности људи и имовине, односно заштите животне средине. У Уставу Републике Србије предвиђено је да се „Војска Србије може употребити и ван граница Републике Србије само по одлуци Народне скупштине Републике Србије“,^[185] тако да у складу са законом припадници Војске Србије могу бити упућени у мултинационалне операције изван граница земље.

У свету постоје три система попуне и организације војске: 1) професионална војска (састоји се од сталног састава и плаћених добровољаца на одређени рок); 2) регрутни систем (заснован на обавези служења војног рока са добровољцима под уговором), и 3) милицијски тип војне организације (оружана сила народа која се активира само у случају рата).^[186] У Републици Србији војска је организована као професионална, са сталним и резервним саставом. Стални састав чине професионални припадници Војске Србије (војна и цивилна лица) и војници на служењу војног рока, док резервни састав чини активна и пасивна резерва (сачињавају је резервни официри, подофицири и војници у резерви).^[187] Функционисање војске у демократским режимима, па и у Републици Србији, засновано је на начелу хијерархијског устројства и централизованог командовања, на начелу професионализма старешина и начелу подређености војске званичним цивилним властима.^[188]

[184] Član 2. Zakona o Vojski Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 116/07, 88/09, 101/10 – dr. zakon, 10/15, 88/15 – odluka US, 36/18 i 94/19.

[185] Члан 140. Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.

[186] Ратко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет, Универзитет у Београду, Београд, 2015, стр. 353.

[187] Članovi 5. i 6. Zakona o Vojski Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 116/07, 88/09, 101/10 – dr. zakon, 10/15, 88/15 – odluka US, 36/18 i 94/19.

[188] Ратко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 354–355.

Војска Србије је идеолошки, интересно и страначки неутрална и своје надлежности црпи из Устава Републике Србије, Закона о Војсци Србије, међународних уговора и споразума које је закључила Република Србија и других закона и општих аката у складу са Стратегијом одбране, Доктрином Војске Србије и принципима међународног права који регулишу употребу силе, а њени унутрашњи односи се заснивају на начелима субординације и једностарешинства.^[189] Командовање и руковођење војском Републике Србије поверено је председнику Републике, који „одлучује о употреби Војске Србије и командује Војском Србије у миру и рату“,^[190] затим министру одбране који „координира и спроводи утврђену одбрамбену политику и руководи Војском Србије“,^[191] као и начелнику Генералштаба и старешинама Војске Србије који командовање и руковођење спроводе на основу закона и аката командовања претпостављених. Војска Србије се структурно дели на видове војске (Копнена војска и Ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана), родове и службе, који се даље деле на врсте и специјалности.^[192] Демократску и цивилну контролу Војске Србије, која обухвата интерну и екстерну контролу војних трошкова, контролу употребе и развоја војске, обавештавање јавности о стању припрема војске и сл., врше Народна скупштина, Заштитник грађана и други органи у складу са својим надлежностима, грађани и јавност.^[193]

У свом саставу Војска Србије има *Војну полицију*, која представља специјализовану формацију војске у чијој су надлежности „послови сузбијања криминалитета, контроле и одржавања војног реда и дисциплине, обезбеђења одређених личности, најзначајнијих војних објеката, докумената и наоружања, регулисања и контроле војног путног саобраћаја, управне послове који се односе на држање и ношење оружја у складу са овим законом и послове противтерористичке заштите у Министарству одбране и Војсци Србије, а по одлуци министра одбране послове обезбеђења одређених личности и противтерористичке заштите врши и ван Министарства одбране

[189] Član 12. Zakona o Vojsci Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 116/07, 88/09, 101/10 – dr. zakon, 10/15, 88/15 – odluka US, 36/18 i 94/19.

[190] Član 17. stav 1. tačka 1. Zakona o Vojsci Srbije.

[191] Član 18. stav 1. tačka 1. Zakona o Vojsci Srbije.

[192] Саша В. Мијалковић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018, стр. 387.

[193] Član 29. st. 2–3. Zakona o Vojsci Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 116/07, 88/09, 101/10 – dr. zakon, 10/15, 88/15 – odluka US, 36/18 i 94/19.

и Војске Србије“.^[194] Војна полиција може применити службена овлашћења и према цивилним лицима уколико су затечена у извршењу кривичног дела заједно са припадницима Министарства одбране и Војске Србије, ако су цивилна лица затечена у извршењу кривичног дела у рејону војних објеката, када постоје основи сумње да су цивили учинили кривично дело на штету Министарства одбране и Војске Србије, када Војна полиција пружа помоћ полицији на јавним местима, али и у условима ванредног и ратног стања.^[195] Послове унутрашње контроле у Војној полицији врши посебна организациона јединица – Унутрашња контрола војне полиције на челу са *војнополицијским инспектијором* којег поставља и разрешава министар одбране, на предлог начелника Генералштаба.^[196]

При Генералштабу Војске Србије егзистира *Управа за обавештајно-извиђачке послове*, која најближе сарађује са Војнообавештајном агенцијом. Управа за обавештајно-извиђачке послове је надлежна за активности које се односе на обавештајно обезбеђење Војске Србије, електронска и противелектронска дејства Војске Србије, геотопографско обезбеђење система одбране и подршку командовању специјалним јединицама Војске Србије.^[197] Ова организациона јединица оружаних снага обавља послове везане за планирање, организовање, руковођење и контролу реализовања обавештајно-извиђачких активности, електронских и противелектронских дејстава и специјалних задатака, а такође се бави и изградом системских докумената, те прикупљањем и обрадом података добијених извиђањем, односно њиховом дистрибуцијом заинтересованим корисницима.^[198]

3.6. Министарство унутрашњих послова

Полиција, заједно са војском, представља есенцијални елемент државе као монопола физичке силе, а све до XVIII века (по узору на грчке градове – полисе), полицијским пословима се означавала

[194] Član 53. stav 1. Zakona o Vojsci Srbije.

[195] Član 53. stav 9. Zakona o Vojsci Srbije.

[196] Član 53a Zakona o Vojsci Srbije.

[197] *Uprava za obavestajno-izvidacke poslove*; http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/generalstab/uprava-za-obavestajno-izvidjacke-poslove-j2 (21. 5. 2021).

[198] Саша В. Мијалковић, Национална безбедност, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018, стр. 350.

целокупна државна активност, изузев војних и судских послова.^[199] Министарство унутрашњих послова (МУП) Републике Србије је државни орган управе задужен за полицијске послове, које извршава **Дирекција полиције**. Овај начин организовања полицијских послова карактеристичан је за већину савремених система безбедности, док су у појединим државама остали сачувани хибридни облици војно-полицијског типа (попут жандармерије и сличних организација, као што су италијански карабињери), посебне федералне полиције у сложеним државама или милицијске организације у локалним заједницама.^[200]

Према Закону о полицији,^[201] унутрашњи послови су у члану 2. дефинисани као „законом утврђени послови државне управе, које обавља Министарство, а чијим обављањем се остварује и унапређује безбедност грађана и имовине, пружа подршка владавини права и обезбеђује остваривање Уставом и законом утврђених људских и мањинских права и слобода, као и други, са њима повезани послови из утврђеног делокруга и надлежности Министарства“. Према томе, у фокусу унутрашњих послова су безбедност грађана и имовине, заштита владавине права, заштита Устава, те људских и мањинских права. С тим у вези, полиција је у члану 3. истог закона дефинисана као „организован начин обављања законом уређених послова, коју чине полицијски службеници који, у обављању полицијских и других унутрашњих послова, штите и унапређују безбедност грађана и имовине, поштујући Уставом зајемчена људска и мањинска права и слободе и друге заштићене вредности у демократском друштву, уз могућност употребе средстава принуде у складу са Уставом и законом“. Јавна безбедност је основно поље рада полиције, а припадници МУП-а су дужни да предузимају хитне и редовне мере које су потребне за отклањање непосредне опасности по људе и имовину, као и пружање помоћи другим државним органима, органима локалне самоуправе, правним и физичким лицима у случају опште опасности или уколико се при извршавању неког правног акта очекује отпор.^[202] Полицији је на основу Закона о полицији додељено

[199] Ратко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 357.

[200] Зоран Драгишић, *Систем националне безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 209.

[201] Закон о полицији, „Службени гласник РС“, бр. 6/16, 24/18 и 87/18.

[202] Зоран Драгишић, *Систем националне безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 209.

право употребе силе, тако да је употреба назива „полиција“ дозвољена само припадницима МУП-а и Војске Србије.

Формацијски посматрано, МУП Републике Србије чине: Кабинет министра; Секретаријат; Дирекција полиције; Сектор за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије; Сектор за материјално-финансијске послове; Сектор унутрашње контроле; Сектор за ванредне ситуације; Сектор за људске ресурсе и Сектор за међународну сарадњу, европске послове и планирање.^[203] Дирекција полиције у свом саставу има Биро директора полиције; Канцеларију за координацију активности у борби против трговине људима, Управу криминалистичке полиције; Управу полиције; Управу саобраћајне полиције, Управу граничне полиције; Управу за управне послове; Командно-оперативни центар; Управу за међународну оперативну полицијску сарадњу; Јединицу за заштиту; Јединицу за обезбеђење одређених личности и објеката; Жандармерију; Хеликоптерску јединицу; Специјалну антитерористичку јединицу; Координациону управу за Косово и Метохију и 27 подручних полицијских управа.^[204]

Полицијски послови су јасно дефинисани у овом закону и обухватају активности везане за:

- 1) превенцију криминала и унапређење безбедности у заједници;
- 2) откривање и расветљавање кривичних дела, обезбеђивање доказа, њихова анализа, криминалистичко форензичко вештачење употребом савремених форензичких метода и евиденција и откривање имовине проистекле из кривичног дела;
- 3) откривање и расветљавање прекршаја и привредних преступа;
- 4) откривање и хапшење учинилаца кривичних дела, прекршаја и других лица за којима се трага и привођење надлежним органима;
- 5) одржавање јавног реда и мира, спречавање насиља на спортским приредбама, пружање помоћи у извршењима у складу са законом;
- 6) регулисање, контрола, пружање помоћи и надзор у саобраћају на путевима и други послови из прописа о безбедности саобраћаја;
- 7) обезбеђење одређених јавних скупова, личности, објеката и простора;

[203] Видети на: <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/sektori> (24. 5. 2021).

[204] Видети на: <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije/ojdpp> (24. 5. 2021).

- 8) безбедносно заштиту одређених личности и објеката;
- 9) контролу државне границе, послови у вези са кретањем и боравком странаца, послови азила, прекограничног криминала, ирегуларних миграција и реадмисије;
- 10) извршавање послова утврђених прописима о оружју, приватном обезбеђењу и детективској делатности;
- 11) безбедносно заштиту Министарства;
- 12) извршавање других полицијских послова и задатака утврђених законом и подзаконским актом Министарства донетим на основу овлашћења.^[205]

Државе са демократским уређењем, а у складу са начелом законитости, посебну пажњу посвећују систему правне и политичке контроле полиције. У Републици Србији, рад МУП Републике Србије подлеже двојакој контроли: спољашњој контроли, коју врше Народна скупштина Републике Србије (преко Одбора за одбрану и унутрашње послове), скупштине јединице локалне самоуправе (укључујући и градске општине) или јединице покрајинске аутономије, правосудни органи, државни органи надлежни за послове надзора (попут Заштитника грађана – Омбудсмана), те грађани и целокупна јавност. Поред екстерне контроле, рад Министарства унутрашњих послова подлеже и унутрашњој контроли, а наведени послови су у надлежности *Сектора унутрашње контроле*. Овом организационом јединицом унутар МУП-а руководи начелник, који министру унутрашњих послова, али и надлежном јавном тужиоцу, редовно и периодично подноси извештаје о предузетим радњама Сектора.^[206] Сектор унутрашње контроле врши контролу законитости рада свих запослених у Министарству унутрашњих послова, са посебним акцентом на поштовање и заштиту људских и мањинских права и слобода при извршавању службених задатака и примени полицијских овлашћења.^[207]

3.7. Безбедносно-обавештајне установе

Безбедносно-обавештајне установе представљају специјализоване, углавном независне органе извршне власти који у складу са Уставом

[205] Član 30. Zakona o policiji, „Službeni glasnik RS“, br. 6/16, 24/18 i 87/18.

[206] Član 224. Zakona o policiji.

[207] Član 225. Zakona o policiji.

и важећом законском регулативом прикупљају податке од безбедносног значаја, а које се махом односе на изворе угрожавања националне безбедности, односно податке о другим државама, њиховим институцијама и безбедносним капацитетима, иностраним војним потенцијалима и др., те прикупљају информације које могу представљати безбедносне претње, изазове и ризике по безбедност државе. Различити су критеријуми подела безбедносно-обавештајних установа, а као најчешћи се издвајају подела према припадности на *цивилне* и *војне*, затим подела у зависности да ли су службе основане од стране владе или делују у оквиру одређеног министарства (*аутономно-централне* или *ресорне*), те да ли им је предмет интересовања читав безбедносни сектор или само поједини сегменти (*општи* или *специјализоване*), док је најчешћа подела на *обавештајне* (које делују са циљем прикупљања података о другим државама) и *контраобавештајне* (којима је примарна активност спречавање деловања страних обавештајних структура на својој територији).

Према Закону о основама уређења служби безбедности Републике Србије,^[208] службе безбедности имају статус правног лица и представљају део јединственог безбедносно-обавештајног система Републике Србије. Службе безбедности делују на основу и у оквиру Устава, закона, других прописа и општих аката, стратегије националне безбедности, стратегије одбране и утврђене безбедносно-обавештајне политике Републике Србије. Исто тако, припадници служби безбедности су дужни да поступају у складу са Уставом, законом, другим прописима и општим актима, према правилима струке, непристрасно и политички неутрално, тако да им је забрањено чланство у политичким странкама.

Безбедносно-обавештајне установе Републике Србије су: Безбедносно-информативна агенција, као посебна организација, те Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција, као органе управе у саставу Министарства одбране.

3.7.1. Безбедносно-информативна агенција (БИА)

Безбедносно-информативна агенција је формирана на основу Закона о Безбедносно-информативној агенцији^[209] који је ступио на

[208] Чланови 3–4. Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 116/07 и 72/12.

[209] Закон о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС“, број 42/02 од 19. јула 2002.

снагу 27. јула 2002. и представљао је резултат друштвено-политичких промена у друштву, а рефлектовао се нарочито на систем националне безбедности. По први пут у историји, српска цивилна служба безбедности је у потпуности одвојена од министарства задуженог за унутрашње послове, а БИА је преузела просторије, архиву, опрему, средства за рад, али и значајан део персонала дотадашњег Ресора државне безбедности (РДБ) који је отишао у историју.

БИА је посебна организација^[210] којом руководи директор, а којег поставља и разрешава Влада Републике Србије.^[211] Директор представља и заступа Агенцију и одговоран је за законитост у раду БИА. Он је дужан да два пута годишње Народној скупштини и Влади Републике Србије поднесе извештај о раду БИА, као и о стању безбедности Републике Србије.^[212] Ова цивилна служба безбедности обавља послове који се односе на:

- заштиту безбедности Републике Србије и откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије;
- истраживање, прикупљање, обраду и процену безбедносно-обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисање надлежних државних органа о тим подацима, као и друге послове одређене законом.^[213]

У свом раду БИА остварује сарадњу с другим државним органима и службама, како у земљи тако и у иностранству, а све у складу са смерницама Владе и безбедносно-обавештајном политиком Републике Србије. Безбедносно-информативна агенција обавља контраобавештајне послове (који се састоје од прибављања, анализе и обраде података везаних за активности страних обавештајних служби на територији Републике Србије, као и податке везане за делатности страних лица и организација које делују у земљи, а које су усмерене на подривање уставног поретка Републике Србије), обавештајне послове (који се састоје од активности у иностранству предузетих са циљем прикупљања, анализе и процене података који се односе на економско-привредне, војнобезбедносне и политичке прилике

[210] Члан 1. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

[211] Члан 5. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

[212] Члан 17. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

[213] Члан 2. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

у страним земљама, а које могу на посредан или непосредан начин да угрозе безбедност Републике Србије), као и друге послове у складу са законом, а који се односе на сузбијање деловања организованих криминалних група и вршења кривичних дела са елементима иностраности, унутрашњег и међународног тероризма, као и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права. У обављању послова из своје надлежности, припадници БИА су овлашћени да од државних и других органа, као и од правних и физичких лица траже и добију обавештења, податке и стручну помоћ која је од значаја за разјашњавање чињеница везаних за обављање послова из делокруга Агенције.^[214]

У обављању послова из своје надлежности, БИА примењује оперативне методе, мере и радње, као и одговарајућа оперативно-техничка средства којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења с циљем спречавања активности које су усмерене на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије, те угрожавања безбедности у земљи, а одлуку о применама ових метода, мера и радњи доноси директор Агенције или лице које он овласти.^[215] Посебне мере које примењује Агенција на основу Закона о БИА, а којима се одступа од неповредивости тајне писама и других средстава општења јесу:

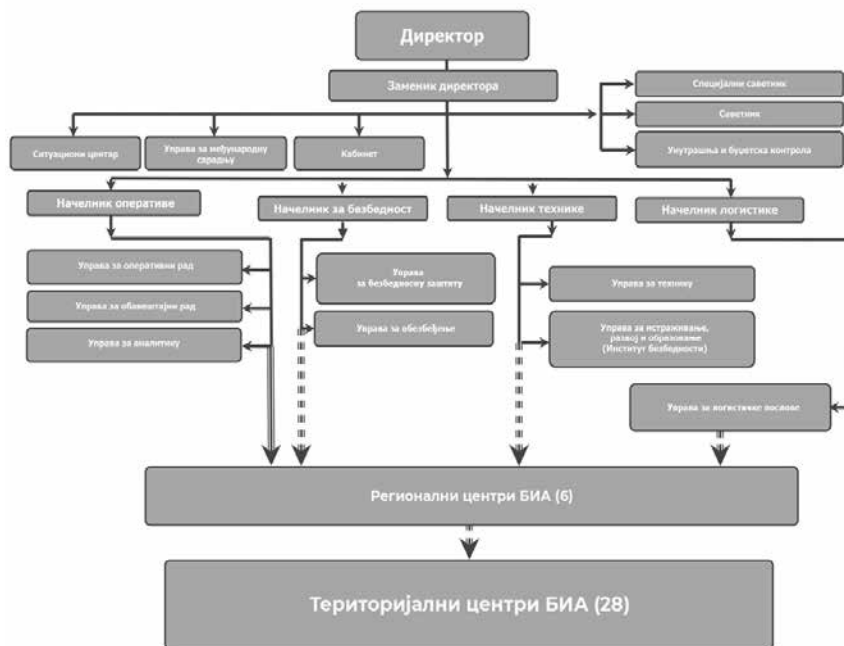
- 1) тајни надзор и снимање комуникације без обзира на облик и техничка средства преко којих се обавља или надзор електронске или друге адресе;
- 2) тајни надзор и снимање комуникације на јавним местима и местима којима је приступ ограничен или у просторијама;
- 3) статистички електронски надзор комуникације и информационих система у циљу прибављања података о комуникацији или локацији коришћене мобилне терминалне опреме;
- 4) рачунарско претраживање већ обрађених личних и других података и њихово упоређивање са подацима који су прикупљени применом мера из тач. 1)–3) овог става.

Уз посебне мере из става 1. тач. 1) и 2) овог члана може се одобрити тајни надзор и снимање места, просторија и предмета, укључујући

[214] Члан 10. Закона о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС“, бр. 42/02, 111/09, 65/14 – одлука УС, 66/14 и 36/18.

[215] Члан 9. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

и уређаје за аутоматску обраду података и опреме на којој се чувају или се могу чувати електронски записи.^[216]

Слика 2. Шематски приказ организационе структуре Безбедносно-информативне агенције^[217]

Када је у питању организациона структура, Безбедносно-информативном агенцијом руководи *директор*, који интерним правилницима, упутствима и инструкцијама ближе одређује питања везана за организацију Агенције и делокруг послова. Директору БИА у раду непосредно помажу *заменик директора* (којег такође поставља Влада), *специјални саветници*, *саветници*, те *начелник оперативне*, *начелник за безбедности*, *начелник технике* и *начелник логистике*. За обављање послова из непосредног делокруга БИА образоване су посебне организационе јединице, па су тако у централи Агенције формиране *Управе за оперативни рад*, *за обавештајни рад*, *за аналитичку*, *Упра-*

[216] Члан 13. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

[217] Доступно на: <https://www.bia.gov.rs/dokumenta/organizaciona-struktura/> (25. 5. 2021).

ва за безбедносну заштити, за технику, за послове обезбеђења, за логистичке послове, за кадрове, те Управа за израживање, развој и образовање (Институти безбедности). У седишту Агенције налази се и Академија за националну безбедност, коју је као самосталну високошколску установу од посебног интереса за безбедност Републике Србије основала Влада Републике Србије 30. априла 2013, а на предлог БИА. Ова високошколска институција обезбеђује систематизовани трансфер важних стручних знања из домена националне безбедности, те шкољује будуће припаднике БИА, односно менаџере безбедности који по завршетку студија могу лако и ефикасно бити укључени у систем заштите националне безбедности.^[218] Поред управа у седишту Агенције, по територијалном принципу формирано је укупно *шест* регионалних центара БИА, са 28 територијалних центара БИА.

Припадници Агенције су у статусу овлашћених службених лица, лица на одређеним дужностима и лица без овлашћења. Како би се сачувала политичка неутралност и непристрасност у раду, према Закону о БИА припадници Агенције не могу бити чланови политичких партија, немају право на синдикално организовање нити право на штрајк.^[219] Припадник Агенције је у обавези да чува податке до којих дође у раду, односно податке Агенције који представљају државну, војну, службену или пословну тајну, као и методе, мере и радње које Агенција предузима, као и друге податке чије би саопштавање начинило штету по интересе физичких или правних лица или за успешно обављање послова Агенције. Обавеза чувања ових података прихвата се приликом пријема припадника на рад, а важи и по његовом престанку рада у Агенцији. Од обавезе чувања тајне припадника Агенције може ослободити директор БИА.^[220]

Поред извештаја о раду које директор БИА двапут годишње подноси Народној скупштини и Влади Републике Србије, контролу и надзор над радом Безбедносно-информативне агенције (као и над радом осталих служби безбедности) спроводе Народна скупштина Републике Србије, председник Републике, Влада, Савет за националну безбедност, судови, независни државни органи и јавност.^[221] Контролу

[218] Доступно на: <https://www.bia.gov.rs/akademija/o-akademiji/> (25. 5. 2021).

[219] Чланови 20. и 20а Закона о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС“, бр. 42/02, 111/09, 65/14 – одлука УС, 66/14 и 36/18.

[220] Члан 23. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

[221] Члан 3. став 4. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 116/07 и 72/12.

над радом БИА Народна скупштина Републике Србије реализује посредством надлежног Одбора за контролу служби безбедности, док Влада Републике Србије (поред обавезујућих смерница у вези са безбедносном политиком) поставља и разрешава директора и његовог заменика, уређује питања која се односе на начин евидентирања, обраде, чувања, коришћења, заштите и достављања информација и докумената другим надлежним државним органима,^[222] сукобе надлежности са МУП,^[223] облик и садржај службених легитимација,^[224] те дисциплинску одговорност припадника Агенције.^[225] Судска контрола се састоји у контроли законитости над применом посебних поступака и мера из делокруга рада Агенције. Коначно, одређену контролу над радом БИА има и Заштитник грађана (Омбудсман), Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, Државна ревизорска институција и Агенција за борбу против корупције, који у складу са законским овлашћењима имају право приступа одређеним подацима из делокруга рада Агенције који су релевантни за поступак контроле.

3.7.2. Војнобезбедносна агенција (ВБА)

Војнобезбедносна агенција (ВБА) представља наследника Војне службе безбедности и Управе безбедности које су егзистирале у другој и трећој Југославији и биле су задужене за послове војне безбедности на савезном нивоу. ВБА је специјализована безбедносна установа Министарства одбране Републике Србије и надлежна је за безбедносну и контраобавештајну заштиту Министарства одбране и Војске Србије. Према Закону о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији из 2009. године, послови и задаци ВБА подељени су на послове безбедносне заштите, а то су:

- 1) безбедносна заштита снага, објеката, средстава и активности;
- 2) безбедносна заштита тајних података;

[222] Члан 11. Закона о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС“, бр. 42/02, 111/09, 65/14 – одлука УС, 66/14 и 36/18.

[223] Члан 16. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

[224] Члан 21. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

[225] Члан 24. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

- 3) персонална безбедност (безбедносна провера лица и издавање безбедносних сертификата за лица којима је приступ тајним подацима потребан ради обављања функције или радних дужности у ВБА и ВОА);
- 4) индустријска безбедност;
- 5) безбедносна заштита информационо-телекомуникационих система и криптозаштите;
- 6) безбедносна заштита других субјеката система одбране;
- 7) остали послови и задаци безбедносне заштите; те послови контраобавештајне заштите, где ВБА: открива, прати и онемогућава обавештајно деловање, субверзивне и друге активности страних држава, страних организација, група или лица усмерених против Министарства одбране и Војске Србије; открива, прати и онемогућава унутрашњи и међународни тероризам, екстремизам и друге облике организованог насиља усмерених против Министарства одбране и Војске Србије; открива, истражује и прикупља доказе за кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, кривична дела организованог криминала, кривично дело прање новца, као и кривична дела корупције (злоупотреба службеног положаја, трговина утицајем, примање мита и давање мита) и ако нису резултат деловања организоване криминалне групе, унутар Министарства одбране и Војске Србије; открива, истражује и прикупља доказе за кривична дела којима се угрожавају тајни подаци и кривична дела против безбедности рачунарских података, прописана Кривичним закоником, законом којим се уређује тајност података, као и другим законима када су наведена кривична дела усмерена против Министарства одбране и Војске Србије; планира, организује и спроводи контраобавештајну заштиту лица, објеката, активности и тајних података Министарства одбране и Војске Србије; прикупља, анализира, обрађује и процењује контраобавештајне податке из своје надлежности, те обавља и друге контраобавештајне послове и задатке.^[226]

[226] Član 6. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji, „Službeni glasnik RS“, br. 88/09, 55/12 – odluka US i 17/13.

Поред наведених послова, Војнобезбедносна агенција реализује и следеће активности:

- 1) планира, организује и спроводи унутрашњу контролу рада припадника ВБА;
- 2) планира школовање и организује специјалистичке курсеве и центре за обуку својих припадника, врши научна истраживања, формира архиве и објављује сопствена издања;
- 3) сарађује и размењује податке са службама, организацијама и институцијама које се баве пословима безбедности, као и са безбедносним службама других земаља;
- 4) обрађује, проверава, сређује, процењује и штити прикупљене податке и информације од неовлашћеног откривања, давања, мењања, коришћења, губитка или уништавања;
- 5) обезбеђује и штити своје снаге, припаднике и објекте од противправних радњи и претњи;
- 6) штити опрему и средства која користи у раду од неовлашћеног приступа;
- 7) обавља безбедносну проверу кандидата за пријем у радни однос у Министарство одбране и на службу у Војску Србије, као и других лица која су од значаја за обављање послова из члана 5. овог закона у сарадњи са Безбедносно-информативном агенцијом и полицијом;
- 8) планира опремање и врши набавку ствари за своје потребе;
- 9) обавља и друге послове из своје надлежности.^[227]

ВБА у обављању својих активности сарађује са Безбедносно-информативном агенцијом и/или Министарством унутрашњих послова, уколико приликом реализације послова из своје надлежности установи да су инкриминисане активности усмерене према Министарству одбране и Војсци Србије од стране лица која нису припадници Војске Србије нити су запослени у Министарству одбране. То су активности везане за контраобавештајне послове, спречавање аката међународног тероризма, екстремизма и других облика организованог насиља, кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, кривичних дела

[227] Član 6. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji.

организованог криминала и сл., као и кривичних дела против безбедности рачунарских података.^[228]

Војнобезбедносна агенција је овлашћена да прикупља податке из јавно доступних извора, од физичких и правних лица, као и од државних органа, организација и служби, те прикупља обавештења од запослених у Министарству одбране и припадника Војске Србије. Члановима 10. и 12. Закона о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији предвиђено је да ВБА, у оквиру своје надлежности, тајно прикупља податке применом посебних поступака и мера, а то су:

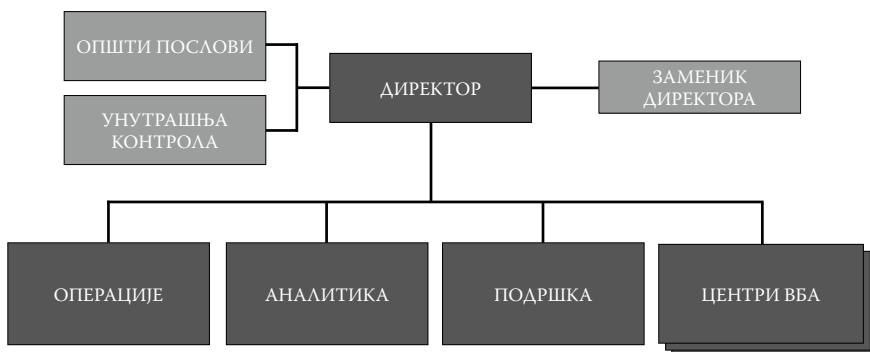
- 1) оперативни продор у организације, групе и институције;
- 2) тајно прибављање и откуп докумената и предмета;
- 3) тајни увид у евиденције података, у складу са законом;
- 4) тајно праћење и надзор лица на отвореном простору и јавним местима уз коришћење техничких средстава;
- 5) тајни електронски надзор телекомуникација и информационих система ради прикупљања задржаних података о телекомуникационом саобраћају, без увида у њихов садржај;
- 6) тајно снимање и документовање разговора на отвореном и у затвореном простору уз коришћење техничких средстава;
- 7) тајни надзор садржине писама и других средстава комуникарања, укључујући и тајни електронски надзор садржаја телекомуникација и информационих система;
- 8) тајни надзор и снимање унутрашњости објеката, затворених простора и предмета.

Приликом примене посебних поступака и мера ВБА је овлашћена да користи податке, документа и средства који служе за прикривање идентитета ВБА, идентитета њених припадника и физичких лица са којима је успостављена тајна сарадња, али да се за те намене не могу користити легитимације посланика Народне скупштине, чланова Владе, Генералног секретаријата Владе, Генералног секретаријата председника Републике и службене легитимације судија, јавних тужилаца, припадника других служби безбедности Републике Србије, полиције и других овлашћених службених лица.^[229]

[228] Član 6. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji.

[229] Član 21. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji

ВБА има специфичну организацијску структуру. Њоме руководи директор, који предлаже примену посебних поступака и мера ВБА, а које одобрава надлежни суд. За уређење области примене посебних поступака и мера ВБА задужен је министар одбране, уз мишљење Савета за националну безбедност.^[230] У пословима из свог делокруга, директор ВБА директно одговара министру одбране, а у његовом одсуству агенцијом руководи заменик директора, који је одговоран директору ВБА. Директора ВБА и његовог заменика на период од пет година поставља и разрешава председник Републике указом, на предлог министра одбране (ако се ради о професионалном војном лицу), односно Влада, на предлог министра одбране, у складу са законом којим се уређује положај државних службеника.^[231]

Слика 3. Шематски приказ организационе структуре Војнобезбедносне агенције^[232]

За послове планирања, програмирања, буџетирања и извршења, послове планирања и организовања сарадње са међународним организацијама, обавештајно-безбедносним службама страних земаља и службама безбедности и другим органима у земљи, као и протоколне обавезе и активности и канцеларијско пословање задужена је организациона целина ВБА под називом *Општи послови*. Послове контроле законитости рада и примене овлашћења припадника

[230] Član 12. i 13a Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji.

[231] Član 37. Član 6. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji.

[232] Видети: *Informator o radu Ministarstva odbrane*, Sekretarijat Ministarstva odbrane Republike Srbije, Beograd, 2018, str. 24; <http://www.mod.gov.rs/cir/4338/vojnobezbednosna-agencija-4338> (28. 5. 2021).

Војнобезбедносне агенције реализује *Унутрашња контрола*, док организациона целина ВБА која обавља послове планирања, организовања и координације операција носи назив *Операције*. За активности везане за праћење, обраду и процењивање података и израду информација, анализу и процену за потребе државног и војног руководства задужена је *Аналитика*, док *Подршка* обавља задатке кадровске, логистичке, финансијске, информатичке, телекомуникационе и друге облике подршке у планирању, организовању и реализацији послова и задатака ВБА. Коначно, *Центри Војнобезбедносне агенције* обављају послове безбедносне и контраобавештајне заштите организацијских целина Министарства одбране и јединица, команди и установа Војске Србије у додељеној зони оперативне надлежности.^[233]

Контролу рада Војнобезбедносне агенције спроводи Народна скупштина Републике Србије посредством надлежних одбора, затим Влада, министар одбране, судови, независни државни органи, а посредно и институције цивилног друштва и јавност. Посебан вид контроле над радом ВБА (али и Војнообавештајне агенције – ВОА) спроводи *генерални инспектор*, који има статус државног службеника у Министарству одбране. Послови генералног инспектора састоје се из следећег:

- 1) надзире примену начела политичке, идеолошке и интересне неутралности у раду ВБА и ВОА и њихових припадника;
- 2) надзире законитост примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података;
- 3) надзире законитост трошења буџетских и других средстава за рад;
- 4) даје мишљење на нацрте закона, других прописа и општих аката из надлежности ВБА и ВОА;
- 5) утврђује чињенице о уоченим незаконитостима или неправилностима у раду ВБА и ВОА и њихових припадника;
- 6) подноси извештај министру одбране о резултатима надзора са предлогом мера.

Генералног инспектора поставља Влада на период од пет година, на предлог министра одбране, уз мишљење Савета за националну безбедност. У свом раду, генерални инспектор је одговоран за рад

[233] Организацијска структура ВБА; доступно на: http://www.vba.mod.gov.rs/organizacijska_struktura.html (27. 5. 2021).

министру одбране, а о спроведеној контроли подноси извештај надлежном одбору Народне скупштине најмање једном годишње. Генерални инспектор не може бити члан политичке странке, нити обављати другу јавну функцију.^[234]

3.7.3. Војнообавештајна агенција (ВОА)

Војнообавештајна агенција (ВОА) јесте ресорна обавештајна служба, односно орган управе у саставу Министарства одбране. У свом раду, ВОА је (као и ВБА) политички, идеолошки и интересно неутрална служба која се по начину рада, областима деловања и карактеру циљева може сврстати у спољнообавештајну службу безбедности. Основна стратешка мисија Војнообавештајне агенције је пружање обавештајне подршке државном руководству и Војсци Србије у земљи и иностранству, а подаци које путем обавештајне и војно-дипломатске активности прикупља ова служба су војно-политичког и војно-економског карактера, као и други подаци који се односе на пролиферацију оружја и војне опреме, као и претње тероризмом из иностранства усмерене ка систему одбране Републике Србије.^[235]

Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији из 2009. године предвиђа да је ВОА „надлежна за обављање обавештајних послова од значаја за одбрану који се односе на прикупљање, анализу, процену, заштиту и достављање података и информација о потенцијалним и реалним опасностима, активностима, плановима или намерама страних држава и њихових оружаних снага, међународних организација, група и појединаца“.^[236]

Надлежности Војнообавештајне агенције су јасно дефинисане истим законом, па тако ова агенција:

- 1) прикупља и проверава податке и информације, обрађује их, анализира, процењује и доставља надлежним органима;

[234] Član 54. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji, „Službeni glasnik RS“, br. 88/09, 55/12 – odluka US i 17/13.

[235] Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, Академија за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2015, стр. 325–326.

[236] Član 24. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji, „Službeni glasnik RS“, br. 88/09, 55/12 – odluka US i 17/13.

- 2) сарађује и размењује информације и податке са службама, организацијама и институцијама Републике Србије које се баве безбедносно-обавештајним пословима, као и са службама других земаља и организација у складу са утврђеном безбедносно-обавештајном политиком, међународним уговорима и преузетим обавезама;
- 3) чува прикупљене податке и информације у складу са законом, подзаконским актима и штити их од неовлашћеног откривања, давања, коришћења, губитка или уништавања;
- 4) планира, организује и спроводи безбедносну заштиту својих активности, лица, објеката и докумената;
- 5) организује безбедносну заштиту објеката Министарства одбране и Војске Србије у иностранству и лица која су од стране Министарства одбране и Војске Србије службено упућена у иностранство;
- 6) штити опрему и средства која користи у раду од неовлашћеног приступа;
- 7) прибавља, развија и користи информационе системе, системе веза и системе за пренос података, као и средства за заштиту информација;
- 8) организује обуку припадника ВОА, организује специјалистичке курсеве, врши истраживања, формира архиве и објављује сопствена издања;
- 9) планира, организује и спроводи унутрашњу контролу рада припадника ВОА;
- 10) захтева од надлежних служби безбедности безбедносне провере правних и физичких лица када је то неопходно за обављање послова из надлежности ВОА утврђених овим законом;
- 11) планира опремање и врши набавку ствари за своје потребе;
- 12) обавља и друге послове из своје надлежности.^[237]

Начин прикупљања података је врло сличан са начином на који до информација долази ВБА, с том разликом што ВОА до безбедносно индикативних информација долази и разменом података с другим партнерским службама. Исто тако, слични су и модалитети

[237] Član 25. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji.

рада ВБА и ВОА, те тако ВОА примењује следеће поступке и мере за тајно прикупљање података:

- 1) тајна сарадња са физичким и правним лицима ради прикупљања података и информација из члана 24. став 2. овог закона;
- 2) тајно прибављање и откуп докумената и предмета;
- 3) оперативни продор у организације, институције и групе;
- 4) предузимање мера на прикривању идентитета и својине;
- 5) оснивање правних лица и уређење њиховог рада на начин који их не доводи у везу са ВОА;
- 6) прикривено коришћење имовине и услуга физичких и правних лица уз накнаду;
- 7) коришћење посебних докумената и средстава којима се штити ВОА, њени припадници, просторије и средства.^[238]

Руковођење и унутрашње уређење Војнообавештајне агенције такође је предвиђено Законом о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији из 2009. године. На челу Агенције је *директор* којег као и директора ВБА указом поставља и разрешава председник Републике на период од пет година, а на предлог министра одбране (уколико је реч о војном лицу), односно Влада у складу са законом којим се уређује положај државних службеника. Директор ВОА је задужен за руковођење ВОА и за свој рад је одговоран министру одбране. У одсуству директора агенцијом руководи заменик директора, који му је директно одговоран и који се поставља и разрешава по истом поступку као и директор, те има исту дужину мандата. Као и у случају ВБА, акт о унутрашњем уређењу и систематизацији, те начин њеног функционисања представљају државну тајну, док су подаци о броју запослених у Агенцији класификовани одређеним степеном тајности.^[239]

Организациона целина ВОА која је надлежна за операције, послове планирања, организовања и координације и која руководи радом обавештајно-оперативних органа на прикупљању података носи назив *Операције* (као и код ВБА). За послове обраде

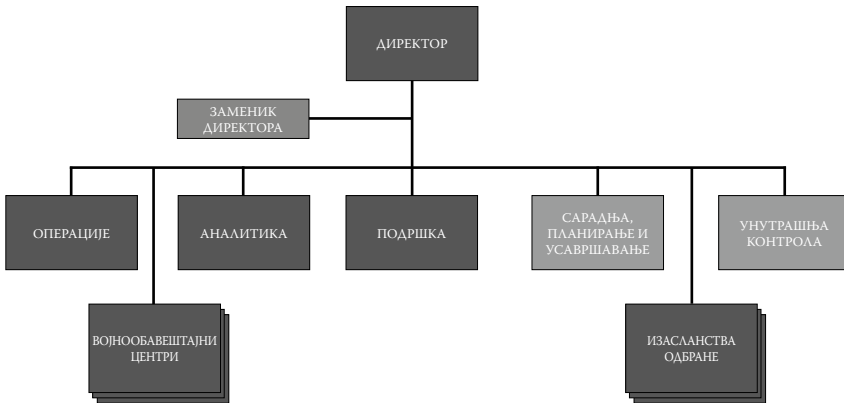
[238] Član 27. Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji.

[239] *Informator o radu Ministarstva odbrane*, Sekretarijat Ministarstva odbrane Republike Srbije, Beograd, 2018, str. 23–24.

прикупљених информација и израду информативно-аналитичких материјала о појавама и процесима у иностранству који могу угрозити безбедност Републике Србије задужена је *Аналишка*. Организациона целина која реализује задатке кадровске, финансијске, логистичке, информатичке и техничке подршке неопходне за реализацију послова и задатака ВОА носи назив *Подришка*. У њеној надлежности су и послови планирања, организације и координације активности из области управљања људским, материјалним и финансијским ресурсима за потребе ВОА. Сектор под називом *Сарадња, њланирање и усавршавање задужен* је за послове планирања и организовања сарадње са партнерским обавештајно-безбедносним службама, сродним службама и државним институцијама Републике Србије, као и за планирање и координацију рада организацијских јединица ВОА. Ова организациона целина најближе сарађује са *Ујравом за обавештајно-извиђачке њослове њри Генералштабу Војске Србије*, са којом координира обавештајно-извиђачке послове, те спроводи обуку како припадника обавештајно-извиђачких структура Војске Србије, тако и припадника ВОА. Послове контроле законитости рада и примене овлашћења припадника ВОА спроводи *Унујрашња контирола*, која поступа и по притужбама о угрожавању људских права и слобода у случајевима незаконитог поступања њених припадника. Дипломатску функцију у области одбране, представљање и заштиту интереса Министарства одбране и Војске Србије у иностранству обављају *Изасланцива одбране*. Тренутно су у функцији 24 изасланства одбране у иностранству, а на принципу нерезиденцијалне акредитације покривено је још 10 држава.^[240] Војни изасланици у дипломатским мисијама саветују амбасадоре Републике Србије акредитоване у иностранству у вези са питањима одбране, а потчињени су министру одбране, те њихов рад посредно контролишу Влада и Народна скупштина Републике Србије иако организационо припадају ВОА и подређени су директору Агенције.^[241]

[240] Доступно на: http://www.voa.mod.gov.rs/sr/organizacija/#.YLDnb_xR0dU (28. 5. 2021).

[241] Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, Академија за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2015, стр. 331.

Слика 4. Шематски приказ организационе структуре Војнообавештајне агенције^[242]

Контрола рада Војнообавештајне агенције (као и код ВБА) спроводи се на више нивоа. Поред интерне (коју спроводи унутрашња контрола ВОА), екстерну контролу рада ВОА спроводи Народна скупштина Републике Србије посредством надлежних одбора, Влада Републике Србије, министар одбране, а затим и судови, независни државни органи, те шире посматрано и институције цивилног друштва и целокупна јавност. Посебан вид контроле над радом ВОА спроводи генерални инспектор, на исти начин на који спроводи контролу законитости у Војнобезбедносној агенцији.

[242] Доступно на: <http://www.mod.gov.rs/cir/4335/vojnoobavestajna-agencija-4335> (28. 5. 2021).

IV. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМИ ОСТАЛИХ ДРЖАВА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Безбедносно-обавештајни систем има изузетно важну улогу у очувању виталних вредности и остварењу националних интереса друштва и државе, дефинисаних Уставом и другим правним и стратешко-доктринарним документима. Он зависи од широког спектра фактора: облика политичког уређења, правног поретка, геополитичке позиције, нивоа привредне и економске развијености, као и актуелних безбедносних изазова, ризика и претњи по државу.

Ово захтева перманентно реформисање безбедносно-обавештајног система у смислу делокруга и праваца рада, али и организационе структуре. На тај начин државе једино могу парирати савременим безбедносним претњама. У овом поглављу биће анализирани настанак, историјски развој, организација и делокруг рада обавештајно-безбедносних система Републике Словеније, Републике Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Републике Северне Македоније.

1. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ СЛОВЕНИЈЕ

Безбедносно-обавештајни систем Словеније био је до 1991. године део заједничког система безбедности Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ),^[243] који је деловао у саставу Републичког секретаријата унутрашњих послова, Територијалне одбране и органа тадашње Југословенске народне армије. Иако је формално до сецесије^[244] њен обавештајно-безбедносни систем био део интегрисаног система СФРЈ, изградња националног система започела је знатно раније, односно доношењем Закона о изменама Закона о унутрашњим пословима,^[245] којим је Служба државне безбедности (SDB) која је деловала у оквиру Републичког секретаријата унутрашњих послова преименована у Безбедносно-информативну службу (VIS). Овај закон, између осталог, дефинисао је делокруг рада VIS, а то је прикупљање података о: плановима и активностима других држава који угрожавају Републику Словенију; тероризму и другим актима насиља; безбедности одређених лица и тајности докумената. Безбедносно-информативна служба је почетком 1993. године измештена из састава Министарства унутрашњих послова и дефинисана као независан Владин орган, а половином исте године Влада Републике Словеније је уредбом променила њен назив у *Словеначка обавештајно-безбедносна агенција (Slovenska obveščevalno-varnostna agencija – SOVA)*.^[246]

У оквиру Министарства иностраних послова Републике Словеније основана је *Аналистичка обавештајна служба*, по узору на Службу за информисање и документацију из периода СФРЈ.^[247] Задатак ове службе је био прикупљање, анализа и процена података и информација значајних за вођење спољне политике Републике Словеније, односно усмеравање активности њених дипломатско-конзуларних

[243] Социјалистичка Република Словенија је била федерална јединица СФРЈ.

[244] Скупштина Словеније је 25. јуна 1991. године прогласила независност Словеније од СФРЈ.

[245] „Uradni list SRS“, št. 19/91.

[246] Adam Purg, *Obveščevalne službe: Povezave med obveščevalnimi službami, političnimi sistemi in državno suverenostjo v luči iskanja modela sodobnega obveščevalnega sistema Republike Slovenije*, Enotnost, Ljubljana, 1995, str. 132–133.

[247] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, MARSO d. o. o., Beograd, 2010, str. 227.

представништава у иностранству, као и за успешан развој политичких, економских и других односа са државама, међународним организацијама и институцијама. Поред тога, ова служба је континуирано информисала државне органе о стању међународних односа и новим трендовима. Иако је подсећала на ресорну обавештајну службу по области рада, није била реч о класичној оперативној обавештајној организацији, јер у свом раду није користила посебне методе и средства (агентурни метод и др.), већ је прикупљала потребне податке искључиво из јавно доступних извора.

Паралелно с развојем цивилних обавештајно-безбедносних установа, успостављена је и војна компонента система националне безбедности, и то формирањем Сектора 09 у оквиру Републичког секретаријата за народну одбрану тадашње Социјалистичке Републике Словеније.

Развојем обавештајно-безбедносних установа у Републици Словенији дефинисане су и надлежности законодавне и извршне власти у области националне безбедности. Према актуелној Резолуцији о стратегији националне безбедности Републике Словеније (*Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije*),^[248] *Народна скупштина* представља институционални ниво управљања системом националне безбедности, утврђује правни оквир и дугорочне смернице за развој политике националне безбедности и система националне безбедности. Усвајањем државног буџета пружа материјалне могућности за спровођење политике националне безбедности и преко надлежних радних тела врши контролу у области националне безбедности, а пре свега над законитошћу рада обавештајних и безбедносних служби. Према Уставу, *ћпредседник Републике* је врховни командант оружаних снага Републике Словеније. *Влада* као носилац извршне власти управљања системом националне безбедности, усмерава и координира спровођење политике националне безбедности и деловање система националне безбедности на свим нивоима и усваја неопходне политичке, правне, организационе, финансијске и друге мере.

Поред тога, у овом стратешко-доктринарном документу дефинисани су национални интереси, циљеви националне безбедности, извори безбедносних ризика и претњи, анализа безбедносног окружења и утврђена најшира системско организациона решења. Према Резолуцији, систем националне безбедности Републике Словеније

[248] Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 59/19.

заснован је на политичким, правним, економским, информационом, социјално-здравственим и другим капацитетима државе, а обавештајно-безбедносне установе пружају адекватну информативну подршку политичким носиоцима система националне безбедности и штите виталне националне интересе Републике Словеније.

Актуелни обавештајно-безбедносни систем Републике Словеније чине следећи субјекти:

- *Савет за националну безбедност (Svet za nacionalno varnost)*,
- *Словеначка обавештајно-безбедносна агенција (Slovenska obveščevalno-varnosna agencija – SOVA)*, и
- *Обавештајно-безбедносна служба Министарства одбране (Obveščevalno-varnostna služba Ministarstva za obrambo)*.

1.1. Савет за националну безбедност (*Svet za nacionalno varnost – SANV*)

Оснивање Савета за националну безбедност предвиђено је 1993. године Резолуцијом о полазним тачкама концепта националне безбедности (*Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti*),^[249] међутим, он је основан тек 1996. године Законом о изменама и допунама Закона о Влади Републике Словеније.^[250] Делује у оквиру Владе Републике Словеније као самостално, саветодавно и координационо тело за одбрану, безбедност, заштиту и спасавање и друга питања из области националне безбедности.^[251] Саветом за националну безбедност председава председник Владе, а чланови су: министар одбране, министар унутрашњих послова, министар спољних послова, министар финансија, министар правосуђа и директор словеначке обавештајно-безбедносне агенције.^[252]

У надлежности SNAV су следећи задаци:

- саветује Владу Републике Словеније везано за усвајање мера и аката који се односе на националну безбедност земље,

[249] „Uradni list RS“, št.71/93.

[250] „Uradni list RS“, št. 23/96.

[251] Člen 2. Zakona o spremembah vladnega zakona Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 23/96.

[252] Člen 2. Odlok o Svet za nacionalno varnost, „Uradni list RS“, št.17/18 i 64/19.

- саветује министарства о мерама и актима министарстава који се односе на остваривање интереса и циљева националне безбедности пре расправе у Влади,
- координира активности и мере министарстава и других државних органа и других организација у спровођењу активности националне безбедности,
- пре разматрања од стране Владе, координира активности министарстава и других државних органа у вези са актима Народне скупштине Републике Словеније који се односе на националну безбедност,
- идентификује и процењује безбедносне ризике, претње држави и мере и смернице за обезбеђивање националне безбедности,
- предлаже Влади висину буџетских средстава за сопствени рад.^[253]

У раду Савета за националну безбедност, на позив председника, учествују председник Републике Словеније, председник Народне скупштине, представник највеће опозиционе партије у Скупштини, као и представници других државних органа када се расправља о питањима из домена националне безбедности. У оквиру SANV успостављен је Секретаријат као оперативно тело које координира и стара се о спровођењу ставова Савета.

Чланови Секретаријата SNAV су: Државни секретар у кабинету премијера задужен за националну безбедност (који је уједно и шеф Секретаријата), директор словеначке Обавештајно-безбедносне агенције (који је заменик шефа Секретаријата), генерални секретар Владе, државни секретар у Министарству спољних послова, државни секретар у Министарству одбране, државни секретар у Министарству унутрашњих послова, државни секретар у Министарству финансија, државни секретар у Министарству правосуђа, директор полиције, начелник Генералштаба, директор Обавештајно-безбедносне службе Министарства одбране, командант Цивилне заштите Републике Словеније, директор Владине канцеларије за законодавство и шеф органа надлежног за информациону сигурност.^[254] У раду овог тела (на позив шефа Секретаријата), по потреби могу учествовати и представници других министарстава и владиних служби као и други стручњаци.

[253] Člen 3. Odlok o Svet za nacionalno varnost.

[254] Člen 5. Odlok o Svet za nacionalno varnost.

1.2. Словеначка обавештајно-безбедносна агенција (*Slovensko obveščevalno-varnostno agencijo – SOVA*)

Словеначка обавештајно-безбедносна агенција (SOVA) основана је одлуком Владе 17. јуна 1993. године као централна цивилна обавештајно-безбедносна служба, која нема полицијска овлашћења. Она је правни наследник Безбедносно-информативне службе, а до 1999. године вођена је јавна расправа о месту и улози ове агенције у безбедносно-обавештајном систему Републике Словеније, када је усвојен Закон о Словеначкој обавештајно-безбедносној агенцији^[255] који је делимично решио постојеће дилеме, али је он до сада неколико пута делимично мењан и допуњаван.^[256] Овај закон дефинише три основна задатка SOVA:

- прикупљање података,
- процена података,
- пружање информација из иностранства или у вези са иностранством.

Делокруг рада агенције покрива обавештајну, контраобавештајну и безбедносно компоненту. На плану обавештајних послова ангажује се на прикупљању информација из иностранства које су важне за обезбеђивање безбедносних, политичких и економских интереса земље. Ова активност не може се реализовати без контраобавештајне подршке и обрнуто. Поред тога, обавештајни и контраобавештајни рад у Агенцији испреплетан је и на пољу добијања информација о организацијама, групама и лицима чије активности би могле угрозити националну безбедност државе и њен уставни поредак. Безбедносна делатност SOVA врши се у сарадњи са надлежним државним органима и службама, посебно онима чија је основна делатност везана за решавање безбедносних питања у држави. Ова сарадња је изузетно важна у смислу пружања релевантних информација за безбедност одређених особа, радних места, објеката и др.^[257] На челу Агенције налази се директор кога именује Влада, на предлог премијера. Иначе,

[255] „Uradni list RS“, št. 23/99.

[256] Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji, „Uradni list RS“, št. 126/03 i 61/06.

[257] Člen 2. Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji.

SOVA је као независна владина агенција директно одговорна Влади за свој рад.

Агенција до података из домена свог рада долази тајном сарадњом – агентурни метод и посебним облицима прикупљања података: праћењем међународних комуникационих система; тајном куповином докумената и предмета; прикривеним надзором и надзором на отвореном простору, користећи техничка документациона средства. Изузетно, Агенција може прибавити податке контролом писама и других медија, као и праћењем и снимањем телекомуникација. Контролу писама и других пошиљки и надзор и снимање телекомуникација у Републици Словенији дозвољава председник Врховног суда Републике Словеније, писменом наредбом на предлог директора SOVA, и то уколико постоје основи сумње да се предузимају:

- тајне активности против суверенитета, независности, државног интегритета и стратешких интереса Републике Словеније;
- тајне активности, планови и припреме за спровођење међународних терористичких акција против Републике Словеније и други акти насиља над државним органима и носиоцима јавних функција у Републици Словенији и иностранству;
- пренос података и докумената који су у Републици Словенији дефинисани као државна тајна, неовлашћеном лицу у иностранству;
- припреме за оружани напад на Републику Словенију;
- обавештајне активности појединаца, организација и група у корист остатка света;
- праћење инкриминисане активности експонената међународног организованог криминала.

Употреба посебног облика прикупљања података може трајати најдуже три месеца, међутим из оправданих разлога, његова употреба може се продужавати за три месеца али не више од 24 месеца укупно. Свако продужење одобрава председник Врховног суда Републике Словеније.^[258]

Рад SOVA контролишу законодавна, судска и извршна власт, као и јавност, а Агенција има успостављен и механизам интерне контроле. Наиме, надзор и контролу рада SOVA врше: надлежна комисија Народне скупштине, Влада, Врховни суд, Буџетска инспекција, омбудсман,

[258] Členovi 20–24.

повереник за информације и јавност. Парламентарну контролу врши Комисија за надзор обавештајно безбедносних служби.^[259] Комисија контролише рад SOVA у следећим доменима: у вези са поштовањем усвојене политике националне безбедности; расправља о годишњем програму рада; расправља о извештајима о раду и финансијском пословању; разматра нацрт државног буџета и предлоге других аката који се односе на финансирање; врши надзор над применом контролисаних мера наређених судском одлуком; врши надзор над наређивањем и применом контролисаних мера које нису наређене судском одлуком.^[260] Судски надзор врши председник Врховног суда, који писменим налогом дозвољава примену посебних облика прикупљања података наведених у Закону о SOVA. Контролу коришћења буџетских средстава врши Буџетска инспекција министарства финансија. Омбудсман, који је одговоран за заштиту људских права и основних слобода остварује увид у све податке и информације из своје надлежности. Јавни надзор се огледа у медијском извештавању о раду SOVA. Поред спољних институција, SOVA врши и интерну унутрашњу контролу. Основни задатак интерне контроле је да утврди да ли се доследно проводи закон, подзаконски акти и друга упутства.

1.3. Обавештајно-безбедносна служба Министарства одбране (*Obveščevalno-varnosno službo Ministarstva za obrambo*)

Данашња обавештајно-безбедносна служба Министарства одбране Републике Словеније вуче корене из Сектора за безбедносне послове 09 („Сектор 09“), који је формиран у оквиру Републичког секретаријата за народну одбрану Социјалистичке Републике Словеније.^[261] Законом о одбрани и заштити^[262] основана је 1991. године Војна обавештајно-безбедносна служба и дефинисани обавештајни и контраобавештајни послови у домену Министарства одбране.^[263] Годину

[259] Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih službi, „Uradni list RS“, št. 93/07.

[260] Člen 13. Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih službi.

[261] Lovšin, Andrej, *Skrita vojna. Spopad varnostno-obveščevalnih službi 1990–1991*, Alpe avto, d. o. o. v sodelovanju z Založbo Mladinska knjiga, d. d., Ljubljana, 2001, str. 29.

[262] „Uradni list RS“, št. 15/91.

[263] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, MARSO d. o. o., Beograd, 2010, str. 231.

дана касније донета је Уредба о безбедносном органу Министарства одбране и војној полицији^[264] којом су прецизиране организација и надлежности ова два безбедносна субјекта. У оквиру Министарства одбране формирана је Управа за безбедност, а у Територијалној одбрани одговарајуће организационе јединице задужене за безбедносна питања. Питања безбедности у области одбране укључују:

- контраобавештајне послове;
- задатке обезбеђења особља;
- спречавање и откривање кривичних дела у Територијалној одбрани и у органима надлежним за послове одбране који се гоне по службеној дужности;
- спровођење одређених општих и посебних мера безбедности за заштиту одбране и војних припрема и активности;
- задаци војне полиције (безбедност војног саобраћаја, откривање кривичних дела у Територијалној одбрани, заштита објеката од посебног значаја за одбрану и заштита команди и јединица и др.).

Из организације и надлежности безбедносног органа Министарства одбране (контраобавештајни и безбедносни послови), видљиво је да се радило о класичној служби војне безбедности.^[265]

Формирање војне компоненте обавештајно-безбедносног система заокружено је доношењем новог Закона о одбрани 1994. године.^[266] Овим законом извршена је реорганизација обавештајно-безбедносних структура у Министарству одбране и основана је **Обавештајно-безбедносна служба** (*Obveščevalno-varnosno službo* – VSO) Министарства одбране. Она је и данас организована као организациона јединица Министарства, односно као ресорна обавештајно безбедносна установа која има своје сегменте у војсци Републике Словеније. У складу са Законом о одбрани^[267] и другим подзаконским актима^[268] обавља обавештајне, контраобавештајне и безбедносне послове у области

[264] „Uradni list RS“, št. 49/92.

[265] Види шире: *ODLOK o varnostnem organu Ministarstva za obrambo in vojaški policiji*, člen 4–10.

[266] „Uradni list RS“, št. 4/94. Закон о одбрани ступио је на снагу 1. 1. 1995. године.

[267] „Uradni list RS“, št. 82/94, 44/99, 87/97, 13/98, 47/02, 67/02, 40/04, 95/15, 139/20.

[268] *Uredba o obveščevalno-varnosno službo Ministarstva za obrambo*, „Uradni list RS“, št. 63/99 in 90/2000.

одбране. Њен основни циљ је обавештајна, контраобавештајна и безбедносна подршка снагама одбране у одвраћању и спречавању угрожавања територије Републике Словеније, односно осигуравање независности и неповредивости територијалног интегритета државе. На плану реализације постављеног циља OVS прикупља, документује и анализира информације и податке који су важни за одбрамбене интересе земље или заштиту таквих података, а посебно:

- процена војне моћи, планова, статуса и активности других држава које могу угрозити безбедност Републике Словеније;
- откривање активности оружаних снага других држава које представљају спољну претњу безбедности земље;
- прикупљање и процена података о стању у областима у којима припадници Словеначких оружаних снага извршавају задатке преузете од међународних организација;
- откривање и спречавање активности обавештајних служби и других тела и организација које угрожавају одбрамбене интересе државе, Словеначке оружане снаге или Министарства;
- спровођење општих и посебних мера безбедности у заштити поверљивих података у систему одбране;
- откривање, истрага и спречавање угрожавања безбедности одређених лица, радних места и објеката које Министарство и Словеначке оружане снаге користе у земљи или иностранству, као и података о развоју или производњи војног наоружања или опреме;
- достављање обавештајних података и процена Генералштабу Словеначких оружаних снага и њему подређеним командама и јединицама;
- истрага кривичних дела у складу са законом;
- проучавање и предлагање решења за физичко и техничко обезбеђење;
- оперативна заштита одређених лица, радних места и објеката од посебног значаја за одбрану;
- израда процена безбедносне ситуације у јединицама и командама;
- израда безбедносних провера, и
- усмеравање рада војне полиције у извршавању одређених безбедносних задатака у складу са овим законом.

У извршавању задатака из своје надлежности OVS користи савремене методе и средства која су на располагању оваквим службама.

Поред тога, сарађује са Министарством унутрашњих послова, полицијом и Словеначком обавештајно-безбедносном агенцијом и са њима размењује релевантне информације. Исто тако, она може размењивати обавештајне и друге податке из делокруга свог рада са страним војним обавештајним и безбедносним службама уз претходну сагласност министра.^[269]

Надзор и контролу рада OVS врше: Народна скупштина – Комисија за надзор обавештајно-безбедносних служби, Влада, Врховни суд, Буџетска инспекција, Омбудсман, Повереник за информације и јавност. Из изнетог је јасно да је систем контроле рада OVS исти као код Словеначко обавештајно-безбедносне агенције (SOVA).

[269] Видети: čl. 32–36. Zakona o obrambi, „Uradni list RS“, št. 82/94, 44/99, 87/97, 13/98, 47/02, 67/02, 40/04, 95/15, 139/20, и Uredba o obveščevalno-varnosno službo Ministarstva za obrambo, „Uradni list RS“, št. 63/99 in 90/2000.

2. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ

Безбедносно-обавештајни систем Републике Хрватске формиран је непосредно пре и током распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ). Узроке распада СФРЈ можемо поједностављено објаснити друштвено-политичким противречностима, међународним и унутрашњим околностима које су довеле до кризе политичког и економског система државе; интересима значајних геополитичких чинилаца на глобалном нивоу и увођењем вишестраначког система и формирањем политичких партија чија је основна идеолошка основа била сецесија федералних јединица у саставу СФРЈ. Хрватски сецесионизам, који је масовну социјално-националну, али и инострану подршку добио за време Хрватског пролећа, односно МАСПОК-а током 1971. године,^[270] утицао је на реафирмацију усташке идеологије, а вишедеценијска тежња за независном Хрватском довела је до једностраног проглашења независности и изласка из југословенске федерације ове социјалистичке Републике 25. јуна 1991. године. Непосредно пре ове одлуке, букнуо је грађански рат у Хрватској који је окончан 12. новембра 1995. године,^[271] након чега је Република Хрватска стекла независност, пуно међународно признање, као и могућност конституисања обавештајно-безбедносног система на легалним и легитимним основама.

Међутим, процес формирања обавештајно-безбедносних установа на простору Републике Хрватске започет је и пре формалног изласка Хрватске из СФРЈ. Већ по окончању првих парламентарних избора након увођења вишестраначја у СФРЈ (априла 1990. године), Хрватска је заузела јасан националистички курс, те је Хрватска демократска заједница (ХДЗ) постала већинска странка у хрватском Сабору. Крајем исте године Хрватски сабор изгласава нови Устав, који је био основ да се у априлу наредне године донесе и нови Закон о изменама и допунама Закона о унутарњим пословима. Овај закон је предвидео оснивање три цивилно-ресорне, тзв. редарствене службе у оквиру Министарства унутрашњих послова, а то су: *Служба за*

[270] Duthel Heinz, *Global Secret and Intelligence Services III*, Third Edition, BoD – Books on Demand, Norderstedt, Germany, 2014, p. 141.

[271] Потписан Ердутски споразум којим је започео процес мирне реинтеграције Источне Славоније, Барање и западног Срема у уставни поредак Републике Хрватске.

заштитију уставној њорейка (СЗУП), *Служба јавне сигурносћи* (полиција) и *Збор народне њарде* (ЗНГ).^[272]

И оружане снаге Републике Хрватске су се прилагодиле новонасталим околностима везаним за сецесију, па су тако Законом о одбрани (јун 1991. године) дефинисане надлежности *Министарсћива одбране (МО)*, *будућеј Главној сћожера Хрвајтске војске (ГСХВ)*, те је предвиђено оснивање *Сћурносно-информативне службе (СИС)*, која је била надлежна за реализацију „стручних послова сигурности оружаних снага и Министарства одбране“.^[273] У оквиру Министарства одбране формирана је и *Ујрава за међународну војну сарадњу*, која је податке од значаја за националну безбедност прибављала у оквиру дипломатских активности, тако да није имала статус класичне обавештајне службе.^[274] Такође, на нивоу Министарства иностраних послова основана је *7. ујрава Министарсћива вањских њослова*,^[275] и то на основу Закона о вањским пословима донетог октобра 1991. године.

На основу одлуке председника Републике Хрватске исте године је формиран *Уред за заштитију уставној њорейка (УЗУП)*, чија је основна надлежност била координација и надзор над радом безбедносно-обавештајног система новонастале државе. Током 1993. године формирана је Хрватска извјештајна служба (ХИС), а УЗУП престаје са радом након што је исте године, новом одлуком председника, формиран *Уред за националну сћурносћ (УНС)*,^[276] чија су надлежност и делокруг рада коначно законски дефинисани Законом о Уреду за националну сигурност 1995. године.^[277] Када је војна компонента у питању, 1997. године су основане две обавештајно-безбедносне службе: *Ујрава за обавештајне њослове Главној сћожера* и *Ујрава за обавештајно-аналитичке њросудбе*.^[278] Тиме је заокружено

[272] Član 11. Zakona o unutarnjim poslovima (pročišćen tekst), Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 29/91 od 27. maja 1991,

[273] Ozren Žunec, Darko Domišljanović, *Obaveštajno sigurnosne službe Republike Hrvatske*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2000, str. 60.

[274] Миодраг Лемајић, „Обавештајно безбедносне службе Републике Хрвајтске – механизми контроле“, Политичка ревија, бр. 2/2011, Београд, 2011, стр. 373.

[275] Zakon o vanjskim poslovima, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 48/96 od 11. juna 1996.

[276] Доступно на: <https://www.soa.hr/hr/o-nama/povijest/> (28. 4. 2020).

[277] Zakon o Uredu za nacionalnu sigurnost, Narodne novine, „Službeni list RH“, br. 37/95 od 1. juna 1995.

[278] Ozren Žunec, Darko Domišljanović, *Obaveštajno sigurnosne službe Republike Hrvatske*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2000, str. 96.

формирање „обавештајне заједнице“ Републике Хрватске по узору на обавештајну заједницу Сједињених Америчких Држава (САД), коју су до 2002. године чиниле следеће институције:

- 1) *Уред за националну сигурносћ (УНС)* и у оквиру њега *Хрватска извештајна служба (ХИС), Стожер осигурања и Надзорна служба;*
- 2) *Национална служба електронској извиђања (НСЕИ)*, као војно-цивилна обавештајна институција;
- 3) *Сигурносно-информативна служба (СИС)* у оквиру Министарства одбране;
- 4) *Управа за обавештајно-аналитичке пресудбе* Министарства одбране;
- 5) *Служба за заштитну уставној порејка (СЗУП)* у оквиру Министарства унутрашњих послова;
- 6) *Извештајна служба Главној стожера Хрватске Војске (ИУ-ГС-ХВ)*, и
- 7) *Управа Министарства вањских послова.*^[279]

Усмеравање рада и контролу безбедносно-обавештајне заједнице Републике Хрватске вршило је *Вијеће за одбрану и националну сигурносћ*, којим је председавао председник Републике, а његови чланови били су председник Владе, председник Сабора, министар одбране, министар унутрашњих послова, министар спољних послова, начелник главног стожера Оружаних снага, руководиоци Уреда националне сигурности и Хрватске извештајне службе.^[280]

Уред за националну сигурносћ био је орган задужен да усклађује и контролише рад органа државне управе и министарстава задужених за заштиту националне безбедности. Уред је у свом саставу имао и два стручна тела: Стожерни одбор националне сигурности (СОНС)^[281] и Координацијски одбор обавештајне заједнице (КООЗ). СОНС је координирао и усклађивао рад министарстава задужених за заштиту

[279] Милован Трбојевић, Бранислав Свирчевић, „Безбедносно-обавештајни систем Републике Хрватске: организација, надлежности и контрола“, *Култура полиса*, год. XVII, бр. 43, Култура–Полис, Нови Сад, 2020, стр. 323–324.

[280] Милан Милошевић, Зоран Срећковић, *Безбедносне службе света*, Војноиздавачки завод, Београд, 2010, стр. 494.

[281] Član 7. Zakona o Uredu za nacionalnu sigurnost, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 37/95 od 1. juna 1995,

националне безбедности, пре свих Хрватске извјештајне службе и Надзорне службе,^[282] док је КООЗ био надлежан за оперативно извршавање задатака и реализацију одлука СОНС-а.^[283]

Хрвајтска извјештајна служба (ХИС), до реформе обавештајне заједнице из 2002. године, представљала је једину безбедносну институцију са обавештајним карактеристикама на организационом и функционалном нивоу. ХИС је своје активности базирала на прикупљању, обједињавању, обради, процени и анализи обавештајних података у иностранству који су од значаја за националну безбедност Републике Хрватске, а који су у форми одговарајућих обавештајних докумената прослеђивани председнику Републике, премијеру и члановима Владе.^[284]

Служба за заштитиу уставној поретку је на основу Закона о унутарњим пословима^[285] у својој надлежности имала очување Уставом утврђеног поретка и представљала је безбедносну службу која се бавила класичним контраобавештајним радом. Њени припадници су располагали полицијским овлашћењима, а њихове активности су се састојале од прикупљања података и информација од значаја за националну безбедност, а такође су предузимали законом предвиђене мере и радње ради откривања и спречавања активности које су усмерене на подривање и рушење уставног поретка Републике Хрватске.

Сиурносно-информативна служба (СИС) представљала је војну службу безбедности која се бавила заштитом безбедности оружаних снага и Министарства одбране Републике Хрватске. Ова служба безбедности је од оснивања била под контролом Хрватске демократске заједнице, тако да су примарне активности сигурносно-информативне службе биле усмерене на успостављање политизације и потпуне контроле ХДЗ-а над хрватским војним снагама.^[286]

[282] Андреја Савић, Милан Делић, Младен Бајагић, *Безбедноснi свeишa*, Институт безбедности, Београд, 2002, стр. 451.

[283] Младен Бајагић, *Шпирјунаџа и XXI веку – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, MARSО d. o. o., Београд, 2010, стр. 380.

[284] Андреја Савић, Милан Делић, Младен Бајагић, *Безбедноснi свeишa*, Институт безбедности, Београд, 2002, стр. 452.

[285] Члан 14. Закона о унутарњим пословима (прочишћен текст), Народне новине, „Службени лист РН“, број 29/91 од 27. маја 1991.

[286] Андреја Савић, Милан Делић, Младен Бајагић, *Безбедноснi свeишa*, Институт безбедности, Београд, 2002, стр. 452. Иако након формирања СИС није било најјасније да ли она делује у саставу Министарства одбране или Главног стојера Хрватске Војске (ГСХВ), током 1992. године пребачена је на иницијативу министра

Ова служба је била надлежна за планирање, организовање и реализацију контраобавештајних послова у оружаним снагама Републике Хрватске, али се бавила и пословима физичке заштите високих званичника министарства одбране, те објеката од посебног значаја за МО. У извршавању послова и активности из свог делокруга рада, СИС је излазила из оквира својих надлежности, те је спроводила и обавештајне активности изван граница хрватске територије.^[287]

Национална служба електронској извиђања била је обавештајна институција са војно-цивилним карактеристикама, а њен основни задатак био је да врши планирање, координацију, руковођење и надзор активности у вези са прикупљањем података путем електронског снимања и пресретања телекомуникационих веза страних земаља (IMINT и SIGINT).^[288] Исто тако, у надлежности ове службе били су и послови криптографије у системима органа јавне управе и државне власти.

Извештајна управа Главной стожера оружаних снага или *Петта управа Министарства одбране Републике Хрватске* представљала је војну службу која је у надлежности имала прикупљање обавештајних сазнања о оружаним снагама како суседних земаља, тако и земаља које су војно могле угрозити националну безбедност и територијални интегритет Републике Хрватске. Током оружаних дејстава на простору Хрватске, ова војна обавештајна служба била је ангажована на праћењу активности војске Војске Републике Српске Крајине (ВРСК), њеног борбеног распореда и кретања јединица ВРСК, а у свом раду служила се тада врло софистицираним средствима извиђања из ваздуха (беспилотне летелице), које су касније одиграле значајну улогу у пружању обавештајне подршке у завршним ратним операцијама на простору Хрватске („Бљесак“ и „Олуја“).^[289]

Управа за извештајно-аналитичке просудбе, односно Управа за обавештајно-аналитичку делатност деловала је као ресорна

одбране у МО, заједно са Војном полицијом. И поред ове организационе промене када је припојена МО, СИС је и даље остала у односима субординације са ГСХВ. Видети: Ozren Žunec, Darko Domišljanović, *Obaveštajno sigurnosne službe Republike Hrvatske*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2000, str. 83–84.

[287] Миодраг Лемајић, „Обавештајно-безбедносне службе Републике Хрватске – механизми контроле“, *Политичка ревија*, бр. 2/2011, Београд, 2011, стр. 372.

[288] Андреја Савић, Милан Делић, Младен Бајагић, *Безбедност свећа*, Институт безбедности, Београд, 2002, стр. 452.

[289] Ozren Žunec, Darko Domišljanović, *Obaveštajno sigurnosne službe Republike Hrvatske*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2000, str. 89.

служба Министарства одбране Републике Хрватске са примарним активностима везаним за обраду, процену и анализу обавештајних података прикупљених од стране *Извјештајне управе Главног стожера* оружаних снага. Ова управа се фактички састојала од две специјализоване службе са раздвојеним надлежностима из домена оперативног рада и аналитике, тако да је једна служба била смештена у оквиру МО, а друга у оквиру Главног стожера оружаних снага.^[290]

7. *Управа Министарства вањских послова Републике Хрватске* је представљала наследницу Службе за истраживање и документацију (СИД) некадашње СФРЈ, а једним својим делом налазила се у оквиру Министарства вањских послова Хрватске.^[291] Ова управа се у свом раду бавила офанзивно-обавештајном делатношћу, али исто тако и заштитом безбедности комуникационих система, као и контраобавештајним активностима и пословима заштите комуникационих канала и безбедности дипломатско-конзуларних представништава Министарства иностраних послова у иностранству.^[292] Због својих обавештајних активности у иностранству, делокруг рада ове управе се у значајној мери преклапао с делокругом рада Хрватске извјештајне службе (ХИС).

До тада најкомплекснија реформа безбедносно-обавештајног система Републике Хрватске реализована је 2002. године, након доношења *Закона о сигурносним службама Републике Хрватске* у марту 2002. године. Овим законом су основане следеће обавештајно-безбедносне установе:

- 1) *Обавјештајна ајенција (ОА)*;
- 2) *Пројубавештајна ајенција (ПОА)*, и
- 3) *Војна сигурносна ајенција (ВСА)*.

Истим законом^[293] предвиђено је оснивање и *Завода за информацијску сигурност и кријиво-заштитну технологију*, који није

[290] Str. 97–98.

[291] Закон о inostranim poslovima, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 53/1991 od 28. juna 1991. godine i Закон о vanjskim poslovima, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 48/96 od 11. juna 1996.

[292] Миодраг Лемајић, „Обавештајно безбедносне службе Републике Хрватске – механизми контроле“, Политичка ревија, бр. 2/2011, Београд, 2011, стр. 381.

[293] Član 87. Закона о сигурносним службама Републике Хрватске, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 32/02 od 26. marta 2002.

имао статус службе безбедности, већ је у питању била специјализована институција Владе која је у надлежности имала развој протокола, опреме, средстава и технологије намењене за заштиту тајних података, информационих и телекомуникационих система, мрежа и канала, који се користе за размену тајних података у систему националне безбедности Хрватске. Завод је фактички представљао подршку активностима обавештајних и безбедносних служби Хрватске.

Ради унапређења сарадње највиших државних званичника у координацији рада безбедносно-обавештајног система основано је *Вијеће за националну сигурносћ*, у оквиру којег је деловао *Уред Вијећа за националну сигурносћ*, које је обезбеђивало техничку и логистичку подршку Вијећу. Такође, формиран је и *Савјет за координацију сигурносних служби* који се бавио пословима из домена усклађивања рада обавештајних и служби безбедности, а *Вијеће за надзор сигурносних служби* представљало је цивилни облик контроле безбедносно-обавештајног система. Хрватски сабор вршио је непосредну парламентарну контролу (кроз одобравање буџета и доношење закона), али и посредно (посредством одбора надлежног за националну сигурносћ).^[294] Национални парламент је током марта 2002. године донео и Стратегију националне безбедности^[295] и Стратегију одбране, а ови стратешко-доктринарни документи су представљали основу за Војну стратегију председника Републике донету 2003. године.^[296]

Обавјештајна агенција је правни следбеник Хрватске извјештајне службе и представљала је централну, аутономну и цивилну обавештајну институцију Републике Хрватске. Обавештајна агенција је деловала у иностранству и била је надлежна за прикупљање, анализирање, обраду и оцену података војне, привредне, безбедносне и политичке природе о другим државама, међународним владиним

[294] Član 80. Zakona o sigurnosnim službama Republike Hrvatske.

[295] Према овој стратегији наменски формиране институције су оружане снаге, обавештајно сигурносне службе, полиција и посебна управљачка и политичка тела. Такође, Република Хрватска је у овом стратешко-доктринарном документу дефинисала да је ширење Европске уније и НАТО пакта најважнији међународни процес за ту земљу и да је интеграција у ове међународне институције један од најважнијих националних циљева Републике Хрватске. Видети: *Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske*, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 32/02 od 19. marta 2002.

[296] Видети: Stjepan Domjančić, „Strateška razvojna vizija odbrambenog sustava: konceptualizacija u Hrvatskim uvjetima“, u: *Sigurnost i odbrana Republike Hrvatske u euroatlantskom kontekstu*, Tomislav Smerić, Gabrijela Sabol (ur.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2009. str. 51–74.

и невладиним организацијама, политичким, економским и војним савезима, као и података који се односе на намере, могућности, прикривене планове и тајна деловања група и појединаца усмерених на угрожавање националне безбедности Републике Хрватске.^[297]

Пројубавјештајна ајенција (ПОА) настала је на институционалним и кадровским темељима Службе за заштиту уставног поретка, те је била организована као територијална контраобавештајна служба задужена за планирање и спровођење контраобавештајних активности на територији Републике Хрватске. Ова агенција је дефинисана као централна аутономна институција и на основу таквог статуса у систему безбедности за свој рад била је директно одговорна Влади. У надлежности ПОА било је прикупљање, анализа, обрада и оцена података о деловању страних обавештајних служби, али и о активностима појединаца, група и организација на територији Хрватске усмерених на угрожавање националне безбедности.^[298]

Војно сигурносна ајенција је представљала војну, ресорну, територијалну контраобавештајну безбедносну службу задужену за пружање подршке Министарству одбране и Оружаним снагама у заштити суверенитета, независности, опстанка и територијалне целовитости Хрватске.^[299] Настала је обједињавањем Сигурносно-информативне службе и Обавештајне службе Министарства одбране.

Последња значајна реформа безбедносно обавештајног система Републике Хрватске извршена је 2006. године доношењем Закона о сигурносно-обавештајном саставу Републике Хрватске^[300] који је као компоненте безбедносно-обавештајног система државе дефинисао:

- 1) *Вијеће за националну сигурносћ;*
- 2) *Савјет за координацију сигурносно-обавјештајних ајенција;*
- 3) *Уред Вијећа за националну сигурносћ;*
- 4) *Завод за сигурносћ информацијских сусћава;*
- 5) *Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација;*
- 6) *Сигурносно-обавјештајна ајенција, и*
- 7) *Војна сигурносно-обавјештајна ајенција.*

[297] Član 7. Zakona o sigurnosnim službama Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 32/02 od 26. marta 2002.

[298] Član 8. Zakona o sigurnosnim službama Republike Hrvatske.

[299] Član 10. Zakona o sigurnosnim službama Republike Hrvatske.

[300] Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, „Narodne novine“, br. 79/06 i 105/06, na snazi od 16. jula 2006.

На основу овог закона, руковођење и надзор над свим елементима обавештајне заједнице Републике Хрватске поверено је руководеће-надзорним елементима, у чији састав улази законодавна и извршна компонента.^[301]

Безбедносно обавештајне установе Републике Хрватске свој рад темеље на: Уставу Републике Хрватске, законима и подзаконским актима донетим за домен безбедности, затим Стратегији националне безбедности Републике Хрватске, Стратегији одбране Републике Хрватске, годишњим смерницама за рад безбедносно-обавештајних агенција, али и захтевима надлежних државних органа, односно захтевима корисника резултата рада служби.^[302]

2.1. Вијеће за националну сигурност (ВНС)

Вијеће за националну сигурност је централно руководеће, координационо и надзорно тело у сфери националне безбедности, одбране, унутрашње политике, заштите људских права и основних слобода, као и у случајевима технолошких катастрофа и великих природних несрећа.^[303] У оквиру својих надлежности, Вијеће врши следеће послове: 1) разматра и процењује обавештајне и безбедносне претње и ризике, разматра питања из делокруга надлежности министарства и других државних тела која се односе на националну безбедност, те доноси смернице и закључке о начинима заштите и остваривања интереса националне сигурности; 2) разматра питања из делокруга рада сигурносно-обавештајних агенција и начине остваривања сарадње председника Републике и Владе у усмеравању рада сигурносно-обавештајних агенција и одобрава сарадњу са одговарајућим службама других земаља; 3) утврђује годишње смернице за рад сигурносно-обавештајних агенција и друге одлуке којима председник Републике и Влада усмеравају рад сигурносно-обавештајних агенција и других органа који учествују у заштити националне безбедности Републике Хрватске; 4) утврђује мере које предузимају председник

[301] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 224.

[302] Члан 2. Закона о сигурносно-обавештајном sustavu Republike Hrvatske, „Narodne novine“, br. 79/06 i 105/06, na snazi od 16. jula 2006.

[303] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 225.

Републике и Влада у вези са резултатима надзора над радом служби и других органа који учествују у заштити националне безбедности; 5) утврђује предлог средстава за рад служби безбедности и других органа; 6) утврђује предлог средстава за рад служби и других органа у републичком буџету, и 7) разматра и друга питања у вези са радом и управљањем сигурносно-обавјештајних агенција и других тела сигурносно-обавјештајног система.^[304]

Чланови већа су: председник Републике Хрватске, председник Владе, члан Владе задужен за националну сигурност, министар спољних послова, министар унутрашњих послова, министар одбране, министар правосуђа, саветник председника Републике надлежан за националну безбедност, начелник Главног стожера Оружаних снага Републике Хрватске, директори *Сигурносно-обавјештајне агенције* и *Војне сигурносно-обавјештајне агенције*, те председник *Уреда Вијећа за националну сигурност*, док у раду по потреби учествује и председник Сабора. И друга лица могу учествовати у раду Вијећа, па тако у случају ратног стања и стања непосредне ратне опасности, у његовом раду учествују и председник *Одбора Сабора надлежног за националну сигурност*, министар финансија и министар правде. Седницу Вијећа заједнички сазивају председник Републике Хрватске (који је председавајући Вијећа) и председник Владе, одлучују о њеном дневном реду и потписују одлуке које се доносе на седницама Вијећа.^[305]

2.2. Савјет за координацију сигурносно-обавјештајних агенција

Савјет за координацију сигурносно-обавјештајних агенција је руководеће стручно тело које управља службама безбедности у оперативном смислу и чије се надлежности простиру на читав безбедносно-обавештајни систем Хрватске.^[306] Савјет проводи одлуке председника Републике и Владе Републике Хрватске које су везане за усмеравање рада служби безбедности. Такође, Савјет има следеће надлежности: операционализује одлуке *Вијећа за националну сигурност*

[304] Član 3. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

[305] Član 4. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[306] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 226.

које се односе на рад служби и других органа безбедносно-обавештајног система; оперативно усклађује рад служби и других органа безбедносно-обавештајног система; доноси мишљења о сарадњи са одговарајућим страним службама; даје предлоге *Вијећу* и предузима друге мере за повећање ефикасности и унапређење рада безбедносно-обавештајних агенција.^[307] С обзиром на законску обавезу безбедносних служби Републике Хрватске да међусобно сарађују и размењују податке, *Савјет* обавештава *Вијеће за националну сигурност* о потреби доношења одлука на тактично-оперативном нивоу како би се спроводила сарадња безбедносно-обавештајних агенција уколико иста није постигнута на адекватан начин.^[308]

У раду *Савјета за координацију сигурносно-обавјештајних агенција* учествују: члан Владе задужен за националну сигурност (као председник *Савјета*), саветник председника Републике за националну безбедност (као заменик председника), директори служби безбедности (СОА и ВСОА) и председник Уреда Вијећа за националну сигурност (УВНС). У одређеним случајевима, седницама *Савјета* могу присуствовати и: Главни државни тужилац, директори УСКОК-а^[309], полиције, финансијске полиције, царине, Уреда за спречавање прања новца, представник Министарства спољних послова задужен за послове безбедности и други руководиоци одговарајућих инспекцијских и надзорних тела.^[310] Седнице *Савјета* сазивају се најмање једном месечно, а председник *Савјета* (који председава седницама и заједно са замеником потписује одлуке) и његов заменик заједнички утврђују време одржавања седница и њихов дневни ред, док предлоге

[307] Član 5. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006

[308] Član 58. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[309] УСКОК – Уред за сузбијање корупције и организованог криминала је специјализовано тело државног тужилаштва Републике Хрватске основано 2001. године са седиштем у Загребу, с примарним циљем сузбијања дела корупције и организованог криминала. УСКОК има ингеренције на читавој територији Републике Хрватске, а у његовом саставу налази се седам јединица: 1) одељење тужилаца, 2) одељење за спречавање појава корупције и односе са јавношћу, 3) одељење за истраживање и документацију, 4) одељење за међународну сарадњу и заједничке истраге, 5) одељење за истраживање имовинске користи стечене кривичним делом, 6) секретаријати, и 7) пратеће службе. Видети на: <http://www.dorh.hr/Default.aspx?sec=606> (8. 4. 2021).

[310] Član 5. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

за поједине тачке дневног реда могу дати и директори служби и председник УВНС појединачно.^[311]

2.3. Уред Вијећа за националну сигурност (УВНС)

Уред Вијећа за националну сигурност^[312] је стручно тело одговорно за утврђивање и спровођење активности везаних за: 1) административне послове за потребе *Вијећа за националну сигурност* и *Савјешта за координацију сигурносно-обавјештајних агенција*; 2) послове који Вијећу омогућавају анализу извештаја служби безбедности, оцену постизања циљева у њиховом раду и оцену спровођења одлука председника Републике и Владе у усмеравању рада сигурносно-обавјештајних агенција; 3) послове који председнику Републике и Влади омогућавају надзор над радом служби безбедности; 4) обједињавање извештаја и информација које добија од служби; 5) израду периодичних извештаја по подручјима и линијама рада служби, и 6) анализу и оцену података од значаја за националну безбедност Републике Хрватске и обављање послова и задатака председника Републике и Владе. На захтев председника Републике Хрватске и председника Владе *Уред Вијећа* сарађује са службама у изради стратешких процена и оцена безбедносних појава индикативних за националну безбедност Републике Хрватске.^[313]

Поред наведеног, УВНС је одговоран и за утврђивање и спровођење стандарда и мера безбедности информационих система у државним органима Републике Хрватске, као и приликом размене података са одређеним степеном тајности^[314] између Републике Хрватске и страних држава и организација. У оквиру УВНС делује организациона јединица под називом *Средишњи рејисџар* која је задужена за пријем, чување и дистрибуцију информација и докумената у размени са другим државама и организацијама.^[315]

[311] Član 5. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[312] Видети на: <https://www.uvns.hr/hr/o-nama/uvodna-rijec> (8. 4. 2021).

[313] Član 6. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

[314] У Закону о тајности података из 2007. године дефинисани су степени тајности на следећи начин: 1) врло тајно, 2) тајно, 3) поверљиво, 4) ограничено. Видети: Zakon o tajnosti podataka, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/07 od 18. jula 2007.

[315] Član 7. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

Уредом Вијећа за националну сигурност руководи председник са статусом функционера којег именује и разрешава председник Републике и председник Владе. Мандат председника траје четири године и на ову дужност може бити именован највише два пута узастопно.^[316] УВНС је у обавези да председнику Републике Хрватске и председнику Владе доставља годишње и ванредне извештаје о свом раду, као и о раду служби и *Ойеративно-техничкој ценџра за надзор телекомуникација* (ОТЦ).^[317] Такође, ово стручно тело доставља годишње и периодичне извештаје Хрватском сабору и *одбору Хрвајској сабора надлежном за националну сигурносћ*, а који се односе на послове надзора предузетих у сврху контроле поштовања уставом гарантованих права грађана.^[318] У свом раду, Уред Вијећа не сме обављати послове који су у надлежности безбедносно-обавештајних агенција републике Хрватске.^[319]

2.4. Завод за безбедност информационих система (ЗСИС)

Завод за безбедносћ информационих систѐма (*Завод за сигурносћ информацијских сусџава – ЗСИС*) централни је државни орган у чијој су надлежности активности заштите безбедности података у техничко-информационој сфери. То укључује следеће послове: заштита безбедности информационих система и мрежа државних органа; израда безбедносних акредитација информационих система и мрежа државних органа; управљање криптоматеријалима који се користе приликом размене података са одређеним степеном тајности између државних органа Републике Хрватске и других држава и организација; координација активности на плану превенције и отклањања проблема везаних за безбедност рачунарских мрежа у државним органима, као и послови истраживања, развоја и испитивања технологија које су намењене за заштиту података са одређеним степеном тајности, те издавање сертификата за њихову употребу.^[320]

Заводом руководи *дирекџор* кога решењем именује и разрешава Влада, на предлог *Савјетџа за координацију сигурносно-обавјешџајних аџениџа*. Као и у случају УВНС, мандат председника траје

[316] Їланови 10–11. Закона о сигурносно-обавјешџајном сусџаву Републике Хрватске.

[317] Їлан 8. Закона о сигурносно-обавјешџајном сусџаву Републике Хрватске.

[318] Їлан 8. Закона о сигурносно-обавјешџајном сусџаву Републике Хрватске.

[319] Їлан 9. Закона о сигурносно-обавјешџајном сусџаву Републике Хрватске.

[320] Їлан 14. Закона о сигурносно-обавјешџајном сусџаву Републике Хрватске.

четири године и он може бити једном реизабран, а председник *Завода* доставља извештаје о раду овог органа директору *Уреда Вијећа за националну сигурност*.^[321]

2.5. Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација (ОТЦ)

Закон о сигурносно-обавјештајном саставу Републике Хрватске из 2006. године не дефинише Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација као класичну безбедносно-обавештајну установу, али исто тако предвиђа да њени припадници имају статус овлашћеног службеног лица, те да располажу службеном легитимацијом и службеном значком.^[322] Иначе, Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација је централна техничка институција која за потребе безбедносно-обавештајних служби и других надлежних државних органа спроводи мере активације и управљања мерама тајног надзора телекомуникационих услуга. Такође, Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација (ОТЦ) координира радом правних и физичких лица која располажу јавном телекомуникационом мрежом и која пружају телекомуникационе услуге на територији Републике Хрватске.^[323] Правна и физичка лица су у обавези да о сопственом трошку осигурају услове за спровођење мере тајног надзора телекомуникационих услуга, и то тако што осигуравају и одржавају функцију тајног надзора телекомуникационих услуга и комуникационих водова до ОТЦ; осигуравају услове за трајан и директан приступ објектима и техничкој опреми ОТЦ; омогућавају услове за самостално спровођење мера тајног надзора телекомуникационог саобраћаја; чувају податке о оствареном телекомуникационом саобраћају који се односи на кориснике услуга за период од годину дана, а на захтев ОТЦ достављају и податке о свим средствима комуникације која су се појавила на одређеној локацији унутар земље, без обзира на постојање телекомуникационих активности у последњих 48 сати.

[321] Član 15. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[322] Видети: Pravilnik o izgledu, sadržaju i pravu upotrebe službene iskaznice i službene značke službenih osoba operativno-tehničkog centra za nadzor telekomunikacija, „Narodne novine“, br. 79/06 i 105/06.

[323] Član 18. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

Министарство одбране и Оружане снаге Републике Хрватске који располажу сопственим телекомуникационим мрежама такође су у обавези да ОТЦ омогуће спровођење мера тајног прикупљања података, као и да осигурају услове за директан приступ објектима и техничкој опреми за самостално имплементирање мера, а ове обавезе прописује министар одбране на предлог директора Војне сигурносно-обавјештајне агенције (ВСОА).^[324] Руковођење Оперативно-техничким центром поверено је директору којег именује и разрешава Влада, а на предлог *Савјешта за координацију сигурносно-обавјештајних агенција*. Мандат директора је четири године и на исту функцију може бити поново именован на исти период. Директор извештаје о раду ОТЦ подноси *Уреду Вијећа за националну сигурност*.^[325]

2.6. Сигурносно-обавјештајна агенција (СОА)

Сигурносно-обавјештајна агенција је централна, аутономна, цивилна безбедносно-обавештајна служба, која је директно потчињена Влади Републике Хрватске, а настала је интеграцијом *Прошубавјештајне агенције* и *Обавјештајне агенције* од којих је у потпуности преузела надлежности.^[326] Деловање СОА на територији Републике Хрватске усмерено је на спречавање активности или радњи предузетих ради угрожавања Уставом утврђеног поретка, угрожавања безбедности државних органа, грађана и националних интереса посредством: 1) тероризма и других облика организованог насиља; 2) обавештајних активности страних обавештајних служби, организација и појединаца; 3) екстремистичких организација и деловања група и појединаца; 4) угрожавања сигурности највиших државних функционера и штићених објеката и простора; 5) организованог и привредног криминала; 6) неовлашћеног уласка у заштићене информационе и комуникационе системе државних органа; 7) одавања тајних података од стране руководиоца и запослених у оквиру државних органа, научних институција и организација којима је поверено вршење јавних овлашћења, и 8) других активности усмерених на

[324] Članovi 19–20. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[325] Član 21. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[326] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obavještajno-bezbednosni sistemi*, MARSO d. o. o., Beograd, 2010, str. 380.

угрожавање националне безбедности.^[327] СОА за свој рад одговара Сабору, председнику Републике, Влади, *Уреду Вијећа за националну сигурносћ* и *Вијећу за грађански надзор* сигурносно-обавештајних агенција. О својим активностима СОА доставља годишње (редовне) и повремене (ванредне) извештаје председнику Републике, председнику Владе, председнику Хрватског сабора, председнику *Савјеша за координацију сигурносно-обавештајних агенција*, *Уреду Вијећа*, одбору Хрватског сабора, и уколико се то тиче њиховог делокруга рада, извештава и поједине министре, државног тужиоца, државне функционере, директора полиције и др.^[328]

Послови СОА, као безбедносно-обавештајне службе су следећи: прикупљање, анализа, обрада и оцена података политичке, привредне, научно-технолошке и безбедносне природе, а који се односе на стране државе, организације, политичке и привредно-економске савезе, групе и појединце, а посебно оне информације које указују на намере, могућности, прикривене планове и тајне активности усмерене на угрожавање националне безбедности, односно податке који су од значаја за националну безбедност Републике Хрватске.^[329] У надлежности СОА су и: 1) борба против тероризма;^[330] 2) борба против екстремизма и радикализма; 3) супротстављање деловању страних обавештајних служби; 4) брига о стабилности у окружењу

[327] Član 23. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

[328] СОА своје извештаје доставља путем писаних аналитичких информација, а уколико тако налажу потребе хитности, може извештавати и усмено. Подаци у извештајима морају бити јасни, сажети и проверени. Dostupno na: <https://www.soa.hr/hr/o-nama/izvjescivanje> (17. 4. 2021).

[329] Član 23. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

[330] Република Хрватска је међу првим земљама у региону стратегију борбе против тероризма нормативно-правно обликовала доношењем Националне стратегије за превенцију и сузбијање тероризма, коју је Влада Републике Хрватске донела током новембра 2008. године. Примарни услови који су утицали на доношење Националне стратегије јесу приступање Републике Хрватске Европској унији, затим препоруке Европске комисије и Мониторинг тима Савета безбедности, предлози ОЕБС-а, и Савета Европе, концепт борбе против тероризма у оквиру НАТО, те потреба за квалитетнијом превенцијом тероризма и остварењем што вишег нивоа националне безбедности. Бориша Лечић, „Европски модели организације и надлежности служби безбедности у сузбијању тероризма“ (Докторска дисертација), Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2014, стр. 291.

и праћење политичко-безбедносне ситуације у земљи и ван њених граница; 5) борба против корупције, 6) супротстављање организованом криминалу; 7) праћење стања у области економије и привреде, унутар државе и у окружењу; 8) енергетска безбедност; 9) супротстављање глобалним изазовима; 10) безбедност информационо-комуникационих технологија (сајбер безбедност) које се користе у раду државних тела и правних и физичких лица чији су послови везани за заштиту националне безбедности; 11) расветљавање ратних злочина; 12) контраобавештајна заштита објеката, лица и простора у земљи и у иностранству; 13) заштита безбедности тајних података и информација које СОА прикупи у свом раду и 14) спровођење безбедносних провера за запослене у институцијама безбедносно-обавештајног система и друга физичка и правна лица чији су послови везани за заштиту националне безбедности.^[331]

У оквиру контраобавештајне заштите и супротстављању деловања страних обавештајних служби, СОА реализује низ активности везаних за: истраживање и праћење обавештајних активности иностраних служби безбедности, као и идентификацију њихових извора; супротстављање сајбер шпијунажи и другим облицима шпијунаже коришћењем модерних технологија; спровођење контраобавештајних активности у Републици Хрватској, као и у иностранству; израда безбедносних провера; надзирање заштите поверљивих података; подизање нивоа безбедносне културе хрватских држављана који имају приступ поверљивим подацима, као и саветовање са другим државним органима у циљу заштите националне безбедности.^[332] СОА реализује и контраобавештајну заштиту лица, објеката и простора кроз израду процена угрожености штићеног лица, објеката и простора, као и кроз спровођење безбедносних провера за лица која штићеним објектима и просторима имају приступ. Такође, безбедносна заштита се реализује и приликом јавних окупљања у којима учествују штићена лица, а обухвата и мере противприслушне заштите и противприслушни преглед.^[333] СОА спроводи безбедносне провере и за следећа лица: функционере и запослене у безбедносно-обавештајним службама Републике Хрватске; руководиоца и запослене у *Уређу Вијећа за националну сигурност* (УВНС); директора и запослене

[331] Видети на: <https://www.soa.hr/hr/podrucja-rada/> (18. 4. 2021).

[332] Видети на: <https://www.soa.hr/hr/podrucja-rada/strano-obavjestajno-djelovanje/> (21. 4. 2021).

[333] Видети на: <https://www.soa.hr/hr/podrucja-rada/protuobavjestajna-zastita/> (21. 4. 2021).

у *Заводу за сигурности информацијских сусџава* (ЗСИС) и *Оператив-но-технички центар за надзор телекомуникација* (ОТЦ); чланове *Вијећа за грађански надзор сигурносно-обавештајних аџенција*; лица која се примају у хрватско држављанство и странце чији је боравак на територији Хрватске важан за националну безбедност.^[334]

Обавештајне активности СОА састоје се у следећем: прикупљање, анализа, обрада, процена и дистрибуција података надлежним органима, а који се односе на политичке, економске, научно-технолошке и безбедносне прилике у страним државама и међународним организацијама; праћење развоја догађаја у страним државама и међународним организацијама на дневном нивоу о чему обавештава доносиоце политичких одлука; издваја и класификује појаве од значаја за остварење интереса Републике Хрватске; прикупља податке у држави и у иностранству о намерама појединца, група, институција, страних држава и међународних организација да угрозе националну безбедност Републике Хрватске; организује оперативне активности у случају кризних ситуација у иностранству и активно учествује у пружању подршке и припреми хрватске цивилне и војне компоненте у међународним мировним мисијама.^[335]

Сигурносно-обавештајна аџенција сарађује са МУП Републике Хрватске, и то у поступцима регулисања статуса странаца (стицање држављанства Републике Хрватске, издавања виза и пословних дозвола, добијања азила и дозвола за боравак) као и хрватских држављана (престанак хрватског држављанства и издавање путних исправа).^[336] Такође, СОА у складу са међународним обавезама Републике Хрватске (које у значајној мери проистичу из чланства у НАТО и Европској унији) врши размену тајних података са обавештајно-безбедносним институцијама других земаља.^[337] СОА је на основу закона овлашћена

[334] Član 42. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006. Поступци прикупљања података и израде безбедносних провера прилагођени су стандардима НАТО и Европске уније, а три су врсте провера које спроводи СОА: 1) безбедносна провера за приступ тајним подацима, 2) потпуна безбедносна провера, и 3) безбедносна провера у сврху заштите сигурности штићених особа и објеката. Видети на: <https://www.soa.hr/hr/podrucja-rada/sigurnosne-provjere/> (21. 4. 2021).

[335] Видети: Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, MARSO d. o. o., Beograd, 2010, str. 390.

[336] Видети на: <https://www.soa.hr/hr/o-nama/izvjescivanje/> (24. 4. 2021).

[337] Član 58. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

да прикупља податке коришћењем јавних извора, кроз комуникацију са грађанима, те потраживањем службених података од државних органа, органа јединица локалне и регионалне самоуправе и правних лица, укључујући и увид у регистре, збирке података и службену документацију, те применом тајних поступака и мера.^[338] Мере тајног прикупљања података којима се привремено ограничава неко од дефинисаних права и слобода спроводе се искључиво у случајевима уколико не постоји могућност да се такви подаци прибаве на неки други начин, а уколико постоји могућност избора између више мера тајног прикупљања података, примениће се она којом се најмање задире у уставом заштићена права и слободе.^[339] Мере тајног прикупљања података које СОА спроводи су: 1) тајни надзор телекомуникационих услуга, активности и промета (тајни надзор садржаја комуникације, тајни надзор података о телекомуникационом промету, тајни надзор локације корисника и тајни надзор међународних телекомуникационих веза); 2) тајни надзор над поштанским и другим пошиљкама; 3) тајни надзор и техничко снимање унутрашњости објекта, затворених простора и предмета; 4) тајно праћење и осматрање уз визуелно снимање особа у отвореном простору и на јавним местима; 5) тајно праћење и осматрање уз звучно снимање садржаја комуникација особа у отвореном простору и на јавним местима, и 6) тајни откуп докумената и предмета.^[340] Податке прикупљене на овај начин СОА евидентира у виду збирки и других сличних регистара, те је дужна да исте штити од крађе и неовлашћеног увида. Лица која су упозната са подацима из оваквих евиденција дужна су да их чувају као тајну.^[341]

Када је у питању организациона структура СОА, она се састоји од централе и десет регионалних центара, који покривају територију читаве Републике Хрватске. На челу СОА је директор кога заједно именују и разрешавају Председник Републике и председник Владе и његов заменик. Директора СОА у одсуству мења његов заменик, а послови у центрالي Агенције се спроводе кроз кабинет директора, те кроз Управе задужене за оперативни рад, аналитику, технику, кадровске, правне и материјално-финансијске послове, те кроз Управу за контраобавештајну заштиту и надзор.^[342]

[338] Član 25. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[339] Član 33. stav 2. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[340] Član 33. stav 3. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[341] Član 39. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[342] Доступно на: <https://www.soa.hr/hr/o-nama/ustroj/> (21. 4. 2021).

2.7. Војна сигурносно-обавјештајна агенција (ВСОА)

Војна сигурносно-обавјештајна агенција (ВСОА) наследница је Војне сигурносне агенције,^[343] од које је у потпуности преузела делокруг рада и овлашћења. ВСОА је ресорна, војнобезбедносна агенција и има статус органа управе у саставу Министарства одбране, а основана је као подршка Министарству одбране и Оружаним снагама Републике Хрватске која спроводи обавештајне и контраобавештајне активности у циљу одбране суверенитета, независности и територијалног јединства Републике Хрватске. Надлежности ВСОА су: прикупљање, анализа, обрада и оцена податка о војскама и одбрамбеним системима других земаља, као и о спољним притисцима и иностраним активностима који могу утицати на војни систем безбедности Републике Хрватске. Исто тако, ВСОА на подручју Републике Хрватске прикупља, анализира, обрађује и оцењује податке о намерама, могућностима и плановима деловања појединаца, група и организација у земљи којима је циљ угрожавање одбрамбених потенцијала државе, те предузима мере у циљу откривања, праћења и супротстављања оваквим активностима.^[344] Као и СОА, ВСОА прикупља податке путем јавно доступних извора, комуникацијом са грађанима и потраживањем службених података од државних органа, као и кроз примену тајних поступака и мера.^[345]

У реализацији својих активности ВСОА је овлашћена да примењује тајне поступке и мере само према припадницима Министарства одбране и Оружаних снага Републике Хрватске. ВСОА је овлашћена да позове припаднике и запослене у оквиру наведених институција на оперативни разговор, а исто тако њени припадници располажу овлашћењима да остваре увид у документацију и податке у поседу припадника Министарства одбране и Оружаних снага уколико постоје основи сумње да стране обавештајне или безбедносне службе, појединци или групе припремају, односно предузимају радње које могу довести до угрожавања безбедности одбране Републике Хрватске.^[346] Уколико у свом раду ВСОА процени да би мере и радње

[343] Милан Милошевић, Зоран Срећковић, *Безбедносне службе светла*, Војноиздавачки завод, Београд, 2010, стр. 497.

[344] Član 24. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

[345] Član 25. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[346] Član 28. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

требало примењивати према лицима изван Министарства одбране и Оружаних снага Републике Хрватске, о томе се обавештава *Сигурносно-обавјештајна агенција* с којом се заједнички утврђују модалитети даљег поступања.^[347]

Поред примене мера тајног прикупљања података према лицима запосленим у Министарству одбране и Оружаним снагама Републике Хрватске, ВСОА врши и безбедносне провере за припаднике МО и Оружаних снага, као и особа које су у поступку пријема у радни однос у овим организацијама.^[348] Кроз сарадњу са МУП Републике Хрватске, Министарством спољних послова и СОА, ВСОА предузима мере безбедносне заштите припадника, састава, средстава, објеката и активности Министарства одбране и Оружаних снага Хрватске од спољних обавештајно-субверзивних и унутрашњих екстремистичко-терористичких, криминалних и сличних делатности.^[349] Исто тако, ВСОА учествује у контраобавештајној заштити штићених припадника МО и Оружаних снага, као и заштити објеката МО и Оружаних снага које одреди министар одбране, а учествује и у контраобавештајној заштити поступака производње наоружања и војне опреме за потребе Оружаних снага Републике Хрватске.^[350]

О резултатима свог рада ВСОА извештава једном годишње председника Републике, председника Хрватског сабора, председника одбора Хрватског сабора надлежног за националну сигурност, председника Владе и председника *Уреда Вијећа за националну сигурност*, а на захтев побројаних високих државних званичника ВСОА је у обавези да доставља и ванредне извештаје о стању националне безбедности.^[351]

Када су у питању прикупљање, анализа, обрада и оцена података о претњама по националну безбедност Републике Хрватске (нарочито потенцијалне терористичке активности), СОА и ВСОА су примарни фактори у превенцији и супротстављању угрожавајућим појавама. Исто тако, СОА и ВСОА сарађују са иностраним службама безбедности кроз заједничку едукацију, размену података, опреме,

[347] Član 26. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[348] Član 43. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[349] Милан Милошевић, Зоран Срећковић, *Безбедносне службе свећа*, Војноиздавачки завод, Београд, 2010, стр. 229.

[350] Član 46. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006,

[351] Član 55. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

али и кроз кооперацију у реализацији послова из свог делокруга рада.^[352] Поред Оперативно-техничког центра за надзор телекомуникација (ОТЦ), послове везане за информационо-техничку заштиту обављају и СОА и ВСОА, а уз претходну сагласност *Савјетца за координацију сигурносно-обавјештајних ајенција* имају овлашћења да доносе правила која се односе на техничке захтеве, развој одговарајуће техничке опреме, програмске подршке, техничких уређаја и друга питања везана за примену мера тајног надзора телекомуникација.^[353] У случају да припадници СОА и ВСОА у поступку прикупљања података дођу до сазнања да је учињено кривично дело које се процесуира по службеној дужности у обавези су да о томе известе Државно тужилаштво.^[354] Стога је евидентно да *Сигурносно-обавјештајна ајенција* (СОА) и *Војна сигурносно-обавјештајна ајенција* (ВСОА) имају веома значајну улогу у остваривању националних интереса Републике Хрватске дефинисаних *Сйрајшеијом националне сигурности Републике Хрвајске* из 2017. године.

2.8. Средишњица електроничког извиђања Главног стожера Оружаних снага

Средишњица електроничког извиђања Главног стожера Оружаних снага спроводи стратегијско електронско извиђање за потребе *Сигурносно-обавјештајне ајенције* (СОА) и *Војне сигурносно-обавјештајне ајенције* (ВСОА). Планове за спровођење стратешког електроничког извиђања са потребе СОА и ВСОА доноси *Савјетц за координацију сигурносно-обавјештајних ајенција* на предлог руководиоца тих служби, а за њихово спровођење задужен је министар одбране. Министар је дужан да у оквиру Главне инспекције одбране осигура спровођење надзора над законитошћу у раду *Средишњице електроничког извиђања* и да о извештају Главне инспекције обавештава Одбор Хрватског сабора надлежног за националну безбедност.^[355]

[352] Бориша Лечић, Европски модели организације и надлежности служби безбедности у сузбијању тероризма, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2014, стр. 294–295.

[353] Član 20. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

[354] Član 56. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[355] Član 57. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 od 5. jula 2006.

2.9. Систем контроле обавештајне заједнице Републике Хрватске

Обавештајна заједница Републике Хрватске је последњих деценија претрпела значајне организационе промене, а од 2009. године је једним делом интегрисана у обавештајно-безбедносне елементе НАТО алијансе, те је у значајној мери повећан степен очувања како националних интереса, тако и безбедности на националном нивоу. Парламентарну контролу над радом безбедносно-обавештајног система Републике Хрватске врши Сабор непосредно, путем доношења закона и ратификовања међународних уговора из области безбедности, али и посредством изгласавања буџета безбедносно-обавештајних установа. Такође, контрола се врши и преко *Одбора Сабора за националну безбедност* који је овлашћен да тражи: 1) извештаје од безбедносно-обавештајних агенција о мерама и радњама које спроводе, посебно извештаје о спровођењу мера тајног прикупљања података; 2) извештаје од председника Врховног суда Хрватске о предузетим мерама тајног прикупљања података; 3) извештаје о томе да ли агенције прикупљају податке који се тичу посланика или чланова његове породице.^[356] Овај одбор такође располаже овлашћењима да од *Уреда Вијећа за националну сигурност* (УВНС) затражи извештај о раду, као и обављање стручног надзора овог тела над радом служби. Поред тога, Одбор може обавити и непосредан надзор над радом служби, те саслушати директора и овлашћена службена лица безбедносних служби у вези са законитошћу примењених мера и радњи тих агенција, а такође може расправљати и о законитости финансијског и материјалног пословања служби, разматрати извештаје Омбудсмана о заштити права и слобода грађана у поступцима које предузимају службе безбедности, те анализирати рад безбедносног сектора у вези са спољном политиком Републике Хрватске.^[357] Уколико Хрватски сабор или *Одбор сабора за националну сигурност* од безбедносно-обавештајних агенција затраже извештаје, документацију или друге податке, *Савјет за координацију служби сигурносно-обавештајних агенција* и председник Врховног суда о томе ће обавестити УВНС, а УВНС ће руководиоца надлежне службе позвати да присуствује седници на којој се расправља о питањима из домена рада безбедносне службе. Хрватски сабор и Одбор сабора за националну сигурност

[356] Član 104. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[357] Član 105. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

немају могућност да остварују увид у податке о особама које сарађују или су сарађивале са службама, као ни у податке који су добијени од страних служби безбедности путем међународне размене.^[358]

Према Закону о сигурносно-обавјештајном саставу Републике Хрватске из 2006. године, стручни надзор над безбедносно-обавештајним установама и *Оперативно-техничким центром* (ОТЦ) врши *Уред Вијећа за националну сигурност* (УВНС) тако што: 1) прати и надзире законитост у раду служби; 2) прати и надзире остваривање прописаних циљева и делокруга рада служби; 3) прати и надзире делотворност и сврсисходност рада служби; 4) надзире примену мера тајног прикупљања података којима се ограничавају уставом гарантована права и слободе, 5) надзире употребе финансијских средстава за рад служби, и 6) надзире координацију и међународну сарадњу домаћих и страних служби безбедности, а у оквиру својих надлежности УВНС може да изврши увид у извештаје и друге документе безбедносних служби као и ОТЦ, те могу реализовати разговоре са руководиоцима и лицима запосленим у службама безбедности и ОТЦ.^[359] Уколико УВНС установи да је у раду појединих служби безбедности повређен Устав или важећи закони Републике Хрватске, у обавези је да предузме неопходне мере којима би се одмах уклониле установљене незаконитости, те да о томе извести председника Републике, председника Владе и председника Сабора.^[360]

Вијеће за грађански надзор сигурносно-обавјештајних агенција је тело задужено за спровођење цивилног надзора над радом безбедносно-обавештајних установа Републике Хрватске, а састоји се од председника и шест чланова, које именује Хрватски сабор на период од четири године. За свој рад Вијеће одговара Сабору, који преко надлежног одбора врши и надзор над законитошћу рада Вијећа. Надлежности Вијећа за грађански надзор сигурносно-обавјештајних агенција су: 1) праћење законитости у раду безбедносних служби; 2) праћење и надзор над применом мера тајног прикупљања података којима се ограничавају уставом загарантована људска права и слободе;

[358] Član 105. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[359] Član 107. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[360] УВНС обавештава председника Сабора једино у ситуацијама у којима је надзор над радом служби реализован на захтев Хрватског сабора, односно Одбора Хрватског сабора надлежног за националну сигурност. Видети: Član 109. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 од 5. jula 2006.

3) прикупљање података из оквира свог делокруга рада, који се у форми обавештења достављају *Вијећу за националну сигурносћ*, председнику Хрватског сабора, председнику одбора Хрватског сабора и директорима служби, и 4) пружање обавештења о начину подношења захтева од стране грађана, правних лица и државних органа.^[361] У оквиру својих надлежности, Вијеће има могућност увида у извештаје и друге документе безбедносно-обавештајних служби, а такође је овлашћено да реализује разговоре са руководиоцима и службеним лицима ангажованим у безбедносно-обавештајним агенцијама, када је то неопходно ради утврђивања законитости у њиховом раду.^[362] Подносиоца захтева (који могу бити физичка и правна лица, као и органи државне и јавне управе), Вијеће извештава о спроведеном надзору, а уколико се утврде незаконитости у поступању служби безбедности, ово тело је у обавези да о томе извести председника Републике, председника Владе и Главног државног тужиоца.^[363] Вијеће два пута годишње подноси извештај Хрватском сабору о свом раду, а чланови Вијећа су у обавези да као тајну чувају све информације до којих су дошли у свом раду, и то како за време обављања своје дужности, тако и по истеку мандата у Вијећу.^[364]

[361] Član 111. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[362] Član 111. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[363] Član 113. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

[364] Član 113–114. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.

3. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Политичке промене у Босни и Херцеговини (БиХ), започете су усвајањем уставних амандмана 1989. године, чиме су створени услови за формирање политичких партија, а потом и одржавање вишестраначких избора.^[365]

На вишестраначким изборима 1990. године у БиХ победиле су политичке партије формиране по националном принципу (Српска демократска странка, Странка демократске акције и Хрватска демократска заједница). Оне преузимају најважније полуге власти, а постепено и обавештајно-безбедносни систем који је до тада деловао на нивоу СР БиХ. Након отцепљења БиХ и избијања грађанског рата на том простору, формирана су два паралелна обавештајно-безбедносна система. Под бошњачком контролом остао је део МУП СР БиХ, док су у оквиру новоформиране Армије БиХ^[366] формиран и војни обавештајно-безбедносни органи. Насупрот томе, на делу територије СР БиХ на којој је основана Српска Република БиХ^[367] егзистирао је други део МУП-а СР БиХ, Војска Српске Републике БиХ^[368] у којој су такође основани обавештајно-безбедносни органи. По истом принципу као и БиХ, подељена је и бивша Служба државне безбедности (СДБ) МУП СР БиХ. На простору под бошњачком влашћу наставила је са радом део СДБ у коме су радили бошњачки и хрватски кадрови, а у Српској Републици БиХ основана је *Служба националне безбедности* (СНБ)^[369], која ће 1993. године променити име у *Ресор државне безбедности* (РДБ).^[370] Након војне конфронтације Бошњака и Хрвата

[365] Први вишестраначки избори за органе власти на свим нивоима у БиХ одржани су 18. 11. 1990. године.

[366] Основана 15. 4. 1992. године од дела јединица Територијалне одбране СР БиХ и паравојних добровољачких група.

[367] Проглашена је 9. 1. 1992. године, а 12. 8. 1992. године променила име у Република Српска.

[368] Основана је 12. 5. 1992. године одлуком Скупштине Српске Републике БиХ, а 1. 1. 2006. године ушла у састав Оружаних снага БиХ.

[369] Законом о унутрашњим пословима, који је донет 28. 2. 1992, уређено је да у оквиру МУП-а Српске Републике БиХ делују две службе: Служба јавне безбедности и Служба националне безбедности.

[370] Законом о изменама и допунама Закона о унутрашњим пословима, који је донет 30. 12. 1993, уређено је да у оквиру МУП-а Републике Српске делују: Ресор јавне безбедности и Ресор државне безбедности.

1993. године основан је трећи ентитет, односно Хрватска Република Херцег-Босна (ХР Х-Б)^[371], која је формирала посебан обавештајно-безбедносни систем. Дакле, на територији БиХ су у једном периоду егзистирала три паралелна обавештајно-безбедносна система.

У периоду од 1992. до 1996. године безбедносно-обавештајни систем Републике БиХ чинили су: *Савей за националну безбедносћ*; МУП у оквиру кога су деловале *Служба јавне безбедносћ* и *Служба државне безбедносћ*; *Конџраобавештајна служба Армије БиХ* и *Обавештајна одељење Минисџарсџва иносџраних џослова*.^[372]

У Хрватској заједници Херцег-Босни, од пролећа 1993. године функционисао је аутономни безбедносно-обавештајни систем кога су чиниле: *Служба националне сиџурносћ* (СНС), која је деловала на простору под контролом *Хрвајској већа одбране* (ХВО) и *Сиџурносно информатџивна служба* (СИС)^[373], која је након Дејтонског мировног споразума променила име у *Сиџурносно обавештајна служба*.

Вашингтонским споразумом од 18. марта 1994. године од ентитета ХР Х-Б и Републике БиХ под контролом Армије БиХ формирана је Федерација БиХ, међутим на том простору и даље су одвојено егзистирала обавештајно-безбедносни системи Републике БиХ и ХР Х-Б.

Почетком ратних сукоба у Српској Републици БиХ, односно касније Републици Српској, развио се аутономни безбедносно-обавештајни систем. Наиме, након поделе по националној основи МУП-а СР БиХ, основано је Министарство унутрашњих послова Српске Републике БиХ,^[374] што се сматра почетком изградње аутономног безбедносно-обавештајног система Српске Републике кога су до половине 1998. године сачињавале следеће установе: *Врховни савей одбране*, *Обавештајна уџрава Генералџџаба Војске Срџске Републике*, *Служба националне безбедносћ* (СНБ) (од 1993. године *Ресор државне безбедносћ* – РДБ) у оквиру МУП.^[375] Законом

[371] Хрватска заједница Херцег-Босна – политичка, културна и територијална целина Хрвата у БиХ, основана 18. 11. 1991. године прогласила је државу 28. 8. 1993. године и променила име у Хрватска Република Херцег-Босна.

[372] Андреја Савић, Милан Делић, Младен Бајаџић, *Безбедносћ свеџа*, Институт безбедности, Београд, 2002, стр. 502.

[373] Основни задаци ових служби су били контраобавештајна заштита територије и ХВО, те обавештајно деловање према оружаним снагама Армија: БиХ и РС.

[374] Почео с радом 1. 4. 1992. године, са седиштем у Српском Сарајеву.

[375] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, MARSО d. o. o., Beograd, 2010, str. 397.

о Обавештајно-безбедносној служби Републике Српске^[376] РДБ је реорганизован и 1998. године формирана је нова обавештајно-безбедносна институција под називом *Обавештајно безбедносна служба (ОБС)*. Она је дефинисана као аутономни државни орган Републике Српске задужен за реализацију обавештајних и контраобавештајних послова.

Дејтонским мировним споразумом предвиђено је постојање обавештајно-безбедносног система Федерације БиХ и Републике Српске, међутим, у пракси сва три обавештајно-безбедносна система наставила су да функционишу одвојено.

У јануару 1996. године парцијално је реорганизован безбедносно-обавештајни систем у ФБиХ. Наиме, укинута је СДБ и основана је нова аутономна обавештајно-безбедносна служба под именом *Агенција за истраживање и документацију (АИД)*. Поред тога, основана је и *Војна обавештајно-сијурносна служба ФБиХ*.^[377] Оваква структура обавештајно-безбедносних система остала је непромењена све до доношења Закона о *Обавештајно сијурносној служби Федерације БиХ*,^[378] 2002. године, којим су АИД и СНС интегрисане у нову обавештајно безбедносну установу под именом *Обавештајно сијурносна служба ФБиХ (ОСС)*. Реформа безбедносно-обавештајног система у БиХ спровођена је у континуитету до 2004. године и у том периоду донето је више закона који су дефинисали организацију и надлежности обавештајно-безбедносног система на државном нивоу.

„Организациона структура обавештајно-безбедносног система БиХ успостављена је у складу са уставним уређењем и административно-територијалном поделом државе. На нивоу БиХ устројено је Министарство безбедности које у свом саставу предвиђа више независних установа које обављају безбедносне послове. Поред тога, на нивоу БиХ аутономно делују и следеће обавештајно-безбедносне установе: *Обавештајно сијурносна агенција, Агенција за идентификацију докумената, евиденције и размену података* и обавештајно-безбедносни органи у Оружаним снагама и Министарству одбране БиХ.“^[379]

[376] „Службени гласник Републике Српске“, број 21/98.

[377] „Службене новине Федерације БиХ“, број 15/96.

[378] „Службене новине Федерације БиХ“, број 2/02.

[379] Милован Трбојевић, „Организација и надлежности обавештајно-безбедносног система Босне и Херцеговине“, *Култура пописа*, год. XVI, бр. 38, Култура–Полис, Нови Сад, 2019, стр. 111.

У складу са Уставом БиХ полицијски послови су у надлежности ентитета,^[380] а према Статуту Брчко дистрикта ови послови су у надлежности Дистрикта.^[381] Дакле, на нивоу ентитета формирана су Министарства унутрашњих послова, с тим да је министарство у РС надлежно за све полицијске послове који нису пренети у ингеренцију Министарства безбедности БиХ, док највећи део полицијских послова у ФБиХ обављају кантони.^[382] Брчко дистрикт има аутономну полицију која је надлежна искључиво за територију Дистрикта.

3.1. Министарство безбедности

Министарство безбедности у својој ингеренцији има следеће послове: заштиту међународних граница, унутрашњих граничних прелаза и регулисање саобраћаја на граничним прелазима БиХ; спречавање и откривање учинилаца кривичних дела тероризма, трговине дрогом, фалсификовања домаће и стране валуте и трговине људима и других кривичних дела са међународним или међуентитетским елементом; међународну сарадњу у свим областима из надлежности министарства; заштиту лица и објеката; прикупљање и коришћење података од значаја за безбедност БиХ; организацију и усаглашавање активности ентитетских министарстава унутрашњих послова и Брчко дистрикта БиХ у остваривању безбедносних задатака у интересу БиХ; провођење међународних обавеза и сарадњу у провођењу цивилне заштите, координисање деловања ентитетских служби цивилне заштите у БиХ и усклађивање њихових планова за случај природне или друге несреће које захватају територију БиХ и доношење програма и планова заштите и спашавања и уређује процедуре везане за кретање и боравак странаца у БиХ.^[383]

У оквиру овог Министарства егзистирају следеће полицијско-безбедносне организације:

[380] Члан III тач. 2ц и 3а Устава Босне и Херцеговине; доступно на: <https://skups-tinabd.ba/images/dokumenti/sr/ustav-bih.pdf> (20. 7. 2021).

[381] Члан 8. тачка 1к Статута Брчко дистрикта, „Службени гласник Брчко дистрикта“, бр. 1/2000, 17/08, 39/09 и 2/10.

[382] Члан III/4 Устава Федерације БиХ, „Службене новине БиХ“, бр. 01/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 18/03, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 и 88/08.

[383] Члан 14. Закона о министарствима и другим органима управе Босне и Херцеговине, „Службени гласник БиХ“, број 5/03.

- 1) *Гранична полиција Босне и Херцеговине;*
- 2) *Агенција за истраје и заштитиу Босне и Херцеговине;*
- 3) *Служба за послове са странцима;*
- 4) *Дирекција за координацију полицијских тела Босне и Херцеговине;*
- 5) *Агенција за полицијску подршку Босне и Херцеговине;*
- 6) *Агенција за форензичка истраживања и вештачења Босне и Херцеговине, и*
- 7) *Агенција за школовање и стручно усавршавање кадрава.*

Организациона структура Министарства безбедности БиХ дефинисана је кроз секторе, и то: Сектор за заштиту и спасавање; Сектор за правне, кадровске, опште и финансијско-материјалне послове; Сектор за међународну сарадњу и европске интеграције; Сектор за имиграције; Сектор за азил; Сектор за борбу против тероризма, организованог криминала и злоупотребе наркотика; Сектор за информатику и телекомуникационе системе; Сектор за заштиту тајних података; Сектор за општу и граничну безбедност, те Инспекторат. Сваки сектор у свом саставу има неколико одсека.^[384]

3.1.1. Гранична полиција

Гранична полиција БиХ (ГП БиХ) основана је 2000. године, *Законом о државној граничној служби БиХ*,^[385] који је донела Канцеларија високог представника (*Office of the High Representative – OHR*) у БиХ.^[386]

Нови *Закон о државној граничној служби*,^[387] донет је 2004. године у коме је ова Служба дефинисана као управна организација у саставу Министарства безбедности БиХ, са оперативном самосталношћу, основана ради обављања полицијских послова везаних за надзор и контролу преласка државне границе БиХ.^[388] Изменом овог зако-

[384] Доступно на: <http://www.msb.gov.ba/> (5. 11. 2020).

[385] „Службене новине Федерације БиХ“, број 3/2000.

[386] Office of the High Representative (OHR) је *ad hoc* међународна институција одговорна за провођење цивилних аспеката Дејтонског мировног споразума у БиХ.

[387] „Службени гласник БиХ“, број 50/04.

[388] Члан 2. Закона о државној граничној служби.

на,^[389] Државна гранична служба БиХ преименована је у *Граничну полицију БиХ*.^[390]

ГП БиХ надлежна је за: спровођење одредби *Закона о граничној контроли*^[391], те *Закона о кретању и боравку странаца и азилу*^[392]; спречавање, откривање и истраживање дела која су прописана кривичним законима у БиХ, када су та дела усмерена против безбедности државне границе, односно када је реч о делима злоупотребе путних исправа и обавези поседовања визе, те одредаба о кретању и боравку странаца и азилу, као и у случају када се ради о кривичним делима која обухватају превоз робе преко државне границе чији промет није допуштен; спречавање, откривање и истраживање других кривичних дела на захтев надлежних органа; пружање полицијске подршке у склопу Министарства безбедности у спровођењу Закона о кретању и боравку странаца и азилу и других важећих прописа из ове области; предузимање мера заштите ваздушног цивилног саобраћаја и безбедности просторија међународних аеродрома у БиХ; те обезбеђивање своје организационе јединице од опасности и друге послове прописане законом.^[393]

Гранична полиција врши послове из своје надлежности на читавој територији БиХ. Ово овлашћење се односи на послове надзора и контроле преласка државне границе, и то у зони удаљеној до 10 км од државне границе. Изван ове зоне, она може деловати само ако послове из њене надлежности спроводе на возовима, летелицама и пловним објектима.^[394]

На челу ГП БиХ налази се директор, који има заменика и једног помоћника директора (за организацију и операције). У њеном саставу налази се главна канцеларија у Сарајеву и шест теренских канцеларија. У централи делују следеће организационе јединице: Кабинет директора, Управа за операције, Управа за администрацију, Канцеларија за професионалне стандарде и унутрашњу контролу, Канцеларија за стратешко планирање и европске интеграције, Централна истражна канцеларија, Канцеларија за обуку и усавршавање и Канцеларија за интерну ревизију.^[395]

[389] Ступио на снагу 18. 4. 2007. године.

[390] „Службени гласник БиХ“, број 27/07.

[391] „Службени гласник БиХ“, бр. 53/09 и 54/10.

[392] „Службени гласник БиХ“, број 36/08.

[393] Члан 7. Закона о граничној полицији, „Службени гласник БиХ“, бр. 53/09 и 54/10.

[394] Члан 8. Закона о граничној полицији.

[395] Доступно на: <http://www.granpol.gov.ba/> (5. 11. 2020).

3.1.2. Државна агенција за истраге и заштиту

У склопу реформе сектора безбедности, Високи представник за БиХ је 2002. године донео закон^[396] којим је основана *Агенција за информације и заштиту*. Агенција је по надлежностима и методологији рада имала карактер обавештајно-безбедносне установе. Наиме, у њеној ингеренцији било је прикупљање и обрада података од интереса за спровођење међународних и кривичног закона БиХ, као и заштита високих функционера, дипломатско-конзуларних представника, објеката и институција БиХ, као и дипломатских мисија. Она није имала полицијска овлашћења.

Доношењем Закона о Државној агенцији за истраге и заштиту^[397] 2004. године, Агенција за информације и заштиту трансформисана је у *Државну агенцију за истраге и заштиту Босне и Херцеговине – СИПА*.^[398] Новоформирана установа добила је полицијска овлашћења и постала прва полицијска установа надлежна за читав простор БиХ. СИПА је дефинисана као управна организација Министарства безбедности БиХ са оперативном самосталношћу, чије су надлежности: спречавање, откривање и истрага кривичних дела из надлежности Суда БиХ, а посебно организованог криминала, тероризма, ратних злочина, трговине људима и финансијског криминала. Поред тога, надлежна је за физичку и техничку заштиту лица и објеката, заштиту угрожених сведока, као и других послова и задатака дефинисаних овим законом.^[399] Доношењем Закона о изменама и допунама Закона о Државној агенцији за истраге и заштиту БиХ, послови заштите личности и објеката прешли су у надлежност *Дирекције за координацију полицијских тела БиХ*.^[400]

Агенцијом руководи директор кога именује Савет министара БиХ на предлог министра безбедности, на мандат од четири године, уз могућност реизбора.^[401] СИПА је организована на унитарном

[396] Закон о Агенцији за информације и заштиту, „Службени гласник БиХ“, број 15/02.

[397] „Службени гласник БиХ“, број 27/04.

[398] *SIPA – State Investigation and Protection Agency* – Државна агенција за истраге и заштиту.

[399] Члан 3. Закона о државној агенцији за истраге и заштиту, „Службени гласник БиХ“, број 50/04.

[400] „Службени гласник БиХ“, број 49/09.

[401] Члан 7. Закона о изменама и допунама Закона о државној агенцији за истраге и заштиту, „Службени гласник БиХ“, број 49/09.

принципу, тако да је супрематија у одлучивању додељена центру.^[402] Централа је у Источном Сарајеву, а регионалне канцеларије смештене су у Бањалуци, Мостару, Сарајеву и Тузли. Унутрашња организациона структура Агенције у централни постављена је на следећи начин: Кабинет директора; Криминалистичко-истражно одељење; Финансијско-обавештајно одељење; Центар за истраживање ратних злочина; Одељење за заштиту сведока; Одељење за обезбеђење личности и објеката; Одељење за унутрашњу контролу; Јединица за специјалну подршку; Служба за оперативну подршку; Служба за администрацију и унутрашњу подршку, и Служба за материјално-финансијске послове.^[403]

3.1.3. Служба за послове са странцима

Служба за послове са странцима основана је 2005. године, Законом о Служби за послове са странцима, као управна организација у саставу Министарства безбедности БиХ, с оперативном самосталношћу за вођење административно-управних и инспекцијских послова прописаних *Законом о кретању и боравку странаца и азилу*.^[404]

У њеној надлежности су следећи послови: управни послови везани за кретање и боравак странаца у БиХ прописани Законом о кретању и боравку странаца и азилу; решавање о управним стварима по захтевима (отказ привременог или сталног боравка, протеривање странца из земље и др.); вођење предмета и евиденција прописаних Законом о кретању и боравку странаца и азилу; инспекцијски послови над спровођењем Закона о кретању и боравку странаца и азилу; обрада података и вођење евиденција у складу са Законом о кретању и боравку странаца и азилу; покретање поступака ради потраживања средстава утрошених за враћање странаца и други послови прописани законима.

Службом руководи директор, који има заменика и помоћника задуженог за унутрашњу контролу, а исте именује Савет министара БиХ. Служба се састоји од централе и екстерних организационих јединица изван седишта. Централна Служба чине следеће организационе

[402] Петар Кунић, *Управно право*, Правни факултет у Бања Луци и Висока школа унутрашњих послова у Бања Луци, Бања Лука, 2006, стр. 77.

[403] Доступно на: <http://www.sipa.gov.ba/> (6. 3. 2021).

[404] Члан 2. Закона о служби за послове са странцима, „Службени гласник БиХ“, бр. 54/05 и 36/08.

јединице: Кабинет директора, Канцеларија за стратешко планирање, анализу и статистику и Канцеларија за унутрашњу контролу, те три Сектора: за оперативну подршку, за администрацију и за реадмисију, прихват и смештај. Екстерне организационе јединице су теренски центри који обављају инспекцијски надзор над спровођењем законских одредаба које регулишу питања кретања, боравка и запошљавања странаца и административно-управне послове прописане законом, а лоцирани су у: Сарајеву, Бањалуци, Мостару, Бихаћу, Тузли, Требињу, Зеници, Бијељини, Брчком, Источном Сарајеву, Добоју, Травнику, Горажду, Орашју, Ливну и Љубушком.^[405]

3.1.4. Дирекција за координацију полицијских тела

Дирекција за координацију полицијских тела је управна организација са оперативном самосталношћу у саставу Министарства безбедности БиХ. У њеној надлежности су: комуникација, сарадња и координација између полицијских тела БиХ; комуникација, сарадња и координација између полицијских тела БиХ и одговарајућих органа у БиХ са одговарајућим страним и међународним органима; стандардизација рада у вези са полицијским питањима у БиХ; дневно обједињавање безбедносних информација значајних за БиХ и праћење безбедносног стања и обавештавање надлежних полицијских и других тела БиХ; организовање и спровођење физичке и техничке заштите лица и објеката органа БиХ и дипломатско-конзуларних органа; прикупљање, праћење, анализирање и коришћење података значајних за безбедност БиХ; спровођење међународних уговора о полицијској сарадњи.^[406]

Дирекцијом руководи директор, који има два заменика, који не могу бити из истог конститутивног народа. У организационом смислу Дирекцију сачињавају: Кабинет директора; Канцеларија за професионалне стандарде; Сектор за координацију и сарадњу; Сектор за међународну оперативну сарадњу; Сектор за обезбеђење ВИП особа и објеката; Сектор за стратешку анализу, процене и планирање и информатичку подршку; Сектор за људске ресурсе, правне, материјално-финансијске послове и Писарница.^[407]

[405] Доступно на: <http://sps.gov.ba/organizacija/> (6. 3. 2021).

[406] Члан 6. Закона о Дирекцији за координацију полицијских тела и о агенцијама за подршку полицијској структури БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 36/08,

[407] Доступно на: <http://www.dkpt.ba/> (10. 1. 2021).

Сва полицијска тела БиХ, као и одређени органи у Босни и Херцеговини, имају обавезу сарадње са Дирекцијом. На њен захтев у обавези су да јој пруже помоћ у обављању послова из њене надлежности, у складу са законом и другим прописима. С друге стране, Дирекција је дужна да сарађује и пружа помоћ свим полицијским телима БиХ, те другим надлежним органима на њихов захтев.^[408] „Дакле, Дирекција за координацију полицијских тела представља везу између полицијских субјеката ентитета, полиције Брчко дистрикта и полицијских субјеката на државном нивоу, те координирајуће тело за све полицијске структуре у БиХ.“^[409]

3.1.5. Агенција за полицијску подршку

Агенција за полицијску подршку је управна организација која се налази у саставу Министарства безбедности БиХ и надлежна је за стручну, техничку и логистичку подршку полицијским телима БиХ. Њен делокруг рада је: вођење централне евиденције података запослених у полицијским телима БиХ; обједињавање података о потребним кадровима у полицијским телима БиХ; припремање анализа, извештаја и прегледа из надлежности Агенције за полицијску подршку, као и за потребе других органа; пружање стручне помоћи полицијским телима БиХ у вези са споровима који се воде код надлежних судова и других органа; спровођење интерне контроле трошења буџетских средстава; вођење законом прописане финансијске и материјалне евиденције; предлагање Савету министара, уз сагласност са полицијским телима, одговарајућих аката којима се утврђује стандардизована опрема за полицијска тела БиХ; обављање и спровођење процедуре набавки за потребе Агенције и учествовање у изради апликативних и системских програма за различите базе података и одржавање база података.^[410]

[408] Члан 6. Закона о Дирекцији за координацију полицијских тела и о агенцијама за подршку полицијској структури БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 36/08.

[409] Милован Трбојевић, „Организација и надлежности обавештајно-безбедносног система Босне и Херцеговине“, *Култура полица*, год. XVI, бр. 38, Култура–Полис, Нови Сад, 2019, стр. 116.

[410] Члан 24. Закона о Дирекцији за координацију полицијских тела и о агенцијама за подршку полицијској структури БиХ.

3.1.6. Агенција за форензичка испитивања и вештачења

Агенција за форензичка испитивања и вештачења основана је 2008. године Законом о Дирекцији за координацију полицијских тела и о агенцијама за подршку полицијској структури БиХ.^[411] У њеном делокругу рада су стручни послови форензичких испитивања и вештачења за потребе полицијских тела БиХ и других надлежних органа. Наиме, Агенција има следеће надлежности: балистичка и механоскопска вештачења; хемијска и токсиколошка испитивања; дактилоскопска вештачења; графолошка вештачења; биолошка испитивања; биохемијска испитивања; анализа ДНК; специјалистичке обуке; вођење евиденције, статистика и база података; вештачење пожара и експлозија; пружање стручне помоћи осталим телима полицијских структура БиХ; стандардизацију рада на терену и остале послове прописане законом и другим прописима.^[412]

Агенцијом руководи директор, кога именује Савет министара БиХ на предлог министра безбедности БиХ.^[413] У свом саставу има три основне организационе јединице – Секторе: за биолошка, ДНК и хемијско-физичка вештачења; за криминалистичко-техничка вештачења; за правне, финансијске и опште послове. Сваки сектор подељен је на више одсека.^[414]

3.1.7. Агенција за школовање и стручно усавршавање кадрова

Агенција за школовање и стручно усавршавање кадрова је организациона јединица Министарства безбедности БиХ надлежна за школовање, стручно оспособљавање и усавршавање припадника полицијских тела БиХ и других служби и агенција из области безбедности. Агенцијом руководи директор кога именује Савет министара

[411] „Службени гласник БиХ“, број 36/08.

[412] Члан 14. Закона о Дирекцији за координацију полицијских тела и о агенцијама за подршку полицијској структури БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 36/08.

[413] Члан 15. Закона о Дирекцији за координацију полицијских тела и о агенцијама за подршку полицијској структури БиХ.

[414] Доступно на: <http://www.afiv.ba/> (1. 8. 2021).

БиХ, на предлог министра безбедности БиХ, на мандат од четири године, уз могућност реизбора.^[415]

3.2. Обавештајно сигурносна агенција (ОСА)

Обавештајно сигурносна агенција основана је 2004. године интеграцијом ентитетских обавештајно-безбедносних служби: ОСС ФБиХ и ОБС РС, како је то предвиђено Законом о Обавештајно-сигурносној агенцији БиХ. Она је аутономно административна организација БиХ, задужена за прикупљање података о спољним и унутрашњим претњама по безбедност државе, њихово анализирање и уступање надлежним институцијама БиХ.^[416] Претњама по безбедност БиХ сматрају се претње суверенитету, територијалном интегритету, уставном поретку, основама економске стабилности БиХ, као и претње глобалној безбедности које су штетне по БиХ, укључујући: тероризам и међународни тероризам; шпијунажу усмерену против БиХ; саботажу усмерену против виталне националне инфраструктуре БиХ; организовани криминал; трговину дрогама, оружјем и људима; незакониту међународну производњу оружја за масовно уништење или његових компоненти, као и материјала и уређаја који су потребни за његову производњу; незакониту трговину производима и технологијама које су под међународном контролом; радње кажњиве по међународном хуманитарном праву и дела организованог насиља или застрашивања националних или верских група у БиХ.^[417]

У Закону о Обавештајно-сигурносној агенцији дефинисани су механизми руковођења и контроле рада Агенције од стране извршне и законодавне власти, који спроводе Председништво БиХ и Веће министара, односно председавајући Већа,^[418] а законодавна власт врши парламентарну контролу над радом Агенције преко *Сигурносно-обавештајне комисије за надзор рада ОСА*.^[419]

[415] Чланови 19–20. Закона о Дирекцији за координацију полицијских тела и о агенцијама за подршку полицијској структури БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 36/08.

[416] Član 6. Zakona o obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine, доступно на: <http://www.ohr.int/decisions/statemattersdec/pdf/bos%20intelligence%20law.pdf> (22. 7. 2021).

[417] Član 5. Zakona o obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine.

[418] Članovi 7–17. Zakona o obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine.

[419] Članovi 18–23. Zakona o obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine.

Агенцијом руководи генерални директор, а у његовом одсуству заменик, који је уједно задужен и за руковођење оперативним активностима организационих јединица. Обојицу именује Веће министара на предлог председавајућег Већа. На исти начин именује се и Главни инспектор ОСА, чији је основни задатак установљавање да ли се активности ОСА одвијају у складу са важећим законима и подзаконским актима. Свако од ових места попуњава се припадником из једног од три конститутивна народа. ОСА у свом саставу има организационе јединице у централи и теренске канцеларије. У централи ОСА налазе се организационе јединице за: операције; аналитику; технику; администрацију; интерну ревизију; сарадњу и центар за едукацију. Теренске канцеларије у Бања Луци, Брчком, Сарајеву и Мостару баве се пословима из надлежности Агенције на дефинисаном делу територије БиХ.^[420]

3.3. Агенција за идентификациона докумената, евиденције и размену података

Одлуком Савета министара БиХ од 29. априла 2002. године основана је *Дирекција за имплементацију пројекта CIPS (Citizens Identity Protection System – Систем заштите личних података)*.^[421] Овај орган основан је као привремено тело, с циљем да након завршетка имплементације CIPS пројекта престане са радом. Међутим, она је имплементирала много више пројеката него што је то било првобитно предвиђено и информатички је одржавала систем. Због тога је 2008. године донет Закон о Агенцији за идентификациона докумената, евиденцију и размену података БиХ^[422], чијим је ступањем на снагу престала са радом Дирекција за имплементацију CIPS пројекта и сви ресурси Дирекције прешли су у надлежност новоформиране Агенције.

Према закону, *Агенција за идентификациона докумената, евиденције и размену података* је управна организација у саставу Министарства цивилних послова БиХ, задужена за област идентификационих докумената, складиштење, персонализацију и транспорт докумената, централно вођење евиденција и размену података изме-

[420] Доступно на: <http://www.osa-oba.gov.ba/> (22. 7. 2021).

[421] „Службени гласник БиХ“, број 12/02.

[422] „Службени гласник БиХ“, број 56/08.

ђу надлежних органа у БиХ.^[423] Агенција, између осталог, реализује следеће послове: предлаже и спроводи стратегију и политику развоја у БиХ у области идентификационих докумената; врши набавку, складиштење, персонализацију, контролу квалитета и транспорт идентификационих докумената за потребе надлежних органа БиХ; одржава и управља базама података у које се складиште подаци из евиденција које су дефинисане законом; пројектује, развија и одржава софтверска решења потребна за вођење евиденција у надлежности Агенције; развија, одржава и унапређује телекомуникационе мреже за пренос података за потребе Агенције, те других органа јавне безбедности; дефинише стандарде за опрему коју ће надлежни органи набављати и користити у процесу обраде и размене података; дефинише стандарде неопходне за приступ систему централне евиденције и размене података ради безбедности и заштите података и система и проводи управне поступке који се тичу делокруга Агенције у складу с важећим законским прописима.^[424]

Поред тога, Агенција води евиденцију: јединствених матичних бројева (ЈМБ); пребивалишта и боравишта држављана БиХ; личних карата држављана БиХ; грађанских, службених и дипломатских пасоша; возачких дозвола; регистрације моторних возила и докумената за регистрацију; личних карата за стране држављане; новчаних казни и прекршајну евиденцију, те друге евиденције за које постоји сагласност изворних органа, а уз посебну одлуку Савета министара. Искључиво је надлежна за техничко одржавање и електронско архивирање података и информација које се воде у евиденцијама, као јавног добра на нивоу БиХ, али није власник података, него је то изворни орган. Агенција не издаје наведене документе, већ је то у надлежности других државних субјеката. Агенцијом руководи директор кога именује Савет министара БиХ у складу са Законом о министарским именованима, именованима Савета министара и другим именованима БиХ.^[425]

[423] Члан 3. Закона о Агенцији за идентификациона документа, евиденцију и размјену података БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 56/08.

[424] Члан 8. Закона о Агенцији за идентификациона документа, евиденцију и размјену података БиХ.

[425] „Службени гласник БиХ“, број 37/03.

3.4. Безбедносно-обавештајни органи у оружаним снагама и Министарству одбране

Оружане снаге БиХ настале су интеграцијом ентитетских Војски: Федерације БиХ и Републике Српске.^[426] Законом о одбрани БиХ дефинисано је да је носилац војнообавештајних послова у оружаним снагама БиХ *Војнообавештајни род*, у чијој надлежности је прикупљање, обрада и дистрибуција информација у вези са страним армијама, а у циљу подршке војним мисијама Оружаних снага БиХ. Такође, Војнообавештајни род пружа помоћ ОСА БиХ у прикупљању стратешких војних података и вршењу контраобавештајних послова.^[427] Војнообавештајни род је у непосредној надлежности заменика министра одбране за политику и планирање.^[428]

Поред војнообавештајног рода, у саставу Оружаних снага као безбедносни сегмент делује *Војна полиција*, која је надлежна за: послове сузбијања криминалитета у Оружаним снагама и Министарству одбране БиХ, обезбеђење значајних војних објеката, контролу и регулисање војног друмског саобраћаја и друге послове дефинисане законом и подзаконским актима. Надаље, у саставу Министарства одбране делује *Сектор за обавештајно-сигуросне послове* који се дели на два одељења: за обавештајне послове и стратешке анализе и за контраобавештајне послове.^[429]

3.5. Министарство унутрашњих послова Републике Српске

Министарство унутрашњих послова РС је републички орган управе,^[430] надлежан за област унутрашњих послова на читавој територији овог ентитета. Законом о полицији и унутрашњим пословима у РС је успостављена јединствена централизована полицијска организација, која је у потпуности усклађена са правно-политичким и територијалним уређењем Републике Српске. Овим законом су уређени надлежност,

[426] Закон о одбрани БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 88/05.

[427] Члан 9. Закона о одбрани БиХ.

[428] Члан 19. Закона о одбрани БиХ.

[429] Mladen Bajagić, Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi, MARSO d. o. o., Beograd, 2010, str. 402.

[430] Закон о полицији и унутрашњим пословима, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 57/16 и 110/16.

делокруг и основи организације и руковођења у МУП, полицијски и други послови из делокруга рада Министарства.^[431]

МУП РС обавља стручне послове који се односе на заштиту од угрожавања Уставом утврђеног поретка и угрожавања безбедности РС; заштиту живота и личне безбедности грађана; заштиту свих облика својине; спречавање и откривање кривичних дела; проналажење и хватање починилаца кривичних дела; одржавање јавног реда и мира; обезбеђивање одржавања јавних скупова; обезбеђење одређених личности и објеката; криминалистичко-техничка вештачења; безбедност и контрола саобраћаја на путевима; промет, превоз и инспекцијски надзор у вези са прометом и превозом експлозивних материја; превоз опасних материја; заштита од пожара, као и друге послове утврђене Законом о републичкој управи.^[432]

Организациону структуру МУП Републике Српске чине организационе јединице у седишту и спољне организационе јединице. Организационе јединице у седишту министарства су: Кабинет министра; Служба министра; Служба за заштиту интегритета и законитости у раду; Полицијски одбор; Кабинет директора полиције; Управе: полиције, криминалистичке полиције, за организоване и тешке криминал, за борбу против тероризма и екстремизма, за обезбеђење личности и објеката, за полицијску подршку, за информационо-комуникационе технологије, за правне и кадровске послове, за материјално-финансијске и имовинске послове, за полицијску обуку; Специјална антитерористичка јединица и Центар за обуку. Спољне организационе јединице чини десет полицијских управа са њиховом организационом структуром.^[433]

3.6. Министарство унутрашњих послова Федерације Босне и Херцеговине и кантонална министарства унутрашњих послова

Федерација БиХ је ентитет који се састоји од десет кантона, а у складу са кантоналним устројством, формиран је и безбедносно-полицијски систем. Реч је о децентрализованом полицијском систему који функционише на нивоу кантона, а мањи део послова је у надлежности федералног МУП, и то: спречавање и откривање кривичних дела тероризма, међукантоналног криминала, стављања у промет опојних

[431] Члан 1. Закона о полицији и унутрашњим пословима.

[432] „Службени гласник Републике Српске“, број 118/08.

[433] Доступно на: <http://www.mup.vladars.net/> (12. 4. 2021).

дрога и организованог криминала, те проналажење и хватање учинилаца тих кривичних дела и њихово привођење надлежним органима; обезбеђење одређених личности и зграда Федерације; школовање, стручно оспособљавање и усавршавање и држављанство Федерације. Унутрашњи послови из заједничке надлежности Федерације и кантона су провођење закона и других прописа о држављанству и путним исправама држављана БиХ са територије Федерације, о боравку и кретању странаца на територији Федерације, о агенцијама за заштиту људи и имовине, као и други послови одређени законима Федерације.^[434]

У оквиру министарства ФБиХ налазе се: Кабинет министра; три сектора (за управне послове, за материјално-финансијске послове и за заједничке послове); Инспекторат; Јединица за интерну ревизију; Полицијска академија и Федерална управа полиције (Федерална истражна криминалистичка служба; Сектор за подршку; Специјална полицијска јединица; Сектор униформисане полиције; Центар за форензичка испитивања, вештачење и истраживања; Јединица за професионалне стандарде)^[435] и три теренске канцеларије: Сарајево, Мостар и Тузла.

У свим кантонима донети су закони о унутрашњим пословима којим су, између осталог дефинисани послови, организација и надлежности МУП-а, руковођење министарством, начин вршења полицијских послова, међусобни односи и сарадња министарства са Федералним МУП-ом и министарствима унутрашњих послова других кантона. Кантонална полиција врши управне, стручне и друге послове који се односе на: заштиту живота и личне сигурности грађана, заштиту имовине, спречавање и откривање кривичних дела, проналажење и хватање учинилаца кривичних дела, одржавање јавног реда и мира, вршење криминалистичко-техничких послова, контрола и регулисање саобраћаја на путевима и др.^[436]

3.7. Полиција Брчко дистрикта

Полиција Брчко дистрикта БиХ обавља послове из своје надлежности сходно одредбама Статута Брчко дистрикта БиХ^[437] и Закона о

[434] Član 2. Zakona o unutrašnjim poslovima Federacije BiH, „Službene novine Federacije BiH“, broj 49/05.

[435] Доступно на: <http://www.fmup.gov.ba/> (15. 4. 2021).

[436] Ramo Masleša, *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo, 2001, str. 645–647.

[437] Статут Брчко дистрикта БиХ, „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, број 17/08.

полицији Брчко дистрикта БиХ^[438], а то су: заштита живота и имовине; заштита људских права и слобода грађана загарантованих Уставом БиХ и Статутом Брчко дистрикта БиХ; спречавање, откривање и истраживање кривичних дела и прекршаја који нису у искључивој надлежности других полицијских органа БиХ; послови и задаци који се односе на одржавање јавног реда и мира; обезбеђење одређених личности и објеката у Дистрикту; послови и задаци који се односе на одржавање јавних скупова; послови безбедности саобраћаја на путевима Дистрикта; послови контроле набавке, држања и ношења оружја и муниције и вођења прописаних евиденција; послови који се односе на област производње, промета и складиштења експлозивних материја, који су у надлежности Дистрикта; послови који се односе на рад агенција за заштиту људи и имовине; спровођење прописа о оружју и муницији; управни и други стручни послови утврђени законом или другим прописима.^[439]

Полицијом Брчко дистрикта руководи шеф који има заменика, а полиција има следеће организационе сегменте: Јединица опште полиције, Јединица криминалистичке полиције, Јединица саобраћајне полиције, Јединица за истраживање ратних злочина, Јединица специјалне полиције, Јединица за сузбијање тероризма и насиља, Јединица за професионалне стандарде, Јединица за административну подршку и логистику и Оперативно-комуникацијски центар.^[440]

Анализом безбедносно-обавештајног система БиХ видљиво је да су на развој обавештајно-безбедносног система у БиХ и његово функционисање значајно утицале следеће чињенице: наслеђе безбедносно-обавештајног система СР БиХ и СФРЈ, грађански рат у БиХ, специфично политичко уређење дефинисано Дејтонским мировним споразумом, у коме је национални баланс битна категорија, што је директно имплицирало и национални кључ у обавештајно-безбедносним установама.^[441]

[438] Закон о полицији Брчко дистрикта БиХ, „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, број 31/09.

[439] Члан 12. Закона о полицији Брчко дистрикта БиХ.

[440] Доступно на: <https://policijabdbih.gov.ba/> (12. 4. 2021).

[441] Видети шире: Милован Трбојевић, „Организација и надлежности обавештајно-безбедносног система Босне и Херцеговине“, *Култура йолиса*, год. XVI, бр. 38, Култура–Полис, Нови Сад, 2019, стр. 123.

4. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Црној Гори је на Берлинском конгресу 1878. године први пут признат статус независне државе који је промењен након Првог светског рата одлуком Велике народне скупштине, познатије као Подгоричка скупштина.^[442] После Другог светског рата Црна Гора је била једна од конститутивних јединица Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ), касније Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), све до њеног распада 1992. године. Тада је, након одржаног референдума,^[443] Црна Гора заједно са Србијом формирала Савезну Републику Југославију (СРЈ).^[444] Крајем деведесетих година прошлог века Црна Гора је започела процес политичког осамостаљивања, што је резултирало редефинисањем односа између конститутивних субјеката и променом имена државе, односно доношењем Уставне повеље^[445] и формирањем државне заједнице Србија и Црна Гора, као прелазне фазе.^[446] Наиме, Црна Гора је искористила право проистекло из Уставне повеље, где је наведено да по истеку периода од три године, државе чланице имају право да покрену поступак за промену државног статуса, односно за иступање из државне заједнице Србија и Црна Гора^[447], и на референдуму изгласала независност, која је проглашена 3. јуна 2006. године.

С обзиром на то да је Република Србија правни следбеник претходне заједничке државе, Црна Гора је морала формирати сопствени обавештајно-безбедносни систем, нарочито у делу који је до тада био у надлежности заједничке државе.^[448] Основу обавештајно-безбедносног

[442] Заседала је од 24. до 29. 11. 1918. у Подгорици и донела, између осталих, одлуку о уједињењу Црне Горе с Краљевином Србијом и подржала уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца у југословенску државу.

[443] Одржан је 1. 3. 1992. године, излазност је била 66,04%, а наставак живота у заједничкој држави – Југославији, с другим републикама које то буду желеле, подржало је 95,96% изашлих на референдум.

[444] Проглашена је 27. 4. 1992. године. Тог дана су посланици Србије и Црне Горе као чланови Савезног већа Скупштине СФРЈ усвојили Устав СРЈ.

[445] „Службени лист Србије и Црне Горе“, год. I, број 1/03.

[446] Основана је 4. 2. 2003. и егзистирала до 21. 5. 2006. године.

[447] Члан 60. Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора, „Службени лист Србије и Црне Горе“, год. I, бр. 1/2003,

[448] Mladen Bajagić, *Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, MARSО d. o. o., Beograd, 2010, str. 373.

система Црне Горе до 2005. године чиниле су Службе јавне и државне безбедности које су егзистирале у оквиру Министарства унутрашњих послова, а војна компонента овог система била је у надлежности Војске државне заједнице Србија и Црна Гора. Реформа обавештајно-безбедносног система у Црној Гори започета је 2005. године, доношењем *Закона о полицији и Закона о Агенцији за националну безбедност*,^[449] а Стратегија националне безбједности из 2006. године је први документ у новоформираној држави Црној Гори који је одредио правац даље реформе овог система. У наведеном документу дефинисани су принципи развоја и функционисања система заштите виталних националних интереса и он представља основу за даљу реформу обавештајно-безбедносног система.^[450] Од тада до данас донето је више стратегија и закона који су дефинисали надлежност и организацију обавештајно-безбедносног система у Црној Гори.

Актуелни стратешко-доктринарни и правни акти који проистичу из Устава, а дефинишу рад обавештајно-безбедносног система у Црној Гори јесу: *Стратегија националне безбједности са акционим планом*,^[451] *Закон о Агенцији за националну безбедност*,^[452] *Закон о основама обавештајно-безбједносног сектора Црне Горе*,^[453] *Закон о парламентарном надзору у области безбједности и одбране*,^[454] *Закон о војно-обавештајним и безбједносним пословима*,^[455] *Закон о одбрани*^[456] и *Закон о стајности података*.^[457]

„Стратегија националне безбедности Црне Горе је најважнији стратешки документ којим се утврђује безбедносна политика Црне Горе и дефинишу механизми и инструменти за остваривање и заштиту националних безбедносних интереса“.^[458] Остварењем националних

[449] „Службени лист ЦГ“, број 28/05.

[450] Милан Милошевић, Зоран Срећковић, *Безбедносне службе свешта*, Војноиздавачки завод, Београд, 2010, стр. 503.

[451] Донета на Скупштини Црне Горе 18. 12. 2018, а ступила на снагу 1. 1. 2019. године.

[452] „Службени лист ЦГ“, бр. 28/05, 86/09, 73/10, 20/11 и 08/15.

[453] „Службени лист ЦГ“, број 28/14.

[454] „Службени лист ЦГ“, број 08/10.

[455] „Службени лист ЦГ“, број 074/20.

[456] „Службени лист ЦГ“, бр. 47/07, 86/09, 88/09, 25/10, 40/11, 14/12 и 02/17.

[457] „Службени лист ЦГ“, бр. 014/08, 076/09, 041/10, 040/11, 038/12, 044/12, 014/13, 018/14, 048/15 и 074/20.

[458] Стратегија националне безбедности Црне Горе, „Службени лист ЦГ“, број 5/18, Увод.

интереса јачају се безбедносне институције Црне Горе и унапређује безбедност грађана и државе, те стварају услови за превентивно деловање и одговарајуће реаговање на безбедносне опасности. Ова стратегија представља полазни основ за израду стратешких докумената и планова из домена безбедности, али и за дефинисање обавештајно- безбедносног система Црне Горе.

Актуелни обавештајно-безбедносни систем Републике Црне Горе чине следећи субјекти:

- **Савет за одбрану и безбедност** конституисан је на основу Устава^[459] и представља највише тело у обавештајно-безбедносном систему Црне Горе. Он анализира и оцењује безбедносну ситуацију у држави и доноси одлуке о предузимању адекватних мера, предлаже Скупштини проглашење ратног и ванредног стања, а у случају да Скупштина није у могућности да се састане Савет доноси одлуку о проглашењу ратног и ванредног стања, обавља и друге послове и задатке из домена националне безбедности дефинисане Уставом и законом. Истим руководи председник Црне Горе, а чланови су и председник Скупштине и председник Владе.
- **Скупштина** је носилац законодавне власти и тиме надлежна за доношење закона у области националне безбедности и законско дефинисање положаја и делокруга рада обавештајно-безбедносних установа Црне Горе, те контролу законитости њиховог рада.^[460]
- **Председник** на основу одлука Савета за одбрану и безбедност командује војском Црне Горе. Он нема непосредна овлашћења у смислу руковођења другим субјектима обавештајно-безбедносног система.
- **Влада** у области националне безбедности има следеће надлежности:
 - 1) предлаже Стратегију националне безбедности, Стратегију одбране и законе из ове области;
 - 2) реализује Стратегију националне безбедности;
 - 3) прати стање националне безбедности;
 - 4) доноси уредбе са законском снагом за време ванредног и ратног стања уколико се Скупштина не може састати;

[459] Видети чл. 130–133. Устава Црне Горе, „Службени лист ЦГ“, бр. 1/07 и 38/13.

[460] Члан 82. Устава Црне Горе.

5) обезбеђује материјална и финансијска средства за потребе система националне безбедности.^[461]

- **Већа за националну безбедност** основано је 2014. године *Законом о основама обавештајно безбедносног сектора*.^[462] Оно координира и усмерава рад органа који чине обавештајно-безбедносни сектор.^[463] У Закону о основама обавештајно-безбедносног сектора наведене су надлежности Већа за националну безбедност, и то:
 - разматра питања из области безбедности и одбране;
 - води рачуна о извршавању одлука и закључака Владе из области безбедности и одбране;
 - доноси смернице и закључке у вези са радом субјеката који чине обавештајно-безбедносну заједницу и Бироа за оперативну координацију;
 - стара се о сарадњи органа који чине обавештајно-безбедносни сектор на плану остваривања безбедносне политике на међународном плану;
 - извршава одлуке Савета за одбрану и безбедност које се односе на послове Већа;
 - утврђује мере за унапређење сарадње органа који чине обавештајно-безбедносни сектор, са обавештајним и безбедносним службама других држава и међународних организација;
 - разматра обавештајно-безбедносне процене ризика и претњи по националну безбедност;
 - предлаже мере за заштиту и очување виталних националних интереса и националне безбедности;
 - доставља мишљење Влади о предлозима буџета субјеката који чине обавештајно-безбедносни сектор;
 - разматра и друга питања из домена националне безбедности.^[464]

Већа за националну безбедност најмање једном у два месеца извештава Савет за одбрану и безбедност и Одбор за безбедност

[461] Nikola Banićević, „Nacionalna bezbednost i globalni izazovi“, *Matica*, god. 19, br. 74, Matica crnogorska, Podgorica, 2018, str. 32.

[462] „Службени лист ЦГ“, број 28/14.

[463] Обавештајно-безбедносни сектор чине: Агенција за националну безбедност, Обавештајно-безбедносни директорат, као и органи државне управе који у оквиру свог делокруга рада прикупљају, обрађују, користе, чувају и штите обавештајно-безбедносне податке.

[464] Члан 9. Закона о основама обавештајно безбедносног сектора Црне Горе, „Службени лист ЦГ“, број 28/14.

и одбрану Скупштине Црне Горе о питањима из своје надлежности. Стални чланови Већа за националну безбедност су: председник Владе (председник Већа); потпредседник Владе задужен за политички систем, унутрашњу и спољну политику; министри правде, унутрашњих послова, одбране, финансија, спољних послова и европских интеграција; директор Агенције за националну безбедност; председник и заменик председника Одбора за безбедност и одбрану Скупштине.^[465]

У раду овог тела по потреби могу учествовати и представници других државних органа, као и експерти за националну безбедност. Веће за националну безбедност има секретара, који брине о извршавању закључака Већа, а њега именује и разрешава председник Већа. Административне и стручне послове за потребе Већа извршава Секретаријат Владе.

Поред Већа, Законом о основама обавештајно безбедносног сектора основан је и *Биро за оперативну координацију* чији је основни задатак усклађивање рада органа који чине обавештајно-безбедносни сектор. Чланови Бироа су: директор Агенције за националну безбедност, начелник Генералштаба, директор Управе за спречавање прања новца и финансирања тероризма, директор Управе царине, директор Пореске управе, директор Обавештајно-безбедносног директората, генерални директор Директората за безбедносно заштитне послове и надзор Министарства унутрашњих послова и секретар Већа за националну безбедност.^[466] Радом Бироа руководи члан Већа за националну безбедност кога именује Савет за одбрану и безбедност на предлог Већа за националну безбедност. По потреби у раду Бироа учествују и представници других државних органа. Биро за оперативну координацију дужан је да о свом раду извештава Веће за националну безбедност и Одбор за безбедност и одбрану Скупштине Црне Горе.

Задаци Бироа за оперативну координацију су следећи:

- координира извршавање закључака и смерница Већа за националну безбедност;
- усклађује и координира активности субјеката обавештајно безбедносног сектора и анализира резултате исте;
- формира међуресорне тимове за реализацију задатака који захтевају оперативно усклађивање активности и дефинише њихове задатке;

[465] Члан 8. Закона о основама обавештајно безбједносног сектора Црне Горе.

[466] Члан 14. Закона о основама обавештајно безбједносног сектора Црне Горе.

- остварује сарадњу са министарством спољних послова по питањима значајним за резултате оперативне координације;
- реализује и друге активности значајне за оперативну координацију органа обавештајно безбедносног сектора.^[467]

4.1. Агенција за националну безбедност (АНБ)

Агенција за националну безбедност (АНБ) основана је 2005. године, након неколико година интензивних расправа о реформи безбедносног сектора, доношењем Закона о Агенцији за националну безбедност.^[468] Овим законом трансформисана је Служба државне безбедности, која је егзистирала у оквиру Министарства унутрашњих послова, у нову аутономну обавештајно-безбедносну установу.

АНБ је надлежна за заштиту Уставом дефинисаног поретка, независности и територијалног интегритета Црне Горе, људских права и слобода утврђених Уставом и друге послове од интереса за националну безбедност.^[469] У том контексту АНБ прикупља, анализира, процењује, размењује, чува и штити податке од значаја за:

- спречавање делатности усмерених против независности, суверенитета, територијалног интегритета, одбране, безбедности и Уставом утврђеног поретка Црне Горе;
- спречавање тероризма и других облика организованог насиља;
- спречавање организованог криминала;
- спречавање кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом;
- спречавање обавештајне делатности носилаца обавештајних активности других држава;
- спречавање претњи по економске интересе Црне Горе;
- спречавање претњи по међународну безбедност;
- спречавање других могућих претњи по националну безбедност.^[470]

[467] Члан 16. Закона о основама обавештајно безбедносног сектора Црне Горе.

[468] Закон о Агенцији за националну безбедност, „Службени лист ЦГ“, број 28/05.

[469] Члан 1. Закона о Агенцији за националну безбедност, „Службени лист ЦГ“, бр. 28/05, 86/09, 73/10, 20/11 и 08/15.

[470] Члан 6. Закона о Агенцији за националну безбедност.

Поред тога, Агенција обавља послове контраобавештајне заштите Скупштине, Владе, председника и других државних органа Црне Горе.

Приликом извршавања наведених задатака АНБ примењује савремене методе и средства. Наиме, Агенција може прикупљати податке од значаја за националну безбедност Црне Горе из јавно доступних извора (разне евиденције, електронска средства и др.), те од грађана, уз њихову сагласност. У том смислу члан 9. Закона дефинише да АНБ може тајно прикупљати податке, и то:

а) *тајном сарадњом са држављанима Црне Горе и ситраним држављанима* – успоставља се на принципу добровољности, а у циљу прикупљања информација релевантних за заштиту виталних вредности и националних интереса;

б) *тајним истражењем и осматрањем уз коришћење аудио, фото и видео техничких средстава* – ако податке значајне за националну безбедност није могуће прикупити на други начин, директор АНБ издаје писмени налог за примену ових средстава и метода, уз претходно прибављену сагласност председника Врховног суда Црне Горе или судије који га замењује. Изузетно, а због разлога хитности директор АНБ може издати писмени налог за почетак примене средстава и наведеног метода, без прибављене сагласности председника Врховног суда, с тим да одмах поднесе предлог. Уколико председник Врховног суда у року од 48 часова не одобри примену средстава и метода, АНБ је дужна да обустави примену, прикупљени материјал да уништи комисијски и да примерак Записника о уништењу достави председнику Врховног суда;

в) *куповином докумената и предмета* – АНБ прикупља податке куповином докумената (планови, извештаји, анализе, скице и др.) и предмета од значаја за националну безбедност;

г) *контролом електронских комуникација и поштанских поштомлики* – меру одобрава председник Врховног суда или судија који га замењује, на образложени предлог директора АНБ и то ако постоје основи сумње да је угрожена национална безбедност:

- 1) припремама за оружани напад на Црну Гору;
- 2) тајним активностима усмереним против независности, суверенитета, територијалног интегритета, одбране, безбедности и Уставом утврђеног поретка Црне Горе;
- 3) тајним активностима, планирањем и вршењем припрема за извођење унутрашњих и међународних терористичких

- и других насилних акција против државних органа и носилаца јавних функција у Црној Гори или иностранству;
- 4) шпијунажом или одавањем тајних података;
 - 5) обавештајно-субверзивном делатношћу појединца, група и организација у корист других држава;
 - 6) организованом криминалном активношћу.^[471]

Ова мера може трајати три месеца, а због важних разлога може се продужити више пута по три месеца, али не дуже од две године. Иста се укида одмах након престанка разлога због којих је уведена.

Δ) *надзором унутрашњости објекта, зајворених простора и предмета уз коришћење техничких средстава* – мера може трајати три месеца и може се више пута продужавати по три месеца, али не дуже од 24 месеца. Примену и продужење исте одобрава Веће судија Врховног суда Црне Горе. Уколико раније престану разлози због којих је ова мера успостављена иста се укида о чему се обавештава Веће судија Врховног суда.

Агенцијом за националну безбедност руководи директор кога именује и разрешава Влада уз претходно прибављено мишљење Скупштине Црне Горе. За свој рад и рад Агенције одговоран је Влади, а овлашћен је, између осталог, да:

1. предузима одговарајуће мере на плану заштите података, средстава, метода и извора података од неовлашћеног приступа;
2. издаје налоге за рад организационим јединицама и припадницима АНБ;
3. доноси опште акте неопходне за функционисање АНБ;
4. утврђује критеријуме за пријем радника у АНБ;
5. подноси извештај Влади о раду АНБ, и
6. обавља и друге послове дефинисане законом.^[472]

Закон предвиђа две врсте контроле над радом АНБ:

- а) *Унутрашњу контролу* која се односи на: 1) заштиту података;
 - 2) ефикасност реализације програма и планова рада; 3) примену и прекорачење овлашћења; 4) финансијско пословање, и 5) ефикасност извршавања других послова и задатака из надлежности Агенције.^[473]
- Њу врши генерални инспектор кога поставља Влада на период од пет

[471] Члан 14. Закона о Агенцији за националну безбедност.

[472] Члан 26. Закона о Агенцији за националну безбедност.

[473] Члан 39. Закона о Агенцији за националну безбедност.

година са правом реизбора. Генерални инспектор подноси извештаје директору АНБ о повреди законске регулативе и свим сазнањима релевантним за рад Агенције, те даје предлоге и рок за њихово отклањање. Уколико се уочени недостаци не отклоне у предвиђеном року генерални инспектор о томе обавештава Владу. Он подноси годишњи извештај о свом раду директору АНБ, Влади и Одбору за безбедност и одбрану Скупштине Црне Горе.

б) *Парламентарну контролу и надзор* врши Скупштина непосредно или преко Одбора за безбедност и одбрану.^[474] Наиме, АНБ подноси годишњи извештај о свом раду Одбору за безбедност и одбрану Скупштине. Агенција је дужна да Одбору омогући увид у поступак примене мера контроле електронских комуникација и поштанских пошиљака, те мере надзора унутрашњости објекта, затворених простора и предмета уз коришћење техничких средстава, под условом да се тиме не угрожава национална безбедност. Међутим, АНБ не може дати члановима Одбора податке о идентитету сарадничке мреже, службеника Агенције који делују под прикривеним идентитетом, те о оперативним акцијама које нису завршене. Одбор за безбедност и одбрану најмање једном годишње подноси извештај о свом раду Скупштини, а она одлучује да ли ће седница на којој ће се расправљати о том извештају одржати без присуства јавности.^[475]

4.2. Обавештајно-безбедносни директорат

Обавештајно-безбедносни директорат основан је 2020. године, *Законом о обавештајно-безбедносним пословима*^[476] као ресорна обавештајно-безбедносна установа Министарства одбране. У његовој надлежности су следећи послови:

- 1) планирање, координација, управљање и контрола војнообавештајних и безбедносних послова у Министарству одбране и Војсци Црне Горе;

[474] Чланови 2–10. Закона о парламентарном надзору у области безбедности и одбране, „Службени гласник ЦГ“, број 80/10 и члан 43. Закона о Агенцији за националну безбедност.

[475] Чланови 43–46. Закона о Агенцији за националну безбедност, „Службени лист ЦГ“, бр. 28/05, 86/09, 73/10, 20/11 и 08/15.

[476] Закон о обавештајно безбедносним пословима, „Службени лист ЦГ“, број 74/20.

- 2) прикупљање и обрада података о оружаним потенцијалима других држава као и о другим активностима у иностранству значајним за Министарство одбране и Војску;
- 3) откривање и спречавање обавештајног и субверзивног деловања других држава, група и појединаца усмерених према Министарству одбране и Војсци;
- 4) откривање, праћење и пресецање свих видова екстремизма, тероризма и других облика организованог насиља усмерених према Војсци и Министарству одбране;
- 5) контраобавештајна заштита лица, објеката, имовине и активности у иностранству;
- 6) прикупљање података о кривичним делима из домена организованог криминала када су учиниоци запослени у Министарству одбране и Војсци;
- 7) вршење безбедносних провера и установљавање безбедносних сметњи за запослене или лица која се планирају ангажовати у Војсци и Министарству одбране;
- 8) сарадња са војнообавештајним и безбедносним службама других држава;
- 9) заштита података и информација у складу са законом, као и вршење других обавештајно-безбедносних послова у Министарству одбране и Војсци Црне Горе.^[477]

Ради извршавања наведених задатака Обавештајно-безбедносни директорат прикупља податке и сазнања: из јавно доступних извора; из извора електромагнетног спектра; од физичких и правних лица; из мапа и сликовних записа; разменом података са другим државним органима, страним обавештајно-безбедносним службама и међународним организацијама, те применом посебних метода и средстава.^[478] Релевантне податке из свог домена рада, у виду одговарајућих информација, доставља на упознавање члановима Савета за одбрану и безбедност. Међутим, уколико Директорат дође до сазнања о угрожености Министарства одбране или Војске, он их неодложно доставља министру одбране и начелнику Генералштаба Војске Црне Горе.

Обавештајно-безбедносним директоратом руководи директор кога поставља Влада, на предлог министра одбране уз претходну сагласност надлежног тела Скупштине Црне Горе.^[479]

[477] Члан 5. Закона о обавештајно безбедносним пословима.

[478] Чланови 9–14. Закона о обавештајно безбедносним пословима.

[479] Члан 33. Закона о обавештајно безбедносним пословима.

Надзор над радом Обавештајно-безбедносног директората врше Влада, Скупштина и Савет за одбрану и безбедност. Поред тога, у оквиру Обавештајно-безбедносног директората врши се унутрашња контрола од стране главног инспектора за војнообавештајне послове који се односе на: заштиту података; ефикасност у спровођењу програма и планова рада; примену и прекорачење овлашћења; финансијско пословање и извршење других послова и задатака из надлежности ове обавештајно безбедносне установе. Главног инспектора за војно-обавештајне и безбедносне послове поставља и разрешава министар одбране уз сагласност Владе на период од пет година уз могућност реизбора. Он подноси извештај директору о свим питањима од значаја за рад Обавештајно-безбедносног директората, повреди закона и других правних аката, те о другим релевантним сазнањима до којих дође током контроле. Надаље, главни инспектор подноси годишњи извештај о извршеној контроли директору и министру одбране.^[480]

4.3. Дирекција за заштиту тајних података

Дирекција за заштиту тајних података основана је 2008. године *Законом о тајности података*, као орган управе са статусом правног лица.^[481] Дирекција је надлежна за: доношење и примену стандарда и прописа из области заштите тајних података; усвајање плана заштите тајних података, за ванредне и хитне случајеве; обезбеђивање и заштиту тајних података који су достављени Црној Гори од других држава и међународних организација (обезбеђује да су криптографски системи функционални; рукује криптоматеријалима НАТО и ЕУ; сертифициује системе и процесе којима се обрађују, преносе и чувају тајни подаци; штити просторије и опрему од електромагнетног зрачења); поступање по захтевима за издавање дозвола за приступ тајним подацима и вођење евиденције о издатим дозволама; вођење Централног регистра тајних података стране државе или међународне организације; обављање и других послова утврђених овим законом.^[482]

[480] Чланови 51–54. Закона о обавештајно безбедносним пословима.

[481] Закон о тајности података, „Службени гласник ЦГ“, бр. 014/08, 076/09, 041/10, 040/11, 038/12, 044/12, 014/13, 018/14, 048/15 и 074/20.

[482] Члан 74. Закона о тајности података.

Дирекцијом за заштиту тајних података руководи директор,^[483] кога поставља Влада на предлог министра одбране. Организационо-структура Дирекције дефинисана је следећим организационим јединицама:

- 1) Одељење за заштиту тајних података;
- 2) Одељење за информатичку заштиту тајних података;
- 3) Одељење за информатичку безбедност и одговор на рачунарске инциденте, и
- 4) Служба за опште послове и финансије.^[484]

Надзор над радом ове Дирекције врши Министарство одбране, а инспекцијски надзор над провођењем Закона о тајности података и примени међудржавних уговора врши Дирекција преко овлашћених инспектора. У обављању послова из своје надлежности инспектори врше ненајављену контролу безбедности, коришћења, размене и других послова везаних за заштиту тајних података. Уколико се приликом контроле уоче неправилности инспектор налаже мере и рок за њихово отклањање.^[485]

[483] Пре ступања на дужност, односно заснивања радног односа, обавља се безбедносна провера директора.

[484] Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији Дирекције за заштиту тајних података (2020), доступно на: <https://nsa.gov.me/organizacija> (18. 5. 2021).

[485] Чланови 75–81. Закона о тајности података, „Службени гласник ЦГ“, бр. 014/08, 076/09, 041/10, 040/11, 038/12, 044/12, 014/13, 018/14, 048/15 и 074/20.

5. БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ СЕВЕРНЕ МАКЕДОНИЈЕ

Друштвено-политичка и економска криза која је крајем 80-их и почетком 90-их година XX века захватила Социјалистичку Федеративну Републику Југославију (СФРЈ), додатно је продубљивана и активностима појединих федералних јединица, тј. Република, које су биле усмерене у правцу њихове сецесије.^[486] Такве активности су биле присутне и у Социјалистичкој Републици Македонији (СР Македонија), где се прво приступило измени Закона о друштвеним организацијама и удружењима грађана (*Закон за социјални организацији и здруженија на њрајани*)^[487], а потом и измени Устава СР Македоније (*Устав на Социјалистичка Република Македонија*),^[488] чиме су створени законски услови за успостављање вишестраначког система. Паралелно са овим активностима, у СР Македонији вршене су припреме за одржавање референдума о независности,^[489] а на основу резултата одржаног референдума проглашена је независност Македоније и донет нови Устав Републике Македоније (*Устав на Република Македонија*).^[490]

Иако је излазак из СФРЈ протекао мирно, вишегодишњи антагонизми између Македонаца и Албанаца^[491] довели су до оружаног сукоба 2001. године, који су окончани након неколико месеци потписивањем мировног споразума у Охриду.^[492] Охридски споразум је потписан од стране албанских и македонских политичких лидера,

[486] У више република тадашње СФРЈ одржани су први вишестраначки избори на којима су победиле странке које су у својим програмима и у изборној кампањи заговарале тезу о сецесији.

[487] „Службен весник на СРМ“, број 12/90.

[488] „Службен весник на СРМ“, број 28/90.

[489] Референдум је одржан 8. септембра 1991. године. Излазност је била 75,7% од укупног броја уписаних бирача. Од 1.132.595 изашлих гласача, 96,4% гласало је за независност, а 3,6% против. Референдумско питање је гласило: Јесте ли за суверену и независну Македонију, с правом удруживања са независним државама Југославије?

[490] „Службен весник на РМ“, број 52/91.

[491] Албанци чине око 25% укупног становништва Македоније.

[492] Краткотрајни оружани сукоб у Републици Македонији започео је герилском активношћу албанске сепаратистичке организације под именом Ослободилачка национална армија – ОНА, почетком 2001. године. Сукоби су окончани 13. августа 2001. потписивањем Охридског споразума, којим је договорен прекид

али и од стране представника међународне заједнице, а њиме је македонска Влада гарантовала значајна проширења националних права албанској заједници (албански језик је постао службени), док македонски суверенитет није доведен у питање.^[493]

Поред тога, Македонија је од самог проглашења независности и сецесије од СФРЈ ушла у билатерални сукоб са Грчком због имена новоформиране државе.^[494] Резултат тог сукоба био је дугогодишњи вето Грчке на улазак Македоније у евроатлантске интеграције. Овај конфликт је решен потписивањем међудржавног уговора^[495] којим је дефинисано да Република Македонија мења име у Република Северна Македонија.^[496] Након ратификације Преспанског споразума од стране парламената обе државе, деблокиран је приступ Северној Македонији у евроатлантске организације. То је 30. марта 2020. године резултирало пријемом Северне Македоније у НАТО савез.

Паралелно са изградњом политичког и економског система, Македонија је развијала и сопствени обавештајно-безбедносни систем. У почетку је настојала да кроз измену законске регулативе прилагоди постојећи цивилни део обавештајно-безбедносног система потребама новоформиране државе. Поред тога, доношењем нових закона и подзаконских аката Република Македонија је формирала и развијала војну компоненту овог система. Дакле, изградња обавештајно-безбедносног система Републике Северне Македоније одвијала се у изузетно сложеним друштвено-политичким и економским условима, нарушеним међуетничким односима, војним конфликтом

ватре и разоружавање албанских герилаца од НАТО снага, те да албански језик, поред македонског, буде званични језик у држави.

[493] Зоран Малбашић, „Албански и Мађарски сепаратизам као генератори политичког насиља у Југоисточној Европи“ (докторска дисертација), Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2019, стр. 217.

[494] Став Грчке био је да новоформирана држава Македонија има претензије према њеној северној покрајини, која такође има исто име, те да име Македонија припада искључиво грчкој цивилизацији.

[495] Уговор је потписан 17. 6. 2018. на Преспанском језеру у Македонији.

[496] Поводом ратификације Преспанског споразума у Македонији, 29. 9. 2018, био је организован референдум на којем је била недовољна излазност (36,89%), тако да његови резултати нису били обавезујући, иако је за промену имена државе гласало више од 90% изашлих бирача. Због тога је Парламент 11. 1. 2019. двотрећинском већином усвојио Уставни закон у који су инкорпорирани амандмани који проистичу из Преспанског споразума. Исто је учинио и грчки Парламент 25. 1. 2019. године.

из 2001. године, те проблемима са Грчком око назива државе.^[497] Иако су права албанске заједнице данас знатно побољшана у односу на период од пре две деценије, занемарени су интереси других мањина у Македонији и евидентан је недостатак међуетничке комуникације, тако да се Македонија неретко посматра као држава са потенцијалом да постане бинационална или федерална држава.^[498]

Имајући у виду и чињеницу да је у време проглашења независности Република Македонија имала ограничене и скромне ресурсе у свим сферама државе, те неповољно безбедносно окружење, приоритет је био да се постојећим снагама очува независност државе, а паралелно са тим да се изгради нови обавештајно-безбедносни систем. Наиме, након доношења амандмана на Устав СР Македоније,^[499] донет је Закон о изменама и допунама Закона о унутрашњим пословима (*Закон о измењивање и дојолнување на Законий за внатрешни работии*)^[500] у коме је *Рейублички секретаријат за унутрашње йослове СР Македоније* преименован у *Министарство унутрашњих йослова Рейублике Македоније* (*Министарство за внатрешни работии на Рейублика Македонија*), а у оквиру њега и даље су наставиле рад *Службе јавне и државне безбедности*.

На основу Устава Републике Македоније^[501] конституисан је *Савет за безбедност Рейублике Македоније* (*Советой за безбедност*), у чијој је надлежности разматрање најважнијих питања од значаја за безбедност и одбрану Републике о чему он доставља предлоге и препоруке Влади и Скупштини.

Сходно одредбама Закона о одбрани^[502], 1992. године формиран је *Сектор – Служба за безбедност и обавештајни рад* (*Сектор – Служба за воена безбедност и разузнавање*) у оквиру Министарства одбране као ресорна безбедносно-обавештајна служба, у чијој су надлежности били послови војнообавештајног, контраобавештајног и безбедносног карактера.

[497] Atanas Kozarev, „Bezbednosni sistem u Republici Makedoniji – izazovi i perspektive“, *Kriminalističke teme*, VIII (1–2), Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo, 2008, str. 274.

[498] Зоран Малбашић, „Албански и Мађарски сепаратизам као генератори политичког насиља у Југоисточној Европи“ (докторска дисертација), Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2019, стр. 225.

[499] „Службен весник на СРМ“, број 28/90.

[500] „Службен весник на СРМ“, број 36/91.

[501] „Службен весник на РМ“, број 52/91.

[502] „Службен весник на РМ“, број 8/92.

Године 1995. извршена је реорганизација постојећег обавештајно-безбедносног система Републике Македоније и тада су истовремено усвојена два важна правна акта, и то: Закон о унутрашњим пословима (*Закон за внатрешни работи*)^[503] и Закон о Обавештајној агенцији (*Закон о Агенција за разузнавање*).^[504] Сходно овим законима унутар Министарства унутрашњих послова, Служба државне безбедности трансформисана је у *Дирекцију за безбедност и контролообавештајни рад (Дирекција за безбедност и контролоразузнавање)*, а део опреме и кадрова преузела је новооснована *Обавештајна агенција (Агенција за разузнавање)*. У надлежности Дирекције остали су контраобавештајни и други безбедносни послови, а обавештајни сегмент, као део надлежности Службе државне безбедности, преузела је новоформирана Обавештајна агенција.^[505]

Дирекција за безбедност и контраобавештајни рад је 21. јула 2000. на основу *Закона о организацији и раду органа државне управе*^[506] променила име у *Управу за безбедност и контролообавештајни рад (Управа за безбедност и контролоразузнавање)* и остала организациона јединица Министарства унутрашњих послова са истим делокругом рада и надлежностима иако њен назив није промењен у Закону о унутрашњим пословима.^[507]

Опредељењем за интеграцију у евроатлантске структуре Република Македонија је започела с предузимањем одређених активности које, пре свега, укључују размену поверљивих података. Наиме, након потписивања Споразума о безбедности са НАТО 1996. године, у оквиру Министарства одбране Републике Македоније основана је *Служба узајамне безбедности за заштитну податка (Служба за реципрочна безбедност за заштиту на информацији)* размењених између потписница Споразума, а ради сигурне дистрибуције поверљивих података између корисника, формиран је Централни регистар. У складу са стратегијом уласка у НАТО, у марту 2002. године, одлуком Владе Републике Македоније^[508] основана је Управа за националну безбедност Републике Македоније (Националниот безбедносен авторитет) као стручна служба Владе.^[509]

[503] „Службен весник на РМ“, број 19/95.

[504] „Службен весник на РМ“, број 19/95.

[505] Основана Законом о обавештајној агенцији 1995. године.

[506] „Службен весник на РМ“, број 58/2000.

[507] То је учињено 14. 5. 2003. године Законом о изменама и допунама Закона о унутрашњим пословима, „Службен весник на РМ“, број 33/03.

[508] „Службен весник на РМ“, број 21/02.

[509] Доступно на: [https:// www.nsa.gov.mk/](https://www.nsa.gov.mk/) (11. 2. 2021).

Структура оваквог обавештајно-безбедносног система у Републици Македонији егзистирала је до 2018. године, када је отпочела његова свеобухватна реформа. Од тада до 2019. године донето је више закона који су дефинисали организацију и надлежности обавештајно-безбедносног система у Републици Северној Македонији.

Најзначајнији стратешко-доктринарни и правни акти који проистичу из Устава, а дефинишу уређење, надлежности и контролу актуелног обавештајно-безбедносног система Северне Републике Македоније су: *Стратегија националне безбедности и одбране (Национална концепција за безбедност и одбрана)*,^[510] *Закон о Обавештајној ајенцији (Закон о Ајенцији на разузнавање)*,^[511] *Закон о Оперативно-техничкој ајенцији (Закон за Оперативно-техничка ајенција)*,^[512] *Закон о Ајенцији за националну безбедност (Закон за Ајенција за национална безбедност)*,^[513] *Закон о координацији безбедносне и обавештајне заједнице (Закон за координација на безбедносно-разузнавачка заједница)*^[514] и *Закон о тајним подацима (Закон за класифицирани информации)*.^[515]

Стратегија националне безбедности и одбране Македоније је, између осталог, као виталне интересе државе дефинисала:

а) заштиту и унапређење мира и безбедности, живота, здравља, имовине и личне сигурности грађана;

б) развој мултиетничког друштва заснованог на међусобном поверењу, заједничким напорима и тежњама свих етничких заједница за стабилношћу и напретком државе;

в) развој тржишне економије и приватног власништва;

г) заштиту и унапређење темељних основа правне државе.^[516]

У овој Стратегији, у поглављу *Политика националне безбедности*, наведени су основни правци деловања државе Македоније у области националне безбедности. Политика националне безбедности се дефинише као сложен и међузависан скуп мера, активности, планова

[510] „Службен весник на РМ“, број 40/03.

[511] „Службен весник на РМ“, број 19/95.

[512] „Службен весник на РМ“, број 71/18.

[513] „Службен весник на РСМ“, број 108/19.

[514] „Службен весник на РСМ“, број 108/19.

[515] „Службен весник на РСМ“, број 275/19.

[516] Mladen Bajagić, Špijunaža u XXI veku – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi, MARSО d. o. o., Beograd, 2010, str. 403–404.

и програма које предузима Република Македонија ради заштите, очувања и унапређења безбедности Републике Македоније и њених грађана, у складу са расположивим ресурсима: политичким, економским, безбедносним, одбрамбеним, социјалним и др.^[517]

Надаље, у контексту деловања обавештајно-безбедносног система, односно у правцу реализације обавештајних, контраобавештајних и других безбедносних послова и задатака, у стратегији се наводе следеће мере и радње: „одржавање и побољшање ефикасности и објективности средстава и метода за прикупљање података и информација релевантних за безбедност, квалитетна и континуирана стручна анализа безбедносног окружења, ради адекватног деловања и спречавање ризика и опасности“.^[518] Дакле, „Стратегија дефинише управо обавештајне и контраобавештајне агенције као кључне субјекте система безбедности, задужене за предузимање различитих мера и активности у циљу правовременог откривања и елиминисања актуелних ризика и опасности по безбедност Републике Македоније“.^[519]

Актуелни обавештајно-безбедносни систем Републике Северне Македоније чине:

а) Руководећа, координациона и надзорна твела:

- **Савет за безбедност**, који је конституисан на основу Устава Републике Македоније, а у његовој надлежности су најважнија питања од значаја за безбедност и одбрану земље о чему он доставља предлоге и препоруке Влади и Скупштини. Као што се види, Савет има искључиво саветодавну улогу.^[520] Истим руководи председник државе, а чланови су: председник Скупштине, председник Владе, министри који управљају органима државне управе у областима безбедности, министри одбране и иностраних послова, те три члана која именује председник републике.^[521]

[517] Национална концепција за безбедност и одбрана, „Службен весник на РМ“, број 40/03, стр. 6.

[518] *Ibid.*, стр. 7.

[519] Младен Вајагић, *Ѕпијунаџа и XXI веку – Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, MARSО d. o. o., Beograd, 2010, str. 403.

[520] Милан Милошевић, Зоран Срећковић, *Безбедносне службе светла*, Војноиздавачки завод, Beograd, 2010, стр. 348.

[521] Члан 86. на Устав на Северна Република Македонија, „Службен весник на СРМ“, број 36/19.

- **Скупштина**, која је носилац законодавне власти и тиме надлежна за доношење закона у области националне безбедности и законско дефинисање положаја и делокруга рада обавештајно безбедносних установа Републике Северне Македоније, те контролу законитости њиховог рада.^[522]
 - **Савет за координацију обавештајно-безбедносне заједнице**, основан је законом^[523] и његове надлежности су: разматрање и спровођење предлога Савета безбедности, координација рада обавештајне заједнице,^[524] процена безбедносних и обавештајних претњи и ризика по националну безбедност државе и доношење упутстава и закључака о начину заштите, давање мишљења о годишњим плановима рада безбедносне заједнице и доношење закључака у вези са извештајима и другим документима које је поднела канцеларија Савета.^[525] Саветом председава председник Владе, а чланови су: заменик председника Владе, министри одбране, унутрашњих и спољних послова, директори Агенције за националну безбедност, Обавештајне агенције и Сектора – Службе за безбедност и обавештајни рад, те секретар Канцеларије савета.^[526]
- б) Обавештајно-безбедносне установе:*
- **Обавештајна агенција Републике Северне Македоније;**
 - **Агенција за националну безбедност Републике Северне Македоније;**
 - **Сектор – Служба за безбедност и обавештајни рад;**
 - **Оперативно-техничка агенција;**
 - **Дирекција за безбедност тајних података.**

[522] Члан 68. на Устав на Северна Република Македонија.

[523] Закон о координацији безбедносне и обавештајне заједнице, „Службен весник на РСМ“, број 108/19.

[524] Обавештајну заједницу према овом закону чине: Обавештајна агенција, Агенција за националну безбедност и Сектор – Служба за безбедност и обавештајни рад (члан 2).

[525] Канцеларија обавља стручне, административне и организационе послове за потребе Савета.

[526] Руководи Канцеларијом Савета за координацију обавештајно-безбедносне заједнице, коју поред њега чине два представника аналитичких организационих јединица у безбедносно-обавештајним службама, запослени на припреми аналитичких докумената за потребе Савета.

5.1. Обавештајна агенција

Обавештајна агенција Републике Северне Македоније основана је 1995. године *Законом о Обавештајној агенцији*^[527], као посебна установа државне управе.^[528] Агенција је преузела део опреме, архиве и документације која је до њеног оснивања била у власништву Министарства унутрашњих послова – Службе државне безбедности, а други део је остао у поседу Дирекције за безбедност и контраобавештајни рад. Поред тога, новоформирана Агенција преузела је један број запослених из Министарства унутрашњих послова који су били распоређени у Служби државне безбедности.

Закон о Обавештајној агенцији дефинисао је делокруг рада Агенције, њену организациону структуру, методе и средства које Агенција користи у раду и надзор над радом Агенције. У надлежности Агенције је прикупљање података и информација релевантних за безбедност и одбрану, економске, политичке и друге интересе Републике Северне Македоније. Прикупљене податке и сазнања Агенција анализира и процењује, те о томе извештава председника Републике, Владу и друге државне органе за чији делокруг рада су подаци релевантни. О начину извештавања и дефинисању крајњих корисника обавештајних података Влада уз прибављену сагласност председника Македоније доноси посебан акт.^[529]

У циљу реализације дефинисаних надлежности, Обавештајна агенција примењује средства и методе које је прописала Влада.^[530] Агенцијом руководи директор кога именује и разрешава председник Републике. Директору мандат траје четири године и он је за свој рад, али и укупан рад Агенције одговоран председнику Македоније. У његовој ингеренцији је доношење подзаконских аката и то:

- правила о раду Обавештајне агенције;
- изгледу службене легитимације и начину издавања;
- дефинише послове који се морају извршавати у време штрајка;
- других прописа утврђених законом од значаја за рад Агенције.^[531]

[527] „Службен весник на РМ“, број 19/95.

[528] Члан 1. Закона о обавештајној агенцији, „Службен весник на РМ“, бр. 19/95,

[529] Члан 2. Закона о обавештајној агенцији.

[530] Члан 13. Закона о обавештајној агенцији.

[531] Члан 40. Закона о обавештајној агенцији.

Руководни врх Агенције поред директора чине три помоћника, помоћник-координатор и пет саветника. Помоћници руководе са пет Дирекција које се налазе у седишту Обавештајне агенције и то:

- 1) Дирекцијом за прикупљање обавештајних података о хибридном стратегијама и претњама;
- 2) Дирекцијом за прикупљање обавештајних података о тероризму и другим облицима асиметричних претњи;
- 3) Дирекцијом за прикупљање обавештајних података техничким средствима;
- 4) Дирекцијом за безбедност, и
- 5) Дирекцијом за опште послове и логистичку подршку.

Поред тога у централи Агенције егзистирају и следеће организационе јединице које су директно подређене директору: *одељење за унутрашњу контролу; одељење за интерну ревизију; одељење за међународну сарадњу, НАТО и ЕУ; одељење за протокол; одељење за безбедност и заштитну тајних података; одељење за подршку и координацију представника Агенције у Дипломајско-конзуларним представништвима Републике Северне Македоније и Сектор за информационе и комуникационе технологије.*^[532]

Надзор и контрола над радом Обавештајне агенције врши се на више нивоа. Скупштина Републике Северне Македоније као највиши законодавни орган преко Комисије за надзор и контролу рада Обавештајне агенције надгледа њен рад у области законитости рада, ефикасности у раду и рационалности у трошењу буџетских средстава. Наиме, директор Обавештајне агенције подноси овој Комисији најмање једном годишње извештај о раду. Након тога, Комисија сачињава сопствени извештај за Скупштину, која доставља закључке из овог извештаја председнику Републике и Влади.^[533]

У контексту контроле и надзора над радом Обавештајне агенције потребно је поменути да од 2005. године у овој установи егзистира посебна организациона јединица (*Одељење за интерну ревизију*), која је непосредно подређена директору Агенције, а њен задатак је да периодично контролише рад менаџмента о чему извештава

[532] Доступно на: <https://www.ia.gov.mk/> (16. 2. 2021).

[533] Чланови 9–12. Закона о обавештајној агенцији, „Службен весник на РМ“, број 19/95.

директора Агенције.^[534] Поред тога, Обавештајна агенција је именовала службено лице за слободан приступ информацијама од јавног значаја.^[535] Дакле, поред Скупштине, потпуну или делимичну контролу рада Обавештајне агенције врши председник Републике, Влада, правосуђе, омбудсман и јавност.

5.2. Агенција за националну безбедност

Агенција за националну безбедност Републике Северне Македоније дефинисана је законом^[536] као самостални орган државне управе са својством правног лица. Она је наследница Управе за безбедност и контраобавештајни рад Министарства унутрашњих послова, од које је преузела документацију, архиву, опрему, средства и део запослених.^[537]

У надлежности Агенције је прикупљање, анализа и процена података и информација о активностима које представљају претњу и ризик по националну безбедност и то: шпијунажа, тероризам, насилни екстремизам, организовани криминал, спречавање злочина против човечности и међународног права, илегална производња и ширење оружја за масовно уништење, нарушавање безбедности носилаца високих државних функција и објеката од стратешког значаја за државу, те друге активности у вези са ризицима и претњама по националну безбедност.^[538]

Агенција на плану прикупљања података и информација о наведеним ризицима и претњама по националну безбедност Северне Македоније користи:

- 1) јавно доступне изворе;
- 2) званичне евиденције и податке државних и других органа;

[534] Доступно на: <https://www.ia.gov.mk/> (15. 5. 2021).

[535] Члан 8. Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја, „Службен весник на РСМ“, број 101/19.

[536] Закон о агенцији за националну безбедност, „Службен весник на РСМ“, број 108/19. С радом је започела 1. 9. 2019. године.

[537] Влада је након именовања директора Агенције за националну безбедност основала Комисију која је извршила избор запослених који су преузети из Управе за безбедност и контраобавештајни рад која је престала с радом 1. 9. 2019. године.

[538] Члан 4. Закона о агенцији за националну безбедност, „Службен весник на РСМ“, број 108/19.

- 3) физичка лица, те
- 4) тајне методе и средства (пресретање комуникација у складу са законом, тајне сараднике, тајно осматрање, тајни надзор поштанских и других пошиљки, тајне куповине предмета и докумената).^[539]

О сазнањима од значаја за националну безбедност Северне Македоније, Агенција информисе председника Републике, председника Скупштине, председника Владе, Савет за координацију обавештајно-безбедносне заједнице, као и друге државне органе уколико се подаци односе на делокруг њиховог рада.

У делокругу рада Агенције су и послови вршења безбедносних провера за:

- лица у поступку за пријем у држављанство Републике Северне Македоније;
- лица која траже отпуст из држављанства Републике Северне Македоније;
- лица која траже међународну или привремену заштиту у складу са законом;
- лица која подносе захтев за одобрење сталног боравка у складу са законом;
- лица која се пријављују за одобрење привременог боравка ако постоји ризик по националну безбедност;
- подносиоци захтева за визу којима је потребна претходна сагласност Агенције;
- лица која подносе захтев за промет оружјем и експлозивом;
- лица за која закон прописује вршење безбедносне провере као предуслов за заснивање радног односа;
- лица – ради утврђивања безбедносних препрека за издавање сертификата за рад са тајним подацима;
- лица – ради утврђивања безбедносних препрека за рад у објектима од стратешког значаја за државу.^[540]

Агенцијом руководи директор, кога именује и разрешава Влада на предлог премијера, на мандат од четири године са могућношћу реизбора. На предлог директора, Влада именује његовог заменика. Директор организује и обезбеђује законито и ефикасно обављање

[539] Члан 19. Закона о агенцији за националну безбедност.

[540] Члан 8. Закона о агенцији за националну безбедност.

послова из делокруга рада Агенције, доноси подзаконске акте, подноси извештај о раду Агенције Влади и Скупштини, обавља и друге послове у складу са законом.^[541]

Рад Агенције организован је на централном и регионалном нивоу и сходно томе је конципирана и организациона структура. У седишту Агенције егзистирају четири дирекције, и то за: операције, аналитику, оперативну технику и логистику. Поред тога, у седишту Агенције се налази и шест одељења: за међународну сарадњу, за стратешки развој, за међуинституционалну сарадњу и координацију, за унутрашњу контролу, за језике и превођење и за интерну ревизију. На регионалном нивоу за оперативне активности задужени су Регионални центри, који су за свој рад одговорни директору Агенције.^[542]

Контролу и надзор Агенције за националну безбедност врше:^[543]

- 1) *контролна њела*: Јавни тужилац Републике Северне Македоније и судија Врховног суда Републике Северне Македоније врше контролу законитости спровођења мера за тајно прикупљање података за које је налог издао суд.
- 2) *надзорна њела*: Скупштина, Омбудсман, Дирекција за заштиту тајних података, Државна ревизија и Дирекција за заштиту података о личности.

Поред тога, у оквиру Агенције перманентно се врши интерна контрола која је у надлежности *Одељења за унутрашњу контролу* која између осталог укључује: оцену законитости и усаглашености са професионалним стандардима, увид у примену овлашћења од стране запослених, контролу и начин коришћења материјално-техничких средстава, иницирање покретања дисциплинског поступка против запослених и др.

5.3. Сектор – Служба за безбедност и обавештајни рад

Сектор – Служба за безбедност и обавештајни рад формира-на је Законом о одбрани^[544] 1992. године у оквиру Министарства

[541] Чланови 9–13. Закона о агенцији за националну безбедност.

[542] Доступно на: <https://www.anb.gov.mk/> (24. 2. 2021).

[543] Чланови 56–60. Закона о агенцији за националну безбедност, „Службен весник на РСМ“, број 108/19.

[544] „Службен весник на РМ“, бр 8/92.

одбране Републике Македоније, као ресорна обавештајно-безбедносна установа. Њен основни задатак је обавештајна, контраобавештајна и безбедносна подршка Министарству одбране и оружаним снагама у миру, ванредним и кризним ситуацијама. У делокругу рада Службе за безбедност и обавештајни рад су следећи послови:

- прикупљање и анализа обавештајних података релевантних за одбрану земље;
- откривање и спречавање субверзивних активности које спроводе стране обавештајне службе или међународне организације (терористичке и др.), а које су усмерене на подривање националне одбране;
- безбедносна и контраобавештајна заштита оружаних снага и Министарства одбране;
- заштита поверљивих података из домена одбране.^[545]

Службом руководи директор кога поставља министар одбране, коме је и одговоран за свој рад. Поред руководног дела Служба за безбедност и обавештајни рад има у свом саставу и неколико одељења, и то за: планирање и опште послове, подршку, обавештајни рад, контраобавештајне послове, безбедност, физичку безбедност и аналитику.^[546]

Контролу рада Сектора – Службе за безбедност и обавештајни рад врше Влада и Скупштина Републике Северне Македоније, Јавни тужилац и судија Врховног суда врше контролу законитости спровођења мера за тајно прикупљање података за које је налог издао суд и Дирекција за заштиту тајних података.

5.4. Оперативно-техничка агенција

Оперативно-техничка агенција^[547] основана је са циљем будућег спречавања злоупотреба^[548] приликом надзора електронских

[545] Члан 133. Закона о одбрани, „Службен весник на РМ“, број 42/11.

[546] Доступно на: <http://www.mod.gov.mk/> (1. 3. 2021).

[547] Основана је 12. 4. 2018. као независан државни орган Законом о оперативно техничкој-агенцији („Службен весник на РМ“, број 71/18, а започела је с радом 1. 11. 2018).

[548] У Републици Македонији је у периоду до формирања Оперативно-техничке агенције било више афера везаних за илегално прислушкивање политичких личности, чланова Владе, новинара, судија и грађана, а најпознатији је случај

комуникација грађана од стране овлашћених органа.^[549] Дакле, она има техничко-посредничку улогу између оператера и овлашћених институција у пресретању комуникација, без могућности снимања. Она на овом плану предузима активности искључиво на основу судског налога. У ту сврху Оперативно-техничка агенција је након оснивања од Министарства унутрашњих послова – Управе за безбедност и контраобавештајни рад преузела техничке уређаје за пресретање комуникација и техничку документацију, као и један број запослених. Такође, ова Агенција је од оператера преузела и уређаје за пресретање комуникација који су до тада били у њиховом власништву, а користила их је Управа за безбедност и контраобавештајни рад.

Законом о Оперативно-техничкој агенцији^[550] дефинисане су надлежности, начин управљања, права и обавезе из радног односа, стручни надзор и начин финансирања ове агенције. Такође је прецизирано да Оперативно-техничка агенција нема никаквих могућности да оствари увид у садржај пресретнутих комуникација.^[551]

У надлежности Оперативно-техничке агенције је стварање техничких услова за пресретање комуникација којима се могу прикупити подаци релевантни за: 1) кривичне истраге и 2) заштиту националне безбедности и одбрану државе.^[552]

Оперативно-техничком агенцијом руководи директор кога поставља Скупштина Републике Северне Македоније, двотрећинском већином укупног броја посланика, на предлог Комисије за избор и именовања Скупштине, а након претходно објављеног јавног огласа. Мандат директору траје пет година без права реизбора.^[553]

Оперативно-техничка агенција је овлашћена и за вршење стручног надзора над радом оператера. У ту сврху, директор Агенције из редова запослених формира Комисију за стручни надзор у чијој

„Пуч“ из 2015. године. Тада су објављени транскрипти нелегално прислушкиханих разговора, што је резултирало кривичним процесуирањем више државних службеника који су били укључени у нелегално прислушкивање.

[549] У Републици Северној Македонији овлашћењем да користе тајне методе за прикупљање података располажу: Агенција за националну безбедност, Криминалистичка полиција, Финансијска полиција, Царина и Служба за безбедност и обавештајни рад.

[550] „Службен весник на РМ“, број 71/18.

[551] Члан 2. Закона о оперативно-техничкој агенцији, „Службен весник на РМ“, број 71/18.

[552] Члан 3. Закона о оперативно-техничкој агенцији.

[553] Чланови 4–6. Закона о оперативно-техничкој агенцији.

ингеренцији је контрола употребе техничке опреме и електронских комуникационих линија које се користе за повезивање оператера и Оперативно-техничке агенције. Након обављеног надзора Комисија сачињава извештај о раду оператера који доставља: оператеру, Комисији за надзор над спровођењем мера за пресретање комуникација Скупштине Републике Северне Македоније, Влади и Агенцији за електронске комуникације. Оператер је у обавези да одмах поступи по налозима и инструкцијама које је Комисија навела у извештају.^[554]

Надзор и контролу над радом Оперативно-техничке агенције врше: Скупштина Северне Македоније, Дирекција за безбедност тајних података, Дирекција за заштиту података о личности, омбудсман, Савет за цивилну контролу, судови и јавна тужилаштва. Директор Оперативно-техничке агенције подноси Скупштини извештај о раду Оперативно-техничке агенције за претходну календарску годину,^[555] најкасније до краја фебруара месеца текуће године, а по захтеву Скупштине директор подноси и додатне извештаје.

5.5. Дирекција за безбедност тајних података

Опредељењем за интеграцију у евроатлантске структуре Република Македонија је започела са предузимањем активности на плану приближавања НАТО алијанси, што укључује и размену тајних података. Наиме, након потписивања споразума о безбедности са НАТО савезом^[556], Влада Републике Македоније је 1996. године у оквиру Министарства одбране формирала *Службу узајамне безбедности за заштити података размењених између Републике Македоније и НАТО*,^[557] која је водила и Централни регистар о дистрибуцији

[554] Члан 32. Закона о оперативно-техничкој агенцији.

[555] Годишњи извештај обавезно мора да садржи податке о: броју активираних комуникација за потребе овлашћених институција, број активираних комуникација за сваку овлашћену институцију понаособ, налазима приликом стручне контроле оператера од стране Оперативно-техничке агенције, броју спроведених дисциплинских поступака за запослене и финансијско пословање Оперативно-техничке агенције у извештајном периоду.

[556] Споразум о безбедности између Републике Македоније и НАТО, SG/96/42(E) потписан је 17. 1. 1996. године.

[557] Одлука пов. бр. 24/1 од 24. 1. 1996. године.

поверљивих података крајњим корисницима, док су се подрегистри налазили у министарствима унутрашњих и спољних послова.^[558]

Шест година касније Влада Републике Македоније је основала *Управу за националну безбедност*^[559], као сопствену стручну службу. Она је наследница Службе узајамне безбедности за заштиту тајних података размењених између Републике Македоније и НАТО, чије је ингеренције преузела даном оснивања. У контексту преузетих активности на плану промена у сектору безбедности у вези са тајним подацима донет је *Закон о тајним подацима*^[560] који је регулисао ову област. Овим законом *Управа за националну безбедност* преименована је у *Дирекцију за безбедност тајних података* и дефинисана као независни орган државне управе, са статусом правног лица.^[561]

Од тада до 2019. године донето је више закона о изменама и допунама Закона о тајним подацима (Закон о измењивање и допуњавање на Законит за класифицирани информаци)^[562] којима је успостављена контрола над тајним подацима, односно успостављен инспекцијски надзор над свим државним органима, физичким и правним лицима ради доследне примене Закона о тајним подацима. Након више измена закона из ове области, у децембру 2019. године, донет је нови Закон о тајним подацима,^[563] у којем је прецизније уређен систем заштите тајних података у Републици Северној Македонији, усаглашен са безбедносном политиком НАТО,^[564] а за његово провођење одговорна је Дирекција за безбедност тајних података. Наиме, у Закону је наведено да је ова институција надлежна за: заштиту тајних података и примену међународних стандарда; реализацију размене тајних података у складу са ратификованим међународним уговорима; вршење инспекцијског надзора над спровођењем одредби овог закона и других аката из области заштите тајних података.^[565]

Од стицања независности и организовања првих служби, безбедносно-обавештајни систем Републике Северне Македоније је у периоду

[558] Доступно на <https://www.dbki.gov.mk/> (3. 3. 2021).

[559] „Службени весник на РМ“, број 21/02.

[560] „Службени весник на РМ“, број 09/04. Закон је ступио на снагу 5. 3. 2004. године.

[561] Члан 62. Закона о тајним подацима, „Службени весник на РМ“, број 09/04.

[562] „Службени весник на РМ“, бр. 145/10, 80/12, 41/14, 21/18 и 83/18.

[563] „Службени весник на РМ“, број 275/19.

[564] Република Северна Македонија званично је постала тридесета чланица НАТО савеза 30. 3. 2020. године.

[565] Члан 5. Закона о тајним подацима, „Службени весник на РМ“, број 275/19.

транзиције и процесу придруживања НАТО претрпео корените промене. Исто тако, примарни безбедносни изазов за македонске снаге безбедности остао је исти од стицања независности с обзиром на то да Охридски споразум потписан пре готово две деценије евидентно није решио дуготрајне нетрпељивости између Македонаца и Албанаца, јер су конфликти између албанских националиста и македонских снага безбедности постали део македонске свакодневице.^[566] Иако су законске регулативе и активности овог обавештајно-безбедносног система усаглашене са безбедносном политиком НАТО алијансе, савремене глобалне и регионалне безбедносне претње, те захтеви НАТО алијансе могу у перспективи бити генератор нових реформи обавештајно-безбедносног система Републике Северне Македоније.

[566] Зоран Малбашић, „Албански и мађарски сепаратизам као генератори политичког насиља у Југоисточној Европи“ (докторска дисертација), Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2019, стр. 225.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Свеобухватном анализом безбедносно-обавештајних система свих држава постјугословенског простора дошло се до закључка да је свака од њих кренула сопственим правцем развоја свих виталних институција друштва, па следствено томе и различитим путевима формирања и усмеравања безбедносно-обавештајног система, односно исти је прилагођен тадашњим потребама сваке државе понаособ. Посматрајући регионални контекст, безбедносно окружење је готово исто за свих шест бивших југословенских република, тако да су пред њима заједнички изазови, ризици и претње по националну безбедност. Глобалне промене на безбедносном нивоу значајно су утицале и на дефинисање безбедности, његове бројне мултипликације и стављање у контексте незамисливе до пре неколико деценија (као што је нпр. појава концепта социјеталне и еколошке безбедности), а овакав тренд у проширивању схватања безбедности није заобишао ни постјугословенски регион. У складу с промењеним околностима у безбедносном амбијенту, свака република бивше СФРЈ креирала је највише стратешке документе прилагођене радикалним трансформацијама како на геополитичком нивоу у постхладноратовском мултиполарном свету, тако и на нивоу региона, који се у постконфликтном периоду сусрео са бројним реконфигурисаним безбедносним изазовима,

ризицима и претњама, што је захтевало и мултисекторски приступ у препознавању начина угрожавања националне сигурности.

Прилагођавајући се новој безбедносној реалности и динамичном регионалном безбедносном окружењу, последњих година су поједине републике бивше СФРЈ – сада државе, донеле нове стратегије националне безбедности, стратегије одбране, али и низ других стратешко-доктринарних докумената: Република Србија је своју Стратегију националне безбедности и Стратегију одбране донела крајем 2019. године, Република Словенија је Стратегију националне безбедности донела 2019, а 2020. године донет је стратешки документ из домена одбране, Стратегију националне безбедности Република Хрватска је донела 2017. године, док је на снази Стратегија одбране из 2002. године, Црна Гора је 2018. године донела Стратегију националне безбедности, док је Стратегију одбране донела 2019. године. С друге стране, Република Северна Македонија је током 2020. године донела Стратегију одбране, а у овој држави је услед недостатка јединствене Стратегије националне безбедности на снази низ стратешко-доктринарних докумената који дефинишу примарне претње по националну безбедност: *Национална концепција за безбедности и одбрану* (2003), *Стратегија о сиречавању злоупотреба дрога* (2014), *Национална стратегија за контролу наоружања* (2017), *Национална стратегија за борбу против трајања новца и финансирања тероризма* (2017), *Национална стратегија за борбу против трговине људима и илегалним миграцијама* (2017), *Национална стратегија за сиречавање насилној екстремизма* (2018), *Национална стратегија за борбу против тероризма* (2018), те *Национална стратегија за сајбер безбедности* (2018). Исто тако, Босна и Херцеговина је још 2006. године донела *Документ о сигурносној политици*, који је дужи период спреман за ревизију, односно доношење новог стратешког концептуалног документа у складу са спољнополитичким опредељењем БиХ, али и комплексним унутрашњим приликама. У недостатку јединственог документа који дефинише стратегију националне безбедности и у БиХ је као и у Републици Северној Македонији, поред Документа о сигурносној политици креиран низ стратешких аката који дефинишу примарне националне интересе, али и препознају главне безбедносне изазове, ризике и претње по БиХ, а то су: *Политика одбрамбеног планирања Босне и Херцеговине* (2009), *Стратегија БиХ за превенцију и борбу против тероризма* (2015), *Стратегија за контролу малој оружја и лакој наоружања* (2016), *Стратегија у области миграција и азила* (2016), *Стратегија за борбу против организованој криминала* (2017),

Државна сйрашйеија нагзора наг ойойним дројама, сйречавања и сузбијања злоуйойребе ойойних дроја (2018), *Смернице за сйрашйеишки оквир сајбер сиурносйи БиХ* (2019), те *Сйрашйеија за конйролу малој оружја и лакој наоружања* (2020).

Компаративном анализом свих стратешких докумената из домена националне безбедности донетих у земљама постјугословенског простора последњих година намеће се закључак да су основни сегменти ових докумената: **национални инйереси, вредносйи и циљеви, безбедносно окружење** (национално, регионално и глобално), те **безбедносни изазови, ризици и йрейнье** (који се такође могу посматрати на три нивоа као и безбедносно окружење).

Стратешко-доктинарна документа свих бивших југословенских република препознају готово јединствене националне интересе, вредности и циљеве, и то као трајно опредељење на стратешком нивоу, а то су:

- 1) чланство у Европској унији;^[567]
- 2) заштита независности, политичке самосталности, суверености и територијалног интегритета;
- 3) очување националног и етничког идентитета, поштовање људских права и основних слобода;
- 4) економски развој;
- 5) изградња, развој и очување добросуседских, регионалних односа, као и јачање међународног угледа и утицаја;
- 6) заштита животне средине и развој еколошке свести.

Делећи исто безбедносно окружење, све државе постјугословенског простора слично дефинишу проблеме с којима се сусрећу на регионалном и глобалном нивоу:

- 1) ограниченост и зависност од стратешких енергената;
- 2) проблеми везани за екологију, очување биодиверзитета и климатске промене;
- 3) обавештајна делатност иностраних актера;
- 4) развој нових технологија и опасности везане за сајбер и хибридне претње;
- 5) кризна жаришта и појава бораца-плаћеника на страним раиштима;

[567] Република Словенија је чланица ЕУ од 2004. године, док је Република Хрватска чланица од 2013. године.

- 6) здравствено-епидемиолошки проблеми и појава нових вируса и бактерија;
- 7) демографска кретања.

Коначно, све бивше југословенске републике су у својим стратешко-доктринарним документима на најсличнији начин препознале безбедносне ризике, изазове и претње по националну безбедност, без обзира на то да ли долазе споља или су продукт унутрашњег дисбаланса или мањкавости система безбедности, па су тако побројани:

- 1) тероризам;
- 2) организовани криминал;
- 3) трговина оружјем и пролиферација оружја за масовно уништење;
- 4) трговина наркотицима;
- 5) трговина људима;
- 6) илегалне миграције;
- 7) екстремистички национализам, расне и верске нетрпељивости;
- 8) корупција;
- 9) природне и техничко-технолошке катастрофе;

док су у Стратегији националне безбедности Републике Србије нарочито апострофиране сепаратистичке тежње на Косову и Метохији, као примарна безбедносна претња по националну безбедност.

Стратешко-доктринарни документи, попут стратегије националне безбедности, стратегије одбране и сл., управо служе да се на јасан и концизан начин препознају и дефинишу најзначајнија питања за националну безбедност одређене државе. Стратегије националне безбедности често помажу да се утврди хијерархија, односно ниво приоритета између националних стратешких интереса. Сходно томе, дефинишу се приоритети у раду безбедносно-обавештајних система сваке државе на плану заштите националне безбедности. Исто тако, стратешка документа су, као и жива безбедносна окружења, подложна променама, тако да их је повремено неопходно ревидирати како би се благовремено препознавали безбедносни ризици, изазови и претње и самим тим правовремено и свеобухватно штитили национални интереси. Имајући то у виду, неопходно је да безбедносно-обавештајни систем државе буде флексибилан и правовремен у смислу прилагођавања својих ефектива новим изазовима, ризицима и претњама. Због тога су потребне честе измене законске регулативе и организационе структуре постојећих субјеката безбедносно-обавештајних система

држава, али у појединим ситуацијама неопходно је оснивање нових безбедносно-обавештајних институција. Коначно, у изради стратешко-доктринарних докумената морају партиципирати не само експерти из домена заштите националне безбедности и високи политички представници једне државе, већ и шира стручна јавност, али и друштво у целини.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алимпић Душан, *Полицијски речник I*, Геца Кон, Београд, 1924.
2. Anić Nikola, Joksimović Sekula, Gutić Mirko, *Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije: pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta 1941–1945*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982.
3. Бајагић Младен, *Методика обавештајној рага*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010.
4. Вајагић Младен, *Špijunaža и XXI veku – savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*, drugo dopunjeno izdanje, MARSО d. o. o., Beograd, 2010.
5. Богдановић Бранко, *Два века полиције у Србији*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2002.
6. Драгаш Орхан, *Савремена обавештајно-безбедносна заједница – ушћоија или реалносић*, Рад, Београд, 2009.
7. Драгишић Зоран, *Сисћем националне безбедносићи Републике Србије*, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, 2011.
8. Ђорђевић Обрен, *Лексикон безбедносићи*, Привреда публик, Београд, 1989.
9. Јовановић Бранислав, *Руковођење ОНО и ДСЗ*, Завод за организацију пословања и образовање кадрова, Београд, 1987.
10. Кековић Зоран, *Системи безбедности*, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2009.

11. Куколеча Стеван, *Основи теорије организационих система*, Привредно-финансијски водич, Београд, 1980.
12. Куних Петар, *Управно право*, Правни факултет у Бањој Луци и Висока школа унутрашњих послова у Бања Луци, Бањој Лука, 2006.
13. Лазић Радојица, „Служба за истраживање и документацију од Брионског пленума до 2007. године“, *Безбедност*, год. LXII, бр. 3/2020, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2020.
14. Лазић Радојица, *Контрола служби безбедности у Србији*, Академија за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2014.
15. Лазић Радојица, Томић Маша, *Цивилна служба безбедности у Србији*, Службени гласник, Београд, 2019.
16. Лемајић Миодраг, „Обавештајно безбедносне службе Републике Хрватске – механизми контроле“, *Полијтичка ревија*, бр. 2/2011, Београд, 2011.
17. Лечић Бориша, *Европски модели организације и надлежности служби безбедности у сузбијању тероризма, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2014.
18. Малбашаић Зоран, „Албански и мађарски сепаратизам као генератори политичког насиља у Југоисточној Европи“ (докторска дисертација), Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2019.
19. Марковић Ратко, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015.
20. Маслеша Рамо, *Теорије и системи сигурности*, Магистрат, Сарајево, 2001.
21. Мијалковић Саша, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018.
22. Мијалковски Милан, *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009.
23. Миловановић Веселин, *Један системски прилаз изради модела производног предузећа*, Машински факултет Сарајево, Сарајево, 1987.
24. Милошевић Милан, *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001.
25. Милошевић Милан, Срећковић Зоран, *Безбедносне службе свешта*, Војноиздавачки завод, Београд, 2010.

26. Павлићевић Предраг, *Аналитика у функцији националне безбедности*, Академија за националну безбедност, Београд, 2020.
27. Парезановић Марко, Жељски Реља, Јевтић Зоран, *Тактика и методика рада служби безбедности*, Академија за националну безбедност, Београд, 2020.
28. Прцовић Мирослав, „Појам, суштина и задаци савремене обавештајне службе“, *Безбедност*, бр. 3, МУП Републике Србије, Београд, 1998.
29. Савић Андреја, Делић Милан, Бајагић Младен, *Безбедност светиа – од тајности до јавности*, Институт безбедности, Виша школа унутрашњих послова, Полицијска академија, Београд, 2002.
30. Свирчевић Мирослав, *Локална управа и развој модерне српске државе – Од кнежинске до ојштинске самоуправе*, Балканолошки институт Српске академије наука и уметности, Београд, 2011.
31. Стајић Љубомир, Лазић Радојица, *Увод у националну безбедност*, Академија за националну безбедност и Службени гласник, Београд, 2015.
32. Стајић Љубомир, *Основи система безбедности*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2013.
33. Стевановић Обрад, Стајић Љубомир, *Безбедносни менаџмент*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2015.
34. Стојанчевић Владимир, *Обавештајна служба у Карађорђевој и Милошевој Србији*, Државни секретаријат народне одбране, Управа безбедности, Београд, 1964.
35. Трбојевић Милован, „Необавештајни облик деловања обавештајних служби“, *Српска јолиничка мисао*, бр. 4, Институт за политичке студије, Београд, 2017.
36. Трбојевић Милован, „Организација и надлежности обавештајно-безбедносног система Босне и Херцеговине“, *Култура јолиса*, год. XVI, бр. 38, Култура–Полис, Нови Сад, 2019.
37. Трбојевић Милован, Свирчевић Бранислав, „Безбедносно-обавештајни систем Републике Хрватске: организација, надлежности и контрола“, *Култура јолиса*, год. XVII, бр. 43, Култура–Полис, Нови Сад, 2020.
38. Anić Nikola, *Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije: pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta 1941–1945*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982.
39. Baldwin David, „The Concept of Security“, *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 1, Cambridge University Press, 1997, pp. 5–26.

40. Banićević Nikola, „Nacionalna bezbednost i globalni izazovi“, *Matica*, god. 19, br. 74, Matica crnogorska, Podgorica, 2018, str. 23–46.
41. Berkowitz Bruce, Goodman Allan, *Best Truth*, Yale University Press, New Haven / London, 2000, pp. 124–146.
42. Bernard Richard, *Electronic Intelligence (ELINT) at NSA*, Center for Cryptologic History, National Security Agency, 2009.
43. Buzan Barry, *People, states and fear: An Agenda for security Analysis in the Post-Cold War Era*, Brighton, Weatsheaf, 1991.
44. Central Intelligence Agency, *Factbook on Intelligence*, DIANE Publishing Company, Washington, D.C., 1993.
45. Colonna Vilasi Antonella, „The Intelligence Cycle“, *Open Journal of Political Science*, Vol. 8, No. 1, January 2018.
46. Čapo Hrvoje, *Državni represivni aparat na području Hrvatske od 1918. do 1941. godine*, doktorski rad, Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2011.
47. Črnčec Damir, „Obveščevalno-varnostna dejavnost vs človekove pravice in temeljne svoboščine po 11. Septembru 2001“, u: *Dnevi varstvoslovja, Slovenski dnevi varstvoslovja*, V. B. Lobnikar (ur.), Fakulteta za policijsko-varnostne vede, Ljubljana, 2004.
48. Dimitrijević Bojan, „Intelligence and Security Services in Tito’s Yugoslavia 1944–1966“, *Istorija 20. veka*, god. 37, br. 2/2019, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2019.
49. Domjančić Stjepan, „Strateška razvojna vizija odbrambenog sustava: konceptualizacija u Hrvatskim uvjetima“, u: *Sigurnost i odbrana Republike Hrvatske u euroatlantskom kontekstu*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2009.
50. Duthel Heinz, *Global Secret and Intelligence Services III*, third edition, BoD – Books on Demand, Norderstedt, Germany, 2014.
51. Edwards Matthew, „The Role of Intelligence in Defence Against Terrorism“, in: *Analyzing Different Dimensions and New Threats in Defence against Terrorism*, Adil Duyan (ed.), Vol. 104, IOS Press, Amsterdam, 2012.
52. Ejodus Filip, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012.
53. *Informator o radu Ministarstva odbrane*, Sekretarijat Ministarstva odbrane Republike Srbije, Beograd, 2018, str. 24; dostupno na: <http://www.mod.gov.rs/cir/4338/vojnobezbednosna-agencija-4338> (28. 5. 2021).
54. *Intelligence Service Act*, UK Public general Acts, Chapter 13, 1994, dostupno na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/contents> (9. 3. 2021).

55. Janjetović Zoran, *Deca careva, pastorčad kraljeva: nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2005.
56. Kozarev Atanas, „Bezbednosni sistem u Republici Makedoniji – izazovi i perspektive“, *Kriminalističke teme*, VIII (1–2), Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo, 2008, str. 273–282.
57. Kriger Volfgang, *Istorija tajnih službi – Od faraona do NSA*, Laguna, Beograd, 2016.
58. Loch Johnson (ed.), *Strategic Intelligence*, Vol. 2, Westport, Connecticut, Praeger Security International, London, 2007.
59. Loch K. Johnson (ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford University Press, Oxford, 2010.
60. Lovšin, Andrej, *Skrita vojna. Spopad varnostno-obveščevalnih službi 1990–1991*, Alpe avto, d. o. o. v sodelovanju z Založbo Mladinska knjiga, d. d., Ljubljana, 2001.
61. Lowenthal Mark, *Intelligence: From Secrets to Policy*. 4th ed., CQ Press, Washington, D. C., 2009.
62. Purg Adam, *Obveščevalne službe: Povezave med obveščevalnimi službami, političnimi sistemi in državno suverenostjo v luči iskanja modela sodobnega obveščevalnega sistema Republike Slovenije*, Enotnost, Ljubljana, 1995.
63. Scott Len, Jacson Peter, „The Study of Intelligence in Theory and Practice“, *Intelligence and National Security*, 19 (2), 2004.
64. Sekulić Zoran, *Pad i čutnja Aleksandra Rankovića*, Dositej, Beograd, 1989.
65. Tyrus Fain (ed.), *The Intelligence Community: History, Organization and Issues*, R. R. Bowker Company, New York, 1977.
66. *Vojnoobaveštajna agencija – istorijat*; dostupno na: <http://www.voamod.gov.rs/sr/istorijat/istorijski-razvoj-vos-izmedju-dva-svetska-rata#.YIEanUVR0dU> (22. 4. 2021).
67. Waever Ole, „Security The Speech Act, Analysing the Politics of a Word“, Working Paper no. 19, Centre for Peace and Conflict Research, Copenhagen, 1989.
68. Žunec Ozren, Domišljanović Darko, *Obaveštajno sigurnosne službe Republike Hrvatske*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2000.

Правни акти и стратешки документи

1. Закон за Агенција за национална безбедност, „Службен весник на РСМ“, број 108/19.
2. Закон за внатрешни работи, „Службен весник на РМ“, број 19/95.
3. Закон за класифицирани информации, „Службен весник на РСМ“, број 275/19.
4. Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница, „Службен весник на РСМ“, број 108/19.
5. Закон за Оперативно-техничка агенција, „Службен весник на РМ“, број 71/18.
6. Закон о Обавештајно-сигурносној агенцији, „Службени гласник БиХ“, број 12/04.
7. Закон о Агенцији за информисање и заштиту БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 15/02.
8. Закон о Агенција за разузнавање, „Службен весник на РМ“, број 19/95.
9. Закон о Агенцији за идентификационе документе, евиденцију и размену података БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 56/08.
10. Закон о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС“, број 42/02.
11. Закон о војнообавештајним и безбједносним пословима, „Службени лист ЦГ“, број 074/20.
12. Закон о Војнообавештајно-сигурносној служби, „Службене новине БиХ“, број 19/03.
13. Закон о граничној контроли, „Службени гласник БиХ“, бр. 53/09 и 54/10.
14. Закон о граничној полицији, „Службени гласник БиХ“, бр. 53/09 и 54/10.
15. Закон о Дирекцији за координацију полицијских тела и о агенцијама за подршку полицијској структури БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 36/08.
16. Закон о допуни и измени устројства Централне државне управе, Народна скупштина Краљевине Србије, 5/17 октобра 1899, Ниш.
17. Закон о Државној граничној служби, „Службене новине ФБиХ“, број 3/2000.
18. Закон о Државној граничној служби, „Службени гласник БиХ“, бр. 27/04 и 49/09.
19. Закон о кретању и боравку странаца и азилу, „Службени гласник БиХ“, број 36/08.

20. Закон о министарским именованима, именованима Савета министара и другим именованима БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 37/03.
21. Закон о министарствима и другим органима управе Босне и Херцеговине, „Службени гласник БиХ“, број 5/03.
22. Закон о народној милицији, „Службени лист ФНРЈ“ од 17. 12. 1946.
23. Закон о Обавештајно-безбедносној служби Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“, број 21/98.
24. Закон о Обавештајно-безбедносној служби, „Службени гласник Републике Српске“, број 15/96.
25. Закон о Обавештајно-сигурносној служби ФБиХ, „Службене новине БиХ“, број 19/03.
26. Закон о одбрани БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 2/02.
27. Закон о одбрани, „Службени лист ЦГ“, бр. 47/07, 86/09, 88/09, 25/10, 40/11, 14/12 и 02/17.
28. Закон о основама обавјештајно-безбједносног сектора Црне Горе, „Службени лист ЦГ“, број 28/14.
29. Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 116/07.
30. Закон о парламентарном надзору у области безбједности и одбране, „Службени лист ЦГ“, број 08/10.
31. Закон о полицији Брчко дистрикта БиХ, „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, број 31/09.
32. Закон о полицији Брчко дистрикта, „Службени гласник Брчко дистрикта“, број 2/2000.
33. Закон о полицији и унутрашњим пословима, „Службени гласник РС“, бр. 57/16 и 110/16.
34. Закон о председнику Републике, „Службени гласник РС“, број 111/07.
35. Закон о републичкој управи, „Службени гласник Републике Српске“, број 118/08.
36. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, „Службен весник на РСМ“, број 101/19.
37. Закон о службама безбедности СРЈ, „Службени лист СРЈ“, број 37/02.
38. Закон о Служби за послове са странцима, „Службени гласник БиХ“, бр. 54/05 и 36/08.
39. Закон о тајности података, „Службени гласник РС“, број 104/09.
40. Закон о тајности података, „Службени лист ЦГ“, бр. 014/08, 076/09, 041/10, 040/11, 038/12, 044/12, 014/13, 018/14, 048/15 и 074/20.

41. Закон о унутрашњим пословима Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 39/04.
42. Закон о унутрашњим пословима ФБиХ, „Службене новине БиХ“, број 19/03.
43. Начертаније устројства полицајне власти у Београду и по том прочим мјестима Отчества од 8. марта 1811.
44. Национална концепција за безбедност и одбрана, „Службен весник на РМ“, број 40/03.
45. Одлука о оснивању Савета за националну безбедност, „Службени гласник РС“, број 3/06.
46. Одлука о Савету за националну безбедност Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 50/07.
47. Одлука пов. бр. 24/1 од 24. 1. 1996. године.
48. Одлука Савета министара БиХ о оснивању Дирекције за имплементацију пројекта ЦИПС, „Службени гласник БиХ“, број 12/02.
49. Пословник народне скупштине, [http://www.parlament.gov.rs/народна-скупштина/важна-документа/пословник-\(пречишћени-текст\)/цео-пословник-\(пречишћени-текст\).1422.html](http://www.parlament.gov.rs/народна-скупштина/важна-документа/пословник-(пречишћени-текст)/цео-пословник-(пречишћени-текст).1422.html) (17. 5. 2021).
50. Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији Дирекције за заштиту тајних података, <https://nsa.gov.me/organizacija/> (18. 5. 2021).
51. Статут Брчко дистрикта, „Службени гласник Брчко дистрикта“, бр. 1/2000, 17/08, 39/09 и 2/10.
52. Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94/2019.
53. Стратегија националне безбједности Црне Горе, „Службени лист ЦГ“, број 5/2018.
54. Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94/19.
55. Упут за сузбијање антидржавне пропаганде и стране шпијунаже, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Министарство унутрашњих дела Краљевине СХС, Одељење за државну заштиту, Београд, 1923.
56. Уредба Владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца о Главном Ђенералштабу и ђенералштабној струци од 10. априла 1920. године, „Службени војни лист“, број 24/1920.
57. Уредба о оснивању Канцеларије Савета за националну безбедност, Влада Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 12/09.

58. Устав Босне и Херцеговине, <http://www.cebh.ba/> (4. 1. 2019).
59. Устав на Република Македонија, „Службен весник на РМ“, број 52/91.
60. Устав на Северна Република Македонија, „Службен весник на СРМ“, број 36/19.
61. Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06.
62. Устав Федерације БиХ, „Службене новине БиХ“, бр. 01/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 18/03, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 и 88/08.
63. Устав Црне Горе, „Службени лист ЦГ“, бр. 1/07 и 38/13.
64. Уставна повеља Државне заједнице Србија и Црна Гора, „Службени лист Србије и Црне Горе“, год. I, број 1/03.
65. Odlok o Svet za nacionalno varnost, „Uradni list RS“, št. 17/18 i 64/19.
66. Odluka o osnivanju Saveta za državnu bezbednost, „Službeni glasnik RS“, broj 1/2002.
67. Osnovni zakon o unutrašnjim poslovima, „Službeni list SFRJ“, broj 49/66.
68. Pravilnik o izgledu, sadržaju i pravu upotrebe službene iskaznice i službene značke službenih osoba operativno-tehničkog centra za nadzor telekomunikacija, „Narodne novine“, br. 79/06 i 105/06.
69. Resolucija o izhodišćih zasnove nacionalne varnosti, „Uradni list RS“, št. 71/93.
70. Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 59/19.
71. Savezni zakon o opštenarodnoj odbrani, „Službeni list SFRJ“, broj 21/1982.
72. Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 32/02.
73. Uredba o bezbednosnom organu Ministarstva odbrane i vojnoj policiji, „Uradni list RS“, št. 49/92.
74. Uredba o obvešćevalno-varnosno službo Ministarstva za obrambo, „Uradni list RS“, št. 63/99 in 90/2000.
75. Ustav Savezne Republike Jugoslavije, „Službeni list SRJ“, broj 1/92.
76. Zakon i izmenama i dopunama zakona o Vladi Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 23/96.
77. Zakon o Agenciji za nacionalnu bezbjednost, „Službeni list RCG“, broj 28/05.
78. Zakon o izmenama zakona o unutrašnjim poslovima, „Uradni list SRS“, št. 19/91.
79. Zakon o narodnoj odbrani, „Službeni list SFRJ“, broj 8/1969.

80. Zakon o odbrani i zaštiti, „Uradni list RS“, št. 15/91.
81. Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti, „Službeni list SFRJ“, broj 1/74.
82. Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih službi, „Uradni list RS“, št. 93/07.
83. Zakon o policiji, „Službeni glasnik RS“, broj 101/05.
84. Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 32/02.
85. Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 79/06 i 105/06.
86. Zakon o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji, „Uradni list RS“, št. 23/99.
87. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji, „Uradni list RS“, št. 126/03 i 61/06.
88. Zakon o spremembah vladnega zakona Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 23/96.
89. Zakon o unutarnjim poslovi (pročišćen tekst), Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 29/91.
90. Zakon o Uredu za nacionalnu sigurnost, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 37/95.
91. Zakon o vanjskim poslovi, Narodne novine, „Službeni list RH“, broj 48/96.
92. Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji, „Službeni glasnik RS“, broj 88/09.
93. Zakon o Vojsci Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 116/07, 88/09, 101/10 – dr. zakon, 10/15, 88/15 – odluka US, 36/18 i 94/19.

Интернет извори

1. <http://www.msb.gov.ba/> (5. 11. 2020).
2. <http://www.granpol.gov.ba/> (5. 11. 2020).
3. <http://www.sipa.gov.ba/> (6. 3. 2021).
4. <http://sps.gov.ba/organizacija/> (6. 3. 2021).
5. <http://www.dkpt.ba/> (10. 1. 2021).
6. <http://www.afiv.ba/> (1. 8. 2021).
7. <http://www.osa-oba.gov.ba/> (22. 7. 2021).
8. <http://www.mup.vladars.net/> (12. 4. 2021).
9. <http://www.fmup.gov.ba/> (15. 4. 2021).
10. <https://www.soa.hr/hr/o-nama/povijest/> (28. 4. 2020).
11. <https://policijabdbih.gov.ba/> (12. 1. 2019).
12. <https://www.uvns.hr/hr/o-nama/uvodna-rijec/> (8. 4. 2021).
13. <https://www.soa.hr/hr/o-nama/izvjescivanje/> (17. 4. 2021).
14. <https://www.soa.hr/hr/podrucja-rada/> (18. 4. 2021).
15. <https://www.soa.hr/hr/podrucja-rada/strano-obavjestajno-djelovanje/> (21. 4. 2021).
16. <https://www.soa.hr/hr/podrucja-rada/protuobavjestajna-zastita/> (21. 4. 2021).
17. <https://www.soa.hr/hr/o-nama/ustroj/> (21. 4. 2021).
18. <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/sektori/> (24. 5. 2021).
19. <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije/ojdpp/> (24. 5. 2021).
20. <https://www.bia.gov.rs/akademija/o-akademiji/> (25. 5. 2021).
21. <https://www.bia.gov.rs/dokumenta/organizaciona-struktura/> (25. 5. 2021).
22. http://www.vba.mod.gov.rs/organizacijska_struktura.html/ (27. 5. 2021).
23. http://www.voa.mod.gov.rs/sr/organizacija/#.YLDnb_xR0dU/ (28. 5. 2021).
24. <https://www.nsa.gov.mk/> (11. 2. 2021).
25. <https://www.ia.gov.mk/> (16. 2. 2021).
26. <https://www.anb.gov.mk/> (24. 2. 2021).
27. <https://www.dbki.gov.mk/> (3. 3. 2021).

Милован Трбојевић, Зоран Малбашић БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИ СИСТЕМИ ДРЖАВА ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКОГ ПРОСТОРА | Издавачи Агенција за националну безбедност, Јавно предузеће *Службени гласник* | За издаваче Проф. др Драган Симеуновић, в.д. директор, др Јелена Триван, директор | Извршни директор Сектора за издавање књига Петар В. Арбутина | Дизајн Александар Прибићевић | Лектура Катарина Пиштељић | Коректура Бојана Бабовић, Доротеа Гаталица | Техничко уређење Душан Стаменовић | Штампа Штампариа *Гласник*, Београд | Тираж 300 | Београд, 2022 | www.slglasnik.com

СРП – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

351.86(497.1)
351.78(497.1)

ТРБОЈЕВИЋ, Милован, 1963–

Безбедносно-обавештајни системи држава постјугословенског простора / Милован Трбојевић, Зоран Малбашић. – Београд : Агенција за националну безбедност : *Службени гласник*, 2022 (Београд : *Гласник*). – 195 стр. : илустр. ; 23 см. – (Библиотека Друштво и наука. Едиција Посебна издања / [*Службени гласник*])

Тираж 300. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 185–195.

ISBN 978-86-519-2830-0 (СГ)

1. Малбашић, Зоран, 1983– [аутор]

- а) Безбедносни сектор -- Бивше југословенске републике
 - б) Служба државне безбедности -- Бивше југословенске републике
- COBISS.SR-ID 65412873